

LITERATURA

POEZIJA

Milan Jesih, Ivo Svetina

PROZA

Metod Pevec, Lidija Gačnik Gombač,
Vlado Žabot

INTERVJU

Milan Dekleva

VIRTUALNA RESNIČNOST

Vilém Flusser, Warren Robinett,
Robert Jacobson

BORIS VIAN

1991

14

Poezija

- 3 *Milan Jesih: Če bom še živ*
 8 *Ivo Svetina: In pričinja se konec neminljivi*

399807

Proza

- 18 *Metod Pevec: Vulgarna zgodba*
 23 *Lidija Gačnik Gombač: Ženska v cvetlični obleki*
 26 *Vlado Žabot: Pastoralna*

Intervju

- 36 *Milan Dekleva: Smo mreža, ki lovi jezike, in antena, ki jih oddaja*

Virtualna resničnost

- 44 *Vilém Flusser: O virtualnem*
 48 *Warren Robinett: Raziskovanje novih izkustvenih področij*
 51 *Robert Jacobson: Televirtualnost: »Biti tam« v 21. stoletju*

Boris Vian

- 61 *Materinstvo*
 66 *Impotentnež*

Front-line

- 72 *Tomšič / Lainšček / Kolšek*

Robni zapisi

- 79 *Kronski / Švajncer / Hladnik / Ellis / Zupančič / Krevzel / Zorman*

Uredništvo: Matej Bogataj, Aleš Debeljak, Alojz Ihan, Marko Juvan, Matevž Kos, Darja Pavlič, Vid Snoj, Jani Virk, Tomo Virk

Glavni urednik: Igor Zabel

Odgovorni urednik: Igor Bratož

Poslovna sekretarka: Lela B. Njatin

Lektorica in korektorica: Tinka Kos

Oblikovalec: Pavle Učakar

Naslov uredništva: Gosposka 10, 61000 Ljubljana

Uradne ure: torek od 20. do 21. ure na uredništvu, četrtek od 11. do 13. ure po telefonu (061) 312-659, 301-361; fax: 312-381

Tekoči račun: 50101-678-47163, z oznako: za LITERATURO

Izdajatelj: LDS, Dalmatinova 4, Ljubljana

Letna naročnina: 500 tolarjev, za tujino dvojno

Cena te številke: 200 tolarjev

Grafična priprava: Studio SIGNUM, d.o.o., Ljubljana

Tisk: Birografika BORI, p.o., Ljubljana

Revija denarno podpira Republiški sekretariat za kulturo

Ta številka je izšla v marcu 1992.

Po sklepu izdajateljskega sveta z dne 12. 3. 1990 nosi programsko in materialno odgovornost za svoje delo izključno uredništvo te revije.

Po sklepu Republiškega sekretariata za kulturo in prosveto št. 415-190-74 z dne 5. 4. 1989 je revija oproščena davka od prometa proizvodov.

POEZIJA

Milan Jesih

Če bom še živ

* * *

Kozarec vina bom pa še popil
za mizico pod zvezdami na planem;
sanjal bom ljubico, dokler ne vstanem
zjutraj in grem sprehajati se zdolž njiv,

škrjancem professeur, če bom še živ;
sanjal bližino gorkega telesa,
k prsim utvaro ljubljeno privil,
miže brez teže z njo kot vetrč plesal,

speč znojno godel ganjen »Sreča!, slava!«,
v gorkem zanosu postljo natepaval,
če bom še živ; še prej pa, kot rečeno,

en zvrhan glažek zrul in v glavo zлил
in vrisnil v nebes, steklo razdrobljeno,
od sladke žalosti, če bom še živ.

* * *

Stopaš, je slika v srcu, pod drevesi
 neznanih logov in je ni stezice
 in je in slišiš ptic otožne klice
 in ni še noč in že je in zavesi

stečine srn in rosne zajčje jase
 in so na bližnjem nebu zvezde svetle
 in jezerce jih kar posrka vase,
 če so ob bregu v šašje se zapletle,

in je spomin, ali mogoče misel,
 da pridem ti nasproti in da bi se
 ljubila, dokler več se ne bi mogla

– luna bila bi že zašla okrogla –,
 preden te spremim v zlati sen globoko,
 obte prižet, in sram pokrijem z roko.

* * *

Žrebička iskra teče po sipinah
 ob morju valujočem skozi sen
 s senco, za sabo, kratkega spomina
 skoz kader in v daljavi hoče ven –

saj naj ji bo, veke razprem počasi,
 da vase izbledi, in vidim spet
 pred sabo sendvič, ravnokar načet,
 in slišim petelina doli v vasi...

pa že se zmislim čedne krčmarice,
 ki me, ne bom tajil, nemalo buri,
 široka v boke in debela v lice –

kjerkoli je ob tej dremavi uri,
 naj postoji za hip ob misli name,
 toliko da objamem jo čez rame.

* * *

Rdeči lasje, oči svetlo zelene,
polt malone prosojna... Ta, ki ni je!
Ni je: zamišljene samotne žene,
ne risbe ni in ne fotografije,

spomina ni, še želje ne po njej
in ne strahu, da bo zdaj zdaj vstopila
z nasmehom jasnim, neizrečno mila,
in da znenada nič ne bo kot prej;

kar je, to je samo odsotnost njena,
odsotnost je podobe in imena,
odsotnost je stopinj v preproge volni,

dotika rok na vazi, cvetja polni:
ni je, ni je – zato še bolj, ne manj,
jo malikujem slednji božji dan.

* * *

Dež gre čez strehe istrskega mesta
kot prsti po robih igrače mile,
pa sonce sije in otroka jesta
– a ulice so že se posušile –

debele grozdne jagode, muškat,
in se spominjata (pravim, otroka;
a ni spomin varljiv, dokler je mlad?):
starša objeta, zvezdna noč široka,

v neznano dalj domov je ladja plula
– še sliši se, v globini, hrumne stroje
in godbo iz salona, črncet poje –,

in ne spregovorita mulc ne mula,
na potovanje čudežno zdaj spet
vrnjena, v mislih, sèmkaj hrepenet.

* * *

Skoz drevored dva stopata objeta
 – kot pod trebuhom mamutske stonoge –,
 kresnica jima sveti, spredaj leta,
 prepletla sta nestrpne prste uboge;

začarana od nepoznane sloge,
 od sile sle neslutene prevzeta,
 nemo hvaleč nebeškega očeta,
 namenjena skoz tihe nočne loge,

kjer so pogrnjene travnate rjuhe,
 s hladeče rose vonji prepojene,
 tolmane bredeta tišine gluhe,

še s kamnom pesmi slavčje ne skaljene,
 drug drugega se vdilj spominjajoč,
 nesena skoz brezbrežno gorko noč.

* * *

Odjužen čas: kapalo je od streh,
 za ženskami so lahki frfotali
 nič več zadržnjeni krog vrata šali
 in šolarje razganjal je drug smeh,

ko so se usuli iz velike hiše;
 brez nehanja so ptiči ščebetali
 in note so, zaklenjene v predalih,
 skrivoma zlezle eno črto višje;

jaz, ki so neusmiljeni demoni
 bili trdo jesen in hudo zimo
 me gnali, kot ni prav, da se ga goni,

če o človeškem bitju govorimo,
 pa sem, medleč za funkinimi vonji,
 namenjen v krčmo – šel, zamišljen, mimo.

* * *

Ven sem napeljal luč in pri teranu
bral v pozno uro sred plešočin več
zaštrikano sentimentalno reč,
ki se petí nekje ob oceanu –

kako po vseh letih krivic in ječ
naposled jo zagleda – z valobrana
se baš je prihitela v morje vreč
ampak se jòk; zdaj konec je romana,

a vendar vdilj še veter od sipin
zanaša mivko v hiške siromakov,
da tudi meni hrska med zobmi

– neodplaknjena, premalo sem natakal –,
in hrum valov tu v bližnjih gmajn daljavah
me nezmagljivo, zlagoma, uspava.

Ivo Svetina

In pričinja se konec neminljivi

1.

Vse, kar diha, je zapisano lačnim čekanom;
 tudi rogati orel in rdeča školjka, kipeča krvi.
 Sovrašstvo tistih, ki se s strupeno srečo hranijo
 in gojijo delo kot setev, ki je še pred prvimi
 mrzlim vetrom žetev, obilna v kašči,
 kjer sanje nimajo moči.
 In ne vedó, da je delo iz take snovi,
 ki nikdar ne skopni, in ga je toliko več,
 kolikor ga je postorjenega.
 Postavijo si bogate šotore v zemlji
 pêtih strupov, na travniku,
 kjer se stopalo obuje v vonje
 in sokove mavričnega cvetja.
 Nikdar resničnejši kot po smrti,
 Graditeljici slavaloka pravice,
 pod katerim stopajo, oviti v svilnate rane,
 korakajoč kot divji žrebci,
 z jezo in srdom obarvanih lic, sami,
 brez ljubljenih, bratje črnega časa.
 Že vidijo hladen grič, porasel z žarki milosti,
 ki so jo zavrgli kot sedlo tovarne živali,
 da so lahkotni krenili na sprehod;
 prek plitkega snega, skoz redko meglo,
 ko je z golih vej padalo iskreče se biserje –
 nekoč solze, zdaj samo še zmrznjene kapljice vode.

2.

Kaj roža vé o tistem, ki jo zaliva?
O vodi, ki iz mrzle roke teče trpek dar?
Je dež, ki čašo napolni in krono umije?
Kaj kamen o gospodarjevem koraku,
ki ga gladí, taní, svetlí, četudi temnega
kot tulipan, nikdar vzgojen?
Kaj trdna in varna tla o vrtoglavici,
ki granit mehča in prepade seje
kot osončene jase na dnu sveta?
Kaj strah in groza o snovi,
ki sama sebe ne pozna, a misli tuja znanja?
Roža v kamen zaspi, tla groza kot preproga
pregrne in tedaj spregovori,
ki krvavih rok cvetom daje pit:
»Ni me in me ne bo. Nimam in ne bom imel...«
In vrtnar darila ubija, ko z vodo hlapi na soncu.
Vonj, ki prst z nebom poveže,
da zapuščena hiša zrasede za obzorjem.

Ivo Svetina

In pričenza se kancz nemililivi

3.

Pridejo vrhovi kot modri z darovi
in vzamejo srce na svoje blage hrbte
in spod plošče vodene vzklije sonce v sneg,
da vijoličaste sence poselé možgane
in se kosti biserom in semenom zdé sestre.
Silni vozli presekajo žile, da čelo
kladivo tolče ob blagoslovljene skale.
Ptič, rosa in mir pobegnejo od trušča
pokajoče in drobeče se lobanje.
Le še nebo si želi poljuba,
utapljajočega se v močvirju krvi,
lepljivem blatu, po železu dišečem.
Ko bi tedaj mesu kdo podaril
svojo toplo bližino,
bi se samo od sebe vzpelo do najvišjih oken
palače, ki jo v pomladni svetlobi bélijo,
na usnjene vrvi privezani molilci.
Okno megleno zre skoz okno in opazuje
od mehkega zraka in mladega apna
pobeljena telesa. Otroke kamna in neba.

4.

Brez sladke smole in trpkega vina
na dna svetov in k nebot,
nikogar vabečih, nihče preklinjajoč jih,
se iz srca suka žila rubinastega dima,
pekočega v solzah oko, pod čelom mračno
zročje v čašast žafran, komaj obarvan
od mrzlega časa, najbolj samega.
Črn in krhek se sveti kljun
nad mesom visoke živali,
prek vode in k rdečim skalam kri pršeče.
Njena duša, še malo prej le dih,
divja in mlada od senc drevesa
in votline, v kateri je stražila
vrelec krikov in bolečine.
Visoko rogovje in ostra dlaka iščeta
mesto, kjer se bo sonce razprlo,
blisk v steni, da léže meso k požrtiji,
a ime vrste vodnik k čredi mladičev,
mastnih in smrdečih v redkem jutranjem zraku,
kralju vseh samot.

5.

Izsušil se je vrč, žejni brat tolažbe;
le mračna sopara še votlo zveni
med njegovimi boki, ki je hodil
ob dopoljenih urah žarečega kamenja
k postelji, prazni kot pljuča,
dihajoča prst.

Ker zrak je s selivkami odletel
k južni skali, kjer dež cveti,
prepojen s sladkostjo in roso sadežev,
ki so se v glinasti kupoli spreminjali
v sok, senco in pozabo.

In zdaj sam išče zvokov, da ga napolnijo
do vratu, do teže, ki zvenenje rodi
kot s škrjancem okrašen zvon.

A strah še bolj kot slast peče,
ker ni snov, četudi od skrivnosti,
da v grlo nalije blage tekočine,
ne vina ne krvi.

Le še spomin, neoblikovan, prhek,
se zli prah nabira na ročaju,
zlizanem od nežnih dlani,
ki so uzde vanje vtisnile
tisočero skelečih stezá.

6.

Čebela k ledu poletí, sladka je belina,
znamenje, h kateremu se nikdar ne skloni,
ki je poznal tisočero oblek sreče,
stotero letnih časov zadovoljstva,
a eno samo uro miru:

ko so otrok, kruh, vino in polje živeli
in se radostili, ne da bi vedeli,
da je on sam njihovo življenje in radost.
Poldan trpljenja se kopa v majskem dežju,
ki ga vzhodnik stori nežnega in deškega,
da bi vsaka ženska hotela biti njegova
mati, četudi še deklica, a nikdar sestra.
Kadar v porcelanasto skodelico,
prepolno kristalne vode, zre, ki še ne spi,
se rdečica otroške bolezní prelije prek lica,
da sanje s sanjami spočno
večno budnost norosti.

Višina, nič več mrzla, le zvrhana srha,
kot gladina travniških vonjev.

7.

Jutro razlito kot iztaknjeno oko,
ki se v grlu zatakne in se slepo
čelo ob steni raztrešči.

More mar kamnita strmost povedati,
kolikokrat je že slišala péti pesem?

Ko se cipresa ovija v čustvo temno,
stanovitno, slast, trajajočo kot les,
preprežen z žilami, skoviki
in vzhajajočim požarom.

Modra volčja glava nizko nad sledjo gre,
kiselkast vonj zapreda grmičevje,
srkajoče kri iz kotanj spod iglic,
kamor se je gnezdo skrilo,
da v kasni dobi smrti žvrgolenje
okliče nov dan.

Brez jutra v poldan vzet,
dan vseh dni, čas brez ur, luč,
svetlejša od tistega, kar jo spočne.

Ptičev drob se drobna smet zdi
in nikakršne prerokbe se ne razbere iz nje.

8.

Srdito se dviga srce nad milo telo,
v slepi ljubezni iščoče zatočišča
med zvermi v zapredenih brlogih,
kamor sonce samo s curki krvi prodre.
Sovraštvo je divje obrodilo, meso kot skale
zvalilo v žrelo, kjer se zemlja
in maternica spojita v jalovo brezno.
Lajež preglasi pritajeno klikanje,
parajoče pljuča, hlepeča po gladkem zraku.
A sovja glava ni oko noči, le perje mastno
šelesti, razplatena kovina, lističi zvena,
tankega kot lobanjsko dno,
s katerega škrlaten skelet poliže
poslednjo lužo neba, grozde solzá,
zna biserovine.
Z grivo stresa in z izbuljenimi očmi
išče predele živih predmetov,
da se zberó priče, v puščobi obhajane
z radostjo, rodnostjo, rjojenjem,
poslednjo melodijo gluhe žene,
sedeče v zboru psov, sinov, cvetov.
Sama ostane prošnja, naj se ne vzpne
srd na prestol, ki so vrata v sužnost
sebičnosti. S severa prihaja mrk meč,
volčji zob, da pregrizne žilo utripalko.

9.

Snov, natopljena v vonj želje po nekdanjem življenju, se pod kopji in biči vda – uboga, ranljiva, sama.

Biti dojen z grozo, biti gneva sin, pogubiti se z ljubeznijo do želje, ki jo visoki čuvarji ljubosumno stražijo, med jutrom in jutrom, ponosno.

Vrata se odpró samo tistemu, ki pride, da jih časti in omamljene od čaščenja pobije kot mlado žival, težko, vročo, črno.

Ko se slepota z gluhostjo spari, se rodi cvet, darilo onemu, ki je od pogleda skoprnél na robu slike.

Bel kot mesec se spreletava, okrašen s kremplji, solzami, znojem – nad rojstnim krajem sijajnih in strašnih skušnjavcev.

Srce že odmeva boben, po katerem pleše gorjača. Prekleta!

Nekje daleč, predaleč še tli zrno, oblikovano s senco, brušeno do visokega sijaja z bistvom kletve.

10.

Vsakogar obišče in mu pokaže
 njegovo komaj rojeno podobo;
 ko je bil ples in petje pričetka,
 gladko in mehko meso, koža kot studenec
 in oči tuje v vrtincu barv
 in trepetu rib in dežnih kapelj.
 Tedaj zagori lakota, ki sestrada svet,
 da bo hlepel samo še po surovem vonju
 lastnega drobovja.
 Ne blag veter ne prvo listje,
 ki roparicam izda še tako varen dom
 pevk, ne zmotita sle,
 prva luč plazeče se skoz podrast,
 posejano z bitji,
 ki jim hrbtnica lira zveni.
 Moč sama iz sebe rase, silnejša
 od trdnosti vere, ki na čelo sklonjeno
 riše prve zakone, kopje in sekiro,
 da pobije dvomeče in tiste,
 ki časté kačo naslade.
 K stebru, ki je on sam, priveže sužnjjo
 nevihto, da glasba ledenikov
 v tihih sanjah zaboli.

PROZA

Metod Pevec

Vulgarna zgodba

ali prva ljubezen

Če imate posebno željo, da bi napisali kako vulgarno naturalistično zgodbico, potem za prizorišče izberite klavnico. To zadostuje. Živali umirajo, smrdijo, kri odteka v kloake, šele prav na koncu, v pakirnici, postaja vse skupaj znosno oziroma užitno.

Julian Barnes je v Flaubertovi papigi predlagal (med drugim, seveda), naj bi prepovedali pisati vse romane, ki bi se utegnili dogajati v klavnici. Ker gospodu Barnesu moje pisanje prav gotovo ne bo zašlo pod prste in ker bom svoje klavniške ambicije skrčil na kratko zgodbico, se bom vseeno drznil izpeljati literarni prekršek.

Bil sem še zelo mlad, prepričan sem, da nisem bil niti polnoleten, ko sem prve počitnice preživel delovno, da bi od blizu spoznal, »kako se kruh služi«, kot so bili prepričani moji starši. Dobro so izbrali. Ta ljubi kruhek se je začel točno ob petih zjutraj, kar pomeni, da sem vstal točno ob štirih zjutraj. Da, zjutraj! In jutra, vsaj tako zgodnja jutra, sovražim, od nekdaj sem jih sovražil. Nadležno sonce prebuja zaspano stvarstvo, le ptiči naduto cvrkutajo in se sprenevedajo, da z vsem svojim grlatim vitalizmom pozdravljajo nov dan, čeprav so v resnici zgolj zadovoljni, da je konec neudobnega čemenja na rosnih vejah.

Morda je tudi delovodja dobil kak pedagoški nasvet o težko prigraranem kruhku, drugače namreč ni mogoče razumeti, da me je že kar prvi dan razporedil na najtežje delovno mesto. Tako so mi razložile debele, dobro udelane delavke, ki so bile že navsezgodaj nekoliko prostaško razpoložene. Na hitro so namreč izmenjale informacije o tem, ali je bilo zjutraj oziroma zvečer kaj ali nič. Vse so se mi zdele zelo prebujene, rdeče in celo zariple, kot da bi bilo res že marsikaj tisto jutro. Moram priznati, da takrat nisem imel pojma, kako utečeno in hitro se te stvari lahko opravijo v zakonskih posteljah.

Torej, na delovnem razporedu sem svoje ime našel pod velikimi tiskanimi črkami: OBEŠANJE. Poleg mojega imena sta bila napisana še Dušan in Avdo. Njunih priimkov si nisem nikoli zapomnil. Samo tega se spominjam, da je Dušanov priimek zvenel slovensko in da se je Avdov končeval na »ič«. Delovodja me je seznanil z njima in obljubil, da mi bosta onadva pokazala moje delo. Dušan mi je

dal natrgane gumijaste rokavice in obupno prevelik plastičen predpasnik. Ne bom se zamujal z opisovanjem tako imenovanega delovnega procesa. Dolg je tekoči trak in precej neokusnih stvari se dogaja na tej poti. Ko so točno ob petih pognali celoten morilski sistem, je oglušujoče zaropotalo in odslej se je bilo mogoče sporazumevati samo še z rokami in zelo glasnim vpitjem na uho. Zato se mi je Dušan drl v uho in pri tem pljuval vame droben pršec sline, ki se je trgal iz prenapetih glasilk.

»Poglej, odpreš vratca. Z levo roko! Vedno z levo roko! Z desno šibneš v kurnik in poiščeš piščančvo levo nogo. Vedno levo. Če ga ne boš ujel za levo, te bo zajebaval, ko ga boš hotel obesit na liro.«

Dušan je že držal frfotajočega in kljuvajočega mladoletnika kokošje vrste in ga nad kremplji zataknil v železne vilice, ki so potovale na visečem traku. Tem vilicam, nekakšnim potujočim gavgam, so namreč rekli lire.

»Vsaka tretja je tvoja,« se je še zadril Dušan, potem pa sta začela z Avdom bliskovito prazniti plastične kurnike. Jaz sem imel seveda nemajhne težave. Dokler je bil kurnik še nabit poln, sem nekako ujel splašeno žival, včasih celo za levo nogo. Po zadnjih pa sem vedno dolgo stegoval nespretno in tudi nekoliko plaho roko. Ne bom govoril o tem, kako so me piščanci kljuvali, praskali in, seveda – zato sem rabil tako velik predpasnik, ki je segal vse do vratu – v smrtnem strahu so jedko in redko srali na vse strani. Dovolj! Že nekaj metrov naprej jih je uspavala visoka napetost, na naslednji postaji jim je že odtekla kri.

Avdo, ki je delal na moji desni in je bil v smeri traku prvi, je sem ter tja obesil tudi več kot vsakega tretjega piščanca. Dušan, ki je stal za menoj, pa je sprva sploh besno demonstriral, kako mu gre stvar dobro od rok. Tako navsezadnje nobena lira ni odpotovala prazna do parilnikov.

Počasi sem ujel ritem, hrup se je spremenil v gluho tišino.

»Jebeš li ti nešto?« Avdo je vpil na ves glas. Dobro sem vedel, da je njegovo vprašanje namenjeno meni, vendar sem se v strašni zadregi pretvarjal, da ga ne slišim.

»Jebem te, mali gluvi! Jebeš li nešto il samo drkaš?« Zdaj sem moral vsaj prikimati. Kdo bi pri šestnajstih, morda sedemnajstih priznal, da še ni nikoli? Saj bi, če bi... V mislih in sanjah pa sem to že intenzivno počel. Skratka, jaz sem zrel, lahko bi, samo majhen korakec mi še manjka in tega lahko morda storim že jutri. Z Barbaro sva se že poljubljala, in to z jezikom, pa tudi po joških sem jo že božal! Čemu torej ne bi prikimal!

»Onda reci: jebem! Što se stidiš. Ako si muško, onda vikni: jeeeeebееееem!«

Avdo je omenjeno besedico zavpil na ves glas. Za nekaj trenutkov je preglasil trušč tekočega traku. Ko je utihnil Avdov glas, so se zaslišali podobni vriski – se pravi ta beseda – tudi iz sosednjih prostorov, kamor je izginjal tekoči trak. Kasneje sem zvedel, da je to Avdovo jebaško tuljenje običaj, zato jim niti ni bilo treba razločno slišati njegovih besed, da bi vedeli, za kaj gre v obešalnici.

»Mali, ližeš li pičku?« Zdaj sem nemudoma prepričljivo odkimal. Avdo se je smejal. Tako se je krohotal, da se mu je stresalo majhno telo. Telesce bi moral reči, tako majhen je bil, majhen in uren. Lahko bi bil škrat, če ne bi bil videti tako grd in zgaran, če ne bi tako prostaško svinjal, če ne bi bil torej vendarle tako podoben ljudem.

»Jel ti smrdi, ha, mali. E, to je baš fino, mora malo da miriše na mladi sir. A najbolje ti je, da ližeš svaki dan po jedno dva, tri puta, da je fino opereš ustima. Ne

smije pička u vodi da se pere. Nikako! Samo ustima. Eto, ja to tako svaki dan! Prvo ližem, onda jebem! Četiri, pet puta. Subotom i nedeljom pet do sedam puta. Možeš Sofiju da pitaš.»

Groza! Kako more? To menda samo gobca, saj ni mogoče! Jaz sem imel pomi-sleke celo pri združevanju slin pri tistih čisto pravih poljubih, čeprav je Barbara seveda nekaj popolnoma drugega kot, denimo, Sofija, ki sem jo spoznal še istega dne. Med malico sta se srdito pričkala o nečem, vendar sta bila predaletč, da bi ju lahko slišal. Sofija je bila še manjša kot Avdo in brez dvoma najgrša ženska, kar sem jih do tedaj videl. Krvava halja je ohlapno visela na neznatnem telesu, na obrazu je imela le malo zdrave kože. Med lišaji, mozolji, brazgotinami in bradavicami se je skrival par črnih, in kot se mi je zdelo, zlobnih očesc. Od daleč sem lahko videl, da ji okrog ust poganja črn puh. Še najbolj pa so jo najbrž kazili redki lasje in obsežna pleša na temenu. Nekoč pozneje mi je Dušan razložil, da je Sofija šlogarca, da nosečnicam ugane, kakšnega spola bo otrok. Nekoč je bojda napovedala, da bodo na klavnico prišli Arabci. In so res. Ker je bila naša obešalnica pravilno obrnjena, ne vem več, ali proti Meki ali stran od nje, so v tej klavnici dobili čast podaviti nekaj sto tisoč piščancev za njihovo sveto tržišče.

Še preden sem pospravil porcijo pasulja, me je Dušan konspirativno dregnil in nerazločno zamomljal:

»Grega v boršt!«

Bil sem utrujen in raje bi počival, kot rinil v gozdiček zadaj za klavnico. Kaj neki naj bi navsezadnje tam videl? Žal sem bil šele pol delovnega dneva v klavnici in Dušana sem moral upoštevati kot »brezprizivno« avtoriteto.

Torej sva šla v boršt. Ograja je bila praktično vsa raztrgana. Ko sva prišla do prvih dreves, je Dušan nenadoma stekel in jaz seveda za njim. Nisva dolgo tekla. Dušan se je prav tako nenadoma ustavljal in z enim prstom ukazal tišino, z drugim pa pokazal dve beli postavi, ki sta se ozrli naokrog in pokleknila v travo. Spustila sva se na tla in se začela plaziti proti prostoru, kjer sta poniknila postavi. Seveda se mi je zdelo neumno in bilo me je strah. Logično je bilo pričakovati, da bosta tista dva v travi intenzivno zaposlena drug z drugim, kar pa še ni bilo prepričljivo zagotovilo, da naju ne bi mogla opaziti. Strah me je bilo, pa sem vseeno plezal. Kot kak plazilec sem se vlekel po trebuhu. Od tam, kjer se je Dušan ustavil, je bil že prav lep razgled na sproščeni par, ki je medtem že slekel beli halji. Dve tolsti in nič manj beli telesi kot odvrženi halji sta se valjali na pognjenih kartonih in z zajčjo naglico tleskali drugo ob drugo. Ženska je stokala in nerazločno godla, zdelo se je, da možakarja na sebi priganja, naj pohiti ali pa, naj bo še bolj silovit. Potem je nenadoma zacvillila kot prašiček. Kot da bi bil njen cvilež nekakšen znak, jo je možakar pri priči razjahal, ona pa se je z vsem, kar je bilo prej skrito, obrnila proti nama. Velike, s črnimi cekini označene prsi so se razlile proti tlom, tudi dvodelni trebuh je omahnil, ko se je obrnila na bok. Zgornja polovica se je gosto gubala v celulitičnih naborkih, spodnja polovica trebuha pa je bila gosto zaraščena. Tako pretirano si te stvari pač nikoli nisem predstavljal. In ta velikanska črna reč je bila zdaj obrnjena naravnost proti nama. Milo rečeno: vzelo mi je sapo. Črno, nepregledno, goščava in v njej skrito tisto: pička. Ja, pička. V trenutku se je prejšnji gnus ali sram ali kar je že bilo sprevglo v nekaj drugega. Začutil sem, kako mi naglo vstaja.

»Jebi ga,« sem slišal Dušana. Ko sem se ozrl nanj, je že razpel hlače in me prestrašil. Na dan je privlekel zastrašujoč organ škrlatne barve, tako grd in tako velik,

da sem bil v tistem trenutku prepričan, da je Dušan tam spodaj bolan. Stisnil ga je v dlan in z vso hitrostjo pognal roko.

Hitro sem pogledal stran. Čutil sem kri, ki se mi je v skoku pognala v glavo. Kaj sem hotel drugega, raje sem se vrnil k porivačema v travi. Možakar se je medtem splazil za njen hrbet, zajel njeno rit v svoje naročje, se še nekajkrat silovito zaletel vanjo, potem pa glasno omagal. Takoj se je izvlekel iz nje in spet sem zagledal neko frustrativno veliko stvar krvave barve. Obrnil sem se, kajti ne glede na Dušanovo početje je bil že skrajni čas za umik. Hvala bogu, tudi Dušan je brizgnil belo seme. Bežimo!

Tekla sva nazaj v obešalnico. Nisva se še okomatala s predpasniki, ko je delovodja že pognal trak. Lire so začenjale priganjati. Avdo se je pojavil zadnji.

»On, ku-ku-ku-ku- rac fuka! On...« Dušan je spregovoril presenetljivo užaljeno, kot da bi bilo Avdovo širokoustenje obenem v njegovo škodo. Ni mu uspelo povedati oziroma odjecljati do konca, kajti tudi Avdo si je že oblekel predpasnik. Zjutraj Dušan ni jecljal, niti ni imel tako razburjenega glasu.

Zvečer sem bil seveda utrujen, pravzaprav crknjen kot staroegipčanski suženj. Če sem zaprl oči, so v polmraku za vekami zaplesale lire, monotono so tekle in priganjale. Roke so še vedno lovile piščance in obešale. Mišice niso mogle pozabiti dne, ki jih je kruto presenetil. Namesto da bi zaspal, se je zgodilo nekaj drugega. Vstal mi je. Kar sam od sebe se je dvignil in otrdel. Ve se, kdo in kaj. Pa nisem nič takega razmišljal, nič takega gledal. Kar tako, samovoljno se je dvignil in okamenel. Ni šlo drugače, moral sem ga vzeti v roke in sprostiti v dlani.

Bilo je nekaj dni kasneje. Bil sem že utrujen. Avdo in Dušan sta me že resno jemala. To pomeni zgolj to, da sta dobro vedela, koliko zmorem, kar sta spet s pridom izkoriščala. Zdaj eden, zdaj drugi sta za nekaj časa izginila. Avdo se je motovilil po klavnici in mimogrede sproščal svoje pohlepne šape, Dušan pa je izginjal, ne da bi jaz pravzaprav vedel, kam. Tisto dopoldne smo se do malice mučili s petelini. Tudi te je treba nekako pobiti, čeprav jih ni veliko, so pa zato toliko bolj naporni. Močnejši so, bolj kljuvajo in praskajo, pa tudi nekako bolj se zavedajo, kako se stvari obračajo v njihovo škodo. Skratka, preden smo opravili s tistimi nekaj sto petelini, smo se dobro namučili. Po malici je sledilo pravo olajšanje. Piščančki so skoraj sami leteli na lire. Avdo in Dušan sta menda od same lahkotnosti postala razposajena. Njuna domišljija je dobila krila. Začela sta obešati po svoje, izvorno: za vrat, za stegno, za krila, na dve liri hkrati. Nekaj piščancev jima je uspelo raztegniti celo na tri lire, tako da so v električno komoro izginili kot beli orliči z razprtimi krili. Njuno izživljanje seveda ni ostalo brez posledic, njun navdih je naredil zaplete na drugem koncu tekočega traku. Za nekaj trenutkov se je trak ustavil, prirohnel je delovodja in grozil, da jima bo trgal ure ali nekaj takega. Brž ko je delovodja odnesel pete, sta se začela divje krohotati.

»Pucaj!« se je drl Avdo.

Ujela sta vsak po enega piščanca, ga pozorno namestila v levici, tako da je bil hrbet obrnjen v dlan. Na »tri-četiri« pa sta z desnico udarila po puhastem trebuščku. Zelenosivi izstrelki so poleteli proti plastičnim vratom, za katerimi je izginil delovodja. Samo eden je zadel.

»Gde gadaš, Dule!«

»Ti si kiksnu!«

»Lažeš!«

»Ti lažeš!«

»Eto, vidi kako gađa Avdo!«

Avdo je ponovno demonstriral to posebno spretnost, pograbil je drugega piščanca, pociljal proti Dušanu in dokazal, da lahko zadene človeka v sredino čela. Dušan mu je z enakim uspehom vrnil. V trenutku se je med njima vnela bliskovita vojna. Smrdeči ptičji seč je brizgal na vse strani. Pravilno sem slutil, da se tak spopad ne more dobro končati.

Spet so se odprla nihajna vrata. Skoznje je pogledala radovedna Zinkina glava. Avdo pa je imel ravno pripravljenega piščanca. Pomeril je, ustrelil in zadel; tako kot Dušana – v čelo. Dušan pa je nenadoma zarjul kot pobesnel bik. Zgrabil je Avda za vrat in začel divje stresati slabotno telo.

»Pusti me, ludače.« To so bile zadnje Avdove besede. Da bi se nekako izmotal iz Dušanovega primeža, je zgrabil za liro. Tekoči trak ga je izpulil iz Dušanih rok, vendar se je Avdo pri tem nesrečno zataknil za liro. Zaman se je poskušal odtrgati. Trak ga je vlekel za sabo. Namesto da bi stekla in ustavila trak, sva oba z Dušanom zgrabila Avda in ga poskušala nekako sneti s traku, ki ga je že vlekel v električno komoro. Odprtina je bila na srečo preozka. Zaslišalo se je odrešujoče paranje blaga, sila je popustila in Avdo je zgrmel na tla. Dvignila sva ga s tal in odnesla na rampo. Zdaj so z njega zdrsnili še zadnji ostanki njegovih hlač. Nag kot Jezušček je obležal med kurniki.

In groza!

Sploh nisva preverjala, ali je živ ali mrtev! Zgroženo sva strmela v njegov penis. Bilo je nekaj strašno majhnega, kot deški mezinček ali kot grdo spotegnjena glista, skratka nekaj, česar Avdo prav gotovo ni mogel uporabljati za moške namene. Takrat sem pomislil, da je nekakšen hermafrodit, pozneje sem slišal o neki vrsti paralize, ki lahko prizadene zgolj ta organ, vendar še danes ne vem, kako je bilo v resnici z Avdom.

Odpeljali so ga v bolnišnico. Pozneje smo zvedeli, da je ostal živ, v klavnico pa se ni vrnil nikoli. Že naslednji dan je izginila tudi njegova Sofija. Avdo pa je kajpak še cel mesec ostal glavni predmet pogovorov. Nihče pa ga ni več omenjal z njegovim pravim imenom. Odslej je bil samo še lizika, pizdolizec ali pizdopralec. Dovolj je bilo, da je kdo omenil katerega od teh vzdevkov, in že so se vsi držali za trebuhe in si brisali solze.

Ko sem Barbari povedal nekoliko omiljeno različico teh klavniških dogodkov, je rekla, da sem »bogi revež« in kaj vse da moram prestajati tam. Potem me je poljubila in nežno povlekla v svojo posteljo. Bil je res skrajni čas, da tudi jaz spoznam ljubezen.

Lidija Gačnik Gombač

Ženska v cvetlični obleki

Večeri se že. Prižigajo se luči, naraščajoča svetloba med gostimi zavesami dreves. Za okni avtobusa neka neznana naselja, druge ceste, vozimo se v neznano. Ne vem, kako sem se znašla tukaj, vozim pa se že od jutra, ko sem se odpravljala v službo, stopila na isti avtobus kot že ničkolikokrat.

Ljudje, ki vstopajo in izstopajo na postajah, govorijo z neznanimi besedami, veliko jezikov se je izmenjalo. Spreminjajo se njihova oblačila, kretnje rok in mimska obraza, ko me premerjajo z očmi. Pomilovalno. Danes sem v črnini, bolj globoki od prihodnosti, ki me vabi vase utapljajočo in vdano. Bleščeče je naokrog in vodnato, vozimo se skozi močvirje, velike bele živali poletavajo nad nami, dan je sluzast in nem.

Od časa do časa mi pomigne voznik, stopim k njemu in mu v vse večjem strahu pokažem eno in isto vozovnico, vozovnico za vse proge. Pokima in odmahne z roko in nikoli ne zberem dovolj moči, da bi ga vprašala, kam vozi in ali se kdaj vrnemo na začetek, tja, kjer sem vstopila.

Napisna tablica že dolgo ni več prislonjena na steklo, snel jo je, ko sem vstopala, kmalu potem si je na glavo nadel kučmo. Prej zgodnja junijska pokrajina se je začela drobiti v tisoče malih krpic, iz njih so vzcvetele snežinke. Vse se je začelo dogajati neverjetno hitro in se izmaknilo očem in presojam.

Vsi vedo za svojo smer, samo jaz ne, ne upam se izstopiti. Na zadnji stopnički se premislim in se oklevajoče – mar tudi vprašujoče? – nasmehnem šoferju in sedem na svoj sedež, na desni strani okna, z lepim pogledom na bežečo pokrajino.

* * *

Potem se zbudim. Svetilke so pogasnjene, avtobus stoji. V odblesku snega razločim, da ni na njem nobenega potnika. Vrata so zaprta. Razbila bi okna, a ni zunaj nič bolj vabljivo kot notri. Gosta snežena pokrajina. Grmiči in nizka drevesa, brezbrežno, oči se utapljaajo v belini.

Izpod sedeža zleze voznik in se zasmeji. Prinesem mu vozovnico, prime jo z zobmi in poje. Zdi se mi zelo kosmat. Drsiva po sneženi pokrajini, na obzorju vzhaja sonce. Belina me slepi. Zelo me bolijo oči, telo mi spreletava krč. Voznik odpre vrata. Tu je zadnja postaja. Od bolečine se ne morem premakniti. Odkimam. Skomigne z rameni in vozi naprej.

* * *

Znoči se. Avtobus stoji pred ovinkom. V okna naletava sneg, nočni zrak je prepreden z belino. Avtobusni sedeži štrlijo v praznino kot nagrobni križi. S prevlek neslišna glasba mrtvih. Avtobus, ki drsi v daljave daljav. Zasmrdi. Šofer je raztegnil po prvem sedežu prtiček, zdaj nalaga nanj kruh in salame. Stopi k meni, se zareži in mi nekaj smrdečih koščkov potisne v usta. Tisto žensko naj povozim.

S prstom kaže v daljavo, dolgo ni ničesar, potem drobna pikica, ki se veča in veča, pred nami hodi ženska v cvetlični obleki. Šofer mi z ruto preveže oči in me potisne za volan. Nimam moči, da bi se branila. Ko mi govori o upravljanju avtobusa, vdano poslušam.

Zavem se v snegu. V prvem razsvitanju je opaziti rdeče sledi, nikjer ni cvetlične obleke. Golo okrvavljeno telo leži malo stran, šofer s snegom izmiva z njega sledove krvi in se mi zarotniško smehlja. Gola sem, na meni rdeče odseva sneg.

Iščem svoje hlače in pulover, za grmovjem, na avtobusu, pod telesom speče ženske z dolgimi kostanjevimi lasmi. Zebe me, zastaja mi dih, zelo me pečejo roke. K meni stopi šofer in mi nadene cvetlično obleko.

Dnevi in noči se premikajo skozi igralne obroč, pokrajine se drobijo v tisoče preveč živih slik, celote pa ni. Že dolgo nisem več edina potnica.

* * *

Šofer me potisne skozi vrata. Poljubi me na čelo, potem odpelje naprej. Ceste, majhne ulice, spreplet križišč. Vse mi je znano, niti približno pa ne vem, kje sem in v katero smer moram. Sprašujem mimoidoče, nihče mi ne odgovori.

Zaletavajo se vame, me suvajo, umikam se jim in se stiskam k stenam hiš in ograjam vrtov. Hodim na slepo. Vrta se mi pred očmi, zdi se mi, da bom vsak čas padla. Vrvijo stopnice, vse niže se nagibajo bloki, hodim z zaprtimi očmi. Naokrog pa narašča hrup, kričanje, divjajo avtomobili. Ne upam si čez cesto.

Potem se trak zavrti, izmenja se na tisoče vtisov, vame se naseli tišina. Čisto blizu službe sem, sto metrov pred mano leži vratarnica. Poznani občutek nelagodja, ko se bližam okencu, nimam dovolilnice, ne, nimam, ne vem. Iz vratarnice stopita dva varnostnika. Vsak me prime pod eno roko, suvata me pred sabo.

Spuščamo se v globino, po ozkih stopnicah, v temi se svetlikajo zlati našivki. Porineta me za velika vrata in jih zaloputneta za seboj. Na hodniku pa odmevi njunih korakov, vse bolj daleč, tišino tu in tam pretrga prediren kovinski zvok.

* * *

Slačim strašno dolge rokave, v neskončnost odpiram gumbe, odlagam krilo, nogavice, poravnam čevlje. Stojim mirno in čakam na ukaze. Obraz pregledovalca se podvoji, potem so pred mano štirje, v jamicah bliskajoče oči. Iz hlačnih žepov vlačijo velikanske lupe. Potem dajo vse predmete pod mikroskop. Ves čas pa komaj slišno brnenje. Skozi lomljive slike se prepoznam na počasnih posnetkih.

Slečem naj se. Glas je neizprosno. Delam se, da se slačim, čeprav so vsa oblačila na tleh. Nož zareže od popka do sredine prsi in v tilnik. Z glave snamem lase, potem si začnem slačiti kožo. Nobene bolečine, samo občutek hladu narašča.

Zlezem v kartonsko škatlo. Zavežejo jo z vrvico in me zakotalijo po bregu. Padanje v globino. Velika hitrost, v ušesih mi valovi. Razširim roke, poskušam po ptičje, z vso močjo priletim na tla. Potem je tema.

Ko se zbudim, se nad mano sklanjajo preiskovalci in mi ponujajo zelenkasto tekočino. Padam iz teme v temo. Kot da bi se sprehajala po galeriji črno preslikanih platen. Temo tu in tam presekajo močni sunki svetlobe in jokanje zavaljene tigraste mačke.

Na vratu začutim rezilo noža, karton okrog mene se lomi, stene pa se vse bolj nagibajo čezme, čisto blizu mene se grbanči razpokani strop. V sosednji sobi preizkušajo sireno. Ženska v sivem kostimu plane iz teme. Varnostnik jo zadrži in ji nadene ovratnico.

Glavo naj potisnem v okence. Zajame me močna svetloba, raztapljam se v naelektrenih odbleskih. Jekleno ogrodje se vse bolj oklepa mojega vratu. Brnenje poneha. Prinesejo veliko zrcalo in ga obračajo tako, da se lahko vidim od vseh strani. Neznana ženska se sprehaja po sobi in igra klarinet.

* * *

Pozdravim sodelavce. Skriti so za velikimi kupi papirja. Poltemno je, za okni oglušujoče grmenje strojev. Potujejo z ene strani okna na drugo in se izgublajo daleč pod obzorjem. Od časa do časa trkanje po vratih. Sodelavci se ne odzovejo, tudi jaz se delam, da ne slišim. V ozki špranji vrat se tu in tam prikažejo velike oči.

Gremo na malico. Jedilnica je polna, komaj si najdemo prostor. Od vseh strani je slišati rožljanje vilic in nožev, mlaskanje, hreščanje z zobmi. Po mizah razlita paradiznikova omaka.

Pritajen smeh, mežikanje. Drug drugega ščegetajo z noži. Rezila prodirajo v globino. Na vilice si natikajo majhne koščke mesa in jih počasi žvečijo. Zelo svetlo je. Poskušam ugasniti luči, a zaman. Soj žarometov me povsem oslepi. V ustih začutim okus po lepljivem in slanem. Sosea mi potisne nov košček mesa v usta in se mi prijazno smehlja.

* * *

Sedim na postelji. Mrzlo je. Nikjer nikogar, kot da je vse izumrlo. Oddaljen lajež psov. Ko hočem oditi, pripelje avtobus.

Sedem na sedež za šoferjem. Ko zarišem v steklo, opazim na zapestju pečatno znamenje. Potniki so oblečeni v črmino. Za temnim pajčolanom zagledam šopek rož. Bele krizanteme. Odvržem jih. Potniki pa vstanejo s sedežev in mečejo vame cvetje, ogorke, olupke.

Zrcalo zaniha. Proti avtobusu teče ženska v cvetlični obleki. Šofer zapelje čeznjo. Dan se zdrobi v tisoče črnih pik. Vrtim se v krogu in jih lovim. Avtobus se ustavi. Potniki me začudeno gledajo. Majhna punčka me prekriža. Zunaj je globok sneg.

Vlado Žabot

Pastorala

Odlomek iz prve redakcije romana

1

Da, tudi zavirski župnik, gospod Ignacij, so pred smrtjo zblazneli. Pravzaprav hudo zblazneli. In marsikdo je potihem verjel stari Bariki, da jih je tik pred smrtjo obsedel sam Nečistnik, kajti gospod župnik so tisti čas zganjali takšne, da res ni moglo biti od Boga – pa četudi kot kazen.

Toda živinozdravnik dr. Vann je menil, da bi utegnil biti pravi vzrok te sorazmerno pogoste zblojenosti, kot se je izrazil, v teh krajih le močvirski vzduh, ki ga je sleherno jesen, kdove od kod, prinašal severni veter. Tudi temu mnenju ljudje zvečine niso oporekali, kajti severni veter je resnično zmeraj znova vonjal... Ugibali so le, kje neki bi se lahko razprostiralo takšno brez dvoma veliko močvirje, saj je bil svet, kar so ga poznali, zvečine gričevnat, in to na vse strani, daleč tja do obzorja.

– Tudi po meglah bi se moralo videti, so zmigovali tisti, ki so po splošnem prepričanju pač vedeli, o čem govorijo. In temu je hočeš nočeš moral pritrditi tudi dr. Vann.

Da, tudi po meglah...

In tiste dni, se pravi po župnikovi smrti, ko so se pogovori tudi v domači hiši neprestano sukali okrog župnikove blaznosti in močvirja, je Nino mučilo, da bi komu zaupala vsaj kakšno malenkost iz čudne noči izpred nekaj let – iz samotne noči z gospodom župnikom in iz obreda, ki naj bi bil misterion. Materi vsaj. Bala se je biti sama s tem spominom, s to mračno podobo in mislijo, da bi utegnili biti gospod župnik že takrat malce blazni. Vendar nekako ni mogla začeti, ni zmogla poguma ob misli, kako bi vse skupaj pretreslo mater, kako bi pretreslo šele očeta, ko bi pač prej ali slej zagotovo zvedel. Še posebej pa bi bila pred materjo v zadregi glede vseh ne tako zelo potrebnih priprav, ki so bile zvečine njena domislica, njen dodatek k vzdušju tiste noči. Mati bi zagotovo vrtala v podrobnosti. In navsezadnje bi ji morala priznati, kako je skrivaj šivala površnik iz ovčjega krzna, kako je ožila in pomerjala očetove lovske hlače, dokler se niso prav tesno prilegale stasu, kako se je potem, sredi noči, našemila v nekakšnega pastirja ter se splazila med vrbjem za hišo... Ni mogla zaupati. Nikomur.

Ne takrat, ne pozneje.

Tudi tukaj, v tem čudno starem mestu, pravzaprav ni poznala človeka, ki bi mu lahko izpovedala tisto noč. Ki nekako ni hotela minuti... in je kakor strašljivo mračna

samota tiščala in se razraščala in se zažirala v misli in sanje, v repečem mrču večne lučke, z blaznim mrtvim župnikom v belem kotonu, z nosljivo sopečim zvokom piščali... Včasih se je zazdelo, da ne more biti resnica, da se ni moglo zgoditi zares, da se je bilo zalezlo kdove od kod iz zamuljenih sanj in je zgolj blodnja v zopmo jasnih podobah in v tistem sopenju, ki ne zmore ne v pisk in ne v melodijo.

Bala se je samotnih noči.

Tudi za dne.

Čprav je tukaj, v hiši gospoda Violeta, vsej starinskosti navkljub, življenje teklo drugače, mnogo svetleje, nekako brezbrizno in skoraj kot praznik. In so po stari, široki ulici, na katero je gledalo pročelje, živahno drdrale kočije in so živahno hodili ljudje – kakor bi bili pravkar prejeli odvezo in bi odrešeni v zgolj kratkočasje smeli zanemarjati vonj...

Kajti: tudi tukaj je vonjalo s severnim vetrom.

Nič manj.

Toda ljudje se niso zmenili za to.

Po ulicah so tudi v nočeh gorele svetilke. Tu in tam se je kljub pozni uri slišalo glasen pogovor in smeh ali drdranje kočije... In čprav so ji dodelili spalnico z oknom na »vrt«, so se sprva zdele noči mnogo svetlejše, prijaznejše in manj samotne kot v Zavirju. Namesto skovirjev so se iz globine »vrta« oglasale srake in skoraj sleherni uro noči so se po tlaku približali trdi koraki čuvaja, ki je bedel nad imetjem in mirom brezskrbnih ljudi.

Sprva se je rada potepala po mestu – kar sama, sem in tja po ulicah in trgih, celo na kakšno dvorišče je stopila tu in tam, saj je bilo vse tako lepo urejeno in vzdrževano, da je kar vabilo k ogledu. Povsod je bilo moč opaziti očitno skrb za zidovje in fasade, za vodnjake in statue, za ulični tlak, sploh pa za takšne ali drugačne poslikave, ki so se še posebej izpod napuščev sveže prebarvane ponujale očem. Nobene podrtije ali razvaline ni našla. Nobene zanikrne strehe. Nikjer ni opazila, da bi recimo odpadal omet, celo drobni kovinski okraski v okenskih okvirih so se blestikali kot novi. Pravzaprav je moralo biti mesto šele pred kratkim povsem obnovljeno – vendar pa ta obnova v ničemer ni kazila ali zabrisovala očitno častitljive starosti, ki ji je veljala enaka pozornost tako na mestni hiši, cerkvah in razkošnih vilah kot tudi po nizkih, bornih hišicah v odmaknjenih četrtih, kamor so najpogosteje vodile ozke, zavite ulice z nagibom in zlizanim žlebom po sredini.

Tudi veliko drugih ljudi je dan za dnem takole postopalo naokoli. Očitno so prihajali od daleč – kakor nekakšni romarji. V gručah ali posamič. Kdo bi vedel, od kod vse. In so prav tako občudovali vse to zidovje, celo nekakšno pobožnost je bilo čutiti na obrazih, ko so strmeli navzgor, pod napušče, v stolpe in stolpiče, v niše s statueta ali v niše kar tako, v to ali ono slepo arkado, ki so, poslikane ali ne, navadno krasile pročelja. Pa je bilo le redkokje karkoli nabožnega v vseh teh poslikavah in plastikah – še največkrat je pravzaprav šlo za nekakšen bršljan, za takšne ali drugačne cvetove, cvetlične grme, ali zgolj barvaste vijuge, tudi živalskih glav ni manjkalo, razprtih levjih ali ribjih gobcev, kač, ptic, vznemirjenih konj, kozlov in psov, sijala so bela ali rdeča ali rumena sonca, bleščale so se zvezde in luna v številnih različicah, v vodnjaku na trgu pred mestno hišo pa je v žabjem počepu, do bokov v vodi ždela povodna deklica... vsa pozelenela od patine, z mreno med prsti na rokah in nogah, okroglih oči in s šopom nekakšnega vitičja v ustih – kakor da bi jo pravkar zmotili med pašo, s tem trgom, in bi sunkoma dvignila glavo iznad

gladine, vidno zbegana ob spoznanju, da je zasačena, da je zajeta, in da se ji več ni mogoče potuhniti v skrivnost. In prav ob tej povodni deklici jo je enkrat proti večeru nalahno, le komaj zaznavno spreletelo, da so pravzaprav zavirski župnik v svoji blaznosti govorili prav to – prav to, kar je molčalo iz zidovja in poslikav, iz kamnitih ali kovinskih gobcev in obrazov... Zlahka je takrat odgnala to misel.

Toda potem se je vračala.

Misel.

Vedno znova in znova. In je ostajala... takole, od blizu, včasih kot zgolj nemo zarisano vijuganje tiste nosljave piščali, včasih kot ribji gobec na potemnelih vratih – še posebej, ko je zaprla oči in se silila v spanec. Ko so v »vrtu« kričale srake in dolgo ni bilo nikogar na ulici...

Sicer pa ta »vrt« za Violetovo hišo pravzaprav ni zaslužil takšnega imena. Kajti očitno je bilo, da že dolgo nihče ni skrbel zanj in da je, če je sploh kdaj bil zares urejen, že dolgo tega zarastel v neprehodno goščaro, iz katere so se vse tja gor, vložno pobočje, v namerno izbranih razdaljah izvijali hrasti. A v hiši gospoda Violeta so to, prej sramoto kot ponos, posledno imenovali »vrt« – nemara zgolj zaradi prijetne in edine uporabne hrastove sence tik ob vogalu, v kateri sta stali klopca in nedaleč stran, le nekako do polovice goščare, kakor da bi šele lezla na plano, prav nenavadna in očitno zelo stara kamnita skulptura, ki ji pač pri najboljši volji ni bilo mogoče priznati kakšne oprijemljivejše oblike – še najbolj je pravzaprav spominjala na veliko klobasasto in zabuhlo žerko, pri tem je bilo pač nujno potrebno odmisлити tu in tam zelo poudarjene, prsnim bradavicam in dojkam podobne žmule, ki so to domnevno žerko odločno pačile v nekaj, milo rečeno, nedostojnega.

Sodeč po imenitnem pročelju in visoki, vzorno obrezani živi meji po vsej širini dvorišča na ulično stran, bi človek zlahka domneval, da vsa širna, pogledu z ulice docela skrita goščara v resnici več ne pripada ugledni hiši, da kratko malo sploh več ne sodi niti k mestu, kajti tja dalje, vse do roba razpotegnjenega pobočja, ni bilo mogoče opaziti ničesar več mestnega. Le bolj ali manj enakomerne razdalje med hrasti so dokaj klavarno pričale o tem, da je pravzaprav vse širno pobočje nekoč na neki način vendarle pripadalo mestu, da je torej mesto z urejenim vrtom ali celo parkom segalo vse tja do roba pobočja ali nemara še čez in da je potem s te strani počasi odmrlo, utonilo med akacijami, cedrovino, robidovjem in podivjanim, vse čez prepletanim vitičjem raznih ovijalk in vzpenjalk.

In včasih, kadar je kdaj pod večer poslonela ob oknu... se ji je zdelo, kot bi se šele s te strani bočilo nekaj resnično neznanega, temnega, le čisto na robu goščara... kot bi se težko nabiralo v val, da se zlije čez ulice, smeh in korake, da se zaleze v duše in sanje, čez in čez zlito in mirno in temno, čez in čez mrtva notrina noči...

– Kaj vam bo nož...? je tisto noč zaječala v zardelo temo...

– Ne sprašuj, dete, so sopli gospod...

Mati je takrat očitno takoj naslednje jutro nekaj slutila. Nič ni spraševala. Le pisala je v mesto, gospodu Violetu... In tisto – za nekaj dni – se je potem zavleklo čez vso pomlad, čez poletje, zdaj že globoko v jesen. Kot bi bilo po tistem domenjeno. Sprva so prihajala pisma. Pisala je mati. Pisal je oče. Poslali so paket za veliko noč... Potem so jele krožiti le še vesti o ropih in zločinih na vse bolj nevarnih poteh. Gospod Violet se je odpovedal lovu na jelena v Zavirskem lesu...

Morda je bilo domenjeno.

Morda usojeno...

Dobila je lepe obleke, nakit in ličila, klobuke in mufe in zlate zaponke – pravzaprav vse, kar potrebuje ugledno dekle. Že od pomladi sem jo je snubil Mavricio. Polizanec. Z Magdaleno je hodila na obiske in družabne večere h gospe Evaljiji in k madame von Krauthaker, celo v salon sta zavili tu in tam, če se jima je zdelo. Toda: nekako sredi septembra se je tudi v mestu zgodil zločin. Nepojasnjen. Nekdo je bil zadavil neko spoštovano in cenjeno damo. V njeni lastni spalnici. Govorilo in ugibalo se je kajpada to in ono, celo osumili so nekaj hišnih prijateljev, vendar pa krivde niso mogli dokazati nikomur. Vse skupaj bi se najbrž kmalu izgubilo v pozabo, če bi se ne zgodilo nekaj, kar je po splošnem mnenju nedvomno kazalo na potuhnjenega iztirjenca, na blazneža: truplo nesrečne dame je namreč nekaj dni po pogrebu izginilo – okrog razkopanega groba pa so našli polomljeno krsto in razcefrane ostanke dragocene bele obleke, v katero so bili na moževo željo oblekli pokojnico k večnemu počitku... Zavirski župnik, gospod Ignacij, bi najbrž tudi ob tej priložnosti trdili, da je zlo kot zlo lahko le od Boga – ker drugače ne more biti. Takrat, proti koncu, so namreč kar naprej pridigali o zlu in biblijski kači kot o milosti božji, češ: strašno mogočno bi moralo biti zlo, ki bi usmiljenje samo pripravilo v to, da kaznuje, ki bi čisto ljubezen spreminjalo v kazen, strašno mogočno, le Bogu po meri... če bi bilo res – in božja vsemogočnost bi bila laž, če bi to zlo ravnalo po svoje, če bi ne bilo od Boga samega... Takrat je celo verjela, da so vse človeške skrivnosti le namišljena veličina, namišljena moč, da so slepilo, ki vodi v norost. In da mrtvi v resnici ne vstajajo. In da ni greh, če si božaš goloto. Če sanjaš mladeniča modrih oči. In če potem še malce poležiš, takole, gola.

Tudi tukaj je rada poležavala gola. Toda v tej samoti se je vse skupaj obračalo nekam po svoje, že ves čas, se pravi – že od pomladi sem, in se je zapletalo v mučen pomislek, v mučne sanje in sploh muko, ki ji ni bilo videti konca. Še pritlikava, le komaj človeku podobna spaka na stropu te tihe spalnice s pogledom na »vrt« je bila kakor iz sanj – kot bi se zmeraj znova še v temi splazila iz more, kot bi ne hotela miniti z nočjo in bi se zgolj pretvarjala v sliko, v prežo... na deklico ob potoku, ko se je v sami tančici sprehodila do tja. Kajti v tistem na stropu ni šlo za raj – bila je le neka samota, z jako prozorno spodnjico čez goloto, s hrasti, grmičjem in spako pohotnih noči. Pa najbrž je moralo biti tako in je sodilo skupaj, kajti globlje v samoti ne gre brez golote... nato podoba lahko tudi zastane – in če zastane, se vidi še spaka hotljiva, kosmata in grda, pa vendar nebeško privlačna v odločilni nameri. Naprej se ne vidi. Nikamor čez obokani hip. Le misel zatava in slutnja prileze v notrino... Preplašena mati bi bržkone rekla, da vidi greh, kako zalezuje devico, in da je treba moliti in se kesati, še preden se zgodi, še preden se slutnja izpolni. Medtem pa bi se gospod Ignacij le nasmihali, češ, tako ali tako je vse to ena sama milost božja – tudi golota, tudi spaka v samoti...

In najbrž so vedeli, da, tudi gospod Ignacij, čisto lahko, da so vedeli – če že prej ne, pa vsaj proti koncu. Mati pa prav gotovo. Poznali so vse to, v samoti – tudi spako in misel, ki kdaj pod večer postane mladenič. Kar sama od sebe. In jè. Milost in kazen obenem. Mladenič in želja... da bi kričala in šepetala, tako, na široko in vroče in bi ga trepetaje ovijala, ovijala, kar naprej, da bi se več ne izmuznil, da bi se zjutraj več ne bilo treba bati pogledati spake na stropu in bi ne bilo treba jokati, ne od sramu in ne kar tako, od samote s pogledom na »vrt«.

Sicer pa so v samotne, votle noči največkrat krehetale srake. Kot da bi smele, kadar se jim pač zljubi. Kakor da bi smele kar naravnost v misli in bi jim ne bilo mar

nič drugega kot tistih plehkkih glasov. Iz temnega molka, iz temačne gmote »vrta« ob vznožju noči. Takrat je čakala. V strahu in hkrati nekako odveč. Da se izpolni misterion. Da se misel zariše v mladeniča modrih oči. Pa so bile le srake in misli kot sračji krehet... in je slonela ob oknu in je poskušala s prstom po gladki, jesensko rosnati ploskvi risati Milivoja, ki se ni nikdar posrečil v videz globine. V modre oči. In je ostajal zgolj plehka vijuga na rosnati šipi. Zgolj ploskev med bitjem in nočjo, med jokom in sračjim kričanjem – jesensko rosnati stik. Samo to. In nič ljubezni...

Nekdo je nekoč slikal samoto. Kar v spalnici. Da. Čez banjast obok. Potoček in drevje in trate, cvetlično grmovje in širo no. Potem je dobarval še jutranjo zarjo. In gladiole v ospredje. Vse skupaj rahlo razgibano v sapici z juga. Da je skoraj dišalo od stene.

Vendar vse takšno ni zmoglo pomena.

In treba je bilo previdno zaznačiti konturo. Ni šlo drugače. V mehkih potezah. Takole, od zadaj. Hrbet in boke in dolge noge. Pa lase čez hrbet. Pa ritnici jedri... In zmešati barve v mladostno svežino. Nanesti odtenke. Zasenčiti v vzgibih...

Nato se je zdelo, da manjka samo še vetre za mičnem telesu. In večče ga mojster zajame v prozorno spodnjico.

Toda samote ni hotelo biti.

Prej sum.

In sitno vprašanje: Kakšen hudič goni dekliča, da se le za komaj opazno malenkost manj kot gola, in to pri belem dnevu, potika po gmajni?

Ubogi mojster očitno ni zmogel zgolj mične laži.

Pa je malal: Hudiča.

Za gladiolami. V grmu.

Kdo ve, kaj se je potem dogajalo z njim? Kajti tudi Hudiča ni zmogel docela. Tisto, kar je nastajalo, je resda bila grdoba. To že. Toda Hudič... Ni moglo biti zgolj zlo, kar je zvabilo mladenko v prelestno jutranjo gmajno. In ni moglo biti zgolj zlo, kar je narahlo krivilo dekliško telo v mikaven izziv. Imelo je sicer štrleča ušesa, rožiče in dolg, našobljen kozlovski obraz, rjavokosmata široka ramena in močne roke. Toda oči so se zdele... kakor bi izza grma in gladiol prežala jasna modrina neba v božanski nameri, da je toplo žehtelo in je božalo kakor sapica z juga.

Ljubila bi, poljubljala, lizala kodrave prsi – to... In noči bi dobile pomen. Pomen za pomenom...

2

Sprva je mislila takole poležavati kar ves dan. In se prepuščati sanjavi lenobnosti in mislim kar tako... Na bližnjih pokopališčih že tako ni imela nikogar, še bežnih znancev ne... Hiša je ostala prazna. Kajti gospod Violet in Magdalena sta se bila odpeljala že navsezgodaj. Služabniki in služkinje, ki so imeli prosto do večera, pa so potem prav tako odhajali vsak zase, verjetno k svojcem po okoliških vaseh. Zunaj je na drobno pršilo. In, vsaj po lesku, ki se je zbiral po tleh, in vejevju sodeč, tudi sproti zmrzovalo v ostrem severnem pišu. Psa ves ta čas ni bilo slišati. Pa tudi ničesar drugega ne, odkar je bila odšepala še stara Kristina in trdo zaloputnila z vhodnimi vrati... In prijalo je – vsa ta spokojnost v prijetno ogrevani hiši in vsa ta brezbriznost, brez zoprnih vljudnosti in manir, brez tiste vsakdanje nadležne skrbi,

da bi s tem ali onim primerno ustregla, da bi sploh primerno bila – lahko bi se gola sprehajala naokoli, lahko bi v najimnitnejši Magdalenini toaleti plesala po velikem salonu, lahko bi pomerila njene spodnjice, lahko bi... karkoli pač že, kajti hiša je postala prijazno razkošje in docela, z najskrivnejšim, z najtemnejšim kotičkom na voljo.

Pravzaprav potem še lep čas ni vedela, kaj bi. Sprehodi se je malce in to, tudi umila, pa zopet legla in gledala v strop... Temačno je bilo. In gosta sivina je vztrajno tiščala na okna. Vendar to ni kazilo počutja. Le toplega čaja se ji je zahotelo in maslenih kolačkov – in brčkone se je prav zaradi tega čaja spomnila še višnjevca v Magdalenini spalnici. Kako prijetno sladkobno pogreje po grlu. Že nekajkrat sta ga bili srknili z Magdaleno, pa le za šalo, skrivaj, za prst, dva – in Magdalena je vsakikrat rekla, potem ko je nagnila in jo je streslo v šegavo našobljeni kremži, da ga je dobro imeti pri roki tudi ponoči, za zdravje, seveda, in ravno toliko, da malce pogreje. In nemalo jo je mikala tista prijetno dražeča toplota z okusom po višnjah. Vendar se ni mogla odločiti, se pravi, ni bila čisto prepričana, ali res sme kar po domače, kar sama v Magdalenino spalnico. Resda ji je nameravala povedati, to prav gotovo, pa tudi rekla ji je, takrat, Magdalena, ko sta se sladkali, da si lahko mirno postreže, kadarkoli jo zamika, če že noče, da tudi njej prinesejo steklenico v spalnico, in da bo to njuna majhna skrivnost. Kljub temu pa – no ja... Neprijetnega občutka, da pač počne nekaj, kar ni ravno najbolj na mestu, se ni mogla znebiti tudi potem, ko se je že slekla ter si nekoliko uredila lase pred velikim beneškim ogledalom v Magdalenini spalnici in si že drugič nalila v zlato obrobjeno čašico... Sicer pa ji je bilo zmeraj všeč v Magdalenini spalnici. Okusno razporejeno razkošje v mrakobno rdečkastem soju, ki se je širil od težkih, vinsko rdečih zaves, se je tako prijetno razlezlo med misli, da so postale kakor prijazno topla mehkoča v rahlo rdečem odtenu golote. Tudi mahagonijev les se je blestikal v rdečem odtenu... Rada se je ogledovala golo. Haljo je bila spustila kar na tla. Pa tudi sicer – pravzaprav se je že od nekaj rada pogledala, takole, če se je ponudila priložnost. Še največkrat na skrivaj. Kajti mami nekako ni bilo po volji. Pa tudi tukaj ji je zmeraj postalo neprijetno, če je le pomislila, da bi rekla Magdaleni, da bi jo prosila za spodobno ogledalo, pred katerim bi se bilo mogoče vsaj za silo urediti. Kakor da bi tudi Magdalena lahko imela karkoli proti temu. Morda ji je celo potihem zavidala to ali ono glede videza. Zazdelo se je včasih tako, še posebej kdaj zjutraj, pri čaju, ko se je le s težavo vljudna silila v kramljanje in je gospod Violet kakor nalašč polaskal, v hudomušni gesti sicer, pa vendarle, bodisi Marti bodisi njej, Nini, medtem ko je Magdaleno vsakokrat znova nekako prezrl, in ji pač ni moglo biti najbolj prijetno, da Marta ni mogla docela prikriti rdečice, ko je nalivala čaj ali v vidni zadregi nekako nerodno mahedraje s pladnjem odhitela iz salona. Tudi Nina sama je ob takšnih priložnostih navadno zaman poskušala odgnati zadrego in dvigniti pogled, in gospod Violet je največkrat dodal še nekaj o prikupni sramežljivosti in okusnih kolačih. Ob takšnih priložnostih je zaslutila nekakšno obrabljenost sicer pokončne in vsaj na videz vase zaverovane dame, nekakšno senco nemoči, da se ji je zasmilila in bi ji želela nekako pokazati spoštljivost. Toda še najbolje je bilo povesiti pogled in potem pokramljati o kolačkih, ki so se Kristini največkrat zares imenitno posrečili. Če bi bila na Magdaleninem mestu... bi gotovo odslovila Marto. Brez pomisleka. Pa četudi le za vsak slučaj. Kajti takšna, nakravžlana in naličena, s tisto visoko privzdignjeno ritjo, pač ni mogla služiti hišnemu miru in sreči, pač ni mogla biti blagoslov – ne,

ne, v nobenem primeru bi je ne trpela, ko se je pozibavala sem in tja in s skoraj do bradavic razgaljenimi prsmi hlinila nedolžno pohlevnost. Bi ji že pokazala, kaj je gospodarica in kaj služkinja. Tako pa... že, že, dama, to že, vendar dama, ki ve, kako in kaj, če je pač treba, če se ji pač zazdi, da je potem vse tako, kot je prav in kakor se spodobi v poštenu hiši. Kajti med Marto in Violetom se je skoraj zagotovo napletalo še precej več od tistih na videz šaljivih in skoraj nedolžnih laskanj – saj je celo njo, Nino, Violet že prijel, takole, čez pas – vendar pa dosti prenizko, da bi lahko verjela v zgolj šalo. Pravzaprav se je takrat ustrašila. Čisto zares. In je le malo manjkalo, da bi zakričala. In se je izvila. In je še ves popoldan potem čutila vročico na obrazu. Mislila je celo, da bi kar šla, še tisti dan, kar domov, vsej nevarni poti navkljub... A malce je vendarle grelo, malce, ne le v lica, če se je spomnila na samem, če je pomislila, da bi lahko kdaj prišel naskrivaj, ponoči, in bi jo prijel takole, prenizko... pa četudi je vedela, da bi se mu izvila še v drugo, še odločneje, in bi potem zagotovo že na vse zgodaj potovala v Zavrjre.

Prijeten, čeden gospod se ji je zdel pravzaprav, ta Violet. Nikakor prestar. Prijeten, da... Nalila je znova. Prav nič obrabljen. Tako prijetno trden. Moški... In šepnila je nekajkrat to besedo, čisto od blizu v ogledalo, s široko razprtimi »o« in z razpotegnjenim mehkim »š«, da se je toplo zarosilo z vonjem po višnjevcu in se je kar sam od sebe zrinil nasmešek v mehko razmaknjeno šobo, nekako srečen in blag in čisto malce izprijen... Tudi ko je potem z eno nogo pokleknila na posteljo, takole, nekoliko razkrečeno, se je lahko opazovala v ogledalu. Pravzaprav je postalo očitno, da je to razkošno ogledalo v primerni višini in v ustreznem nagibu namenjeno predvsem pogledu s postelje. Cela se je videla v njem, ko je legla. In prijetno, nekako prtajeno je zadehtelo izmed mehke, svilene posteljnine, po cvetovih bazilike – kakor tiha opojnost, kakor čas, ki ga je mogoče zaznati le iz tesne bližine, večša zvijača, bi rekla, prikrita draž, ki se zdi brez namena, kakor da z vso pravico zgolj jè – del misli in sanj in notrine, samo po sebi umevna narurnost... izkušene dame.

Tudi tukaj, po stropu Magdalenine spalnice, se je bočila pokrajina s hrasti. In z megličavimi prameni svetlobe izmed natrganih oblakov. Podrobnosti se ni videlo. Toda občutek, da leži sama v rdečem somraku, nekje globoko pod hrasti in da tisti parkljasti orjak, nekakšen bog ali kaj, ki se je zvedavo nagibal čez rob te globine, nenehno boljči vanjo, je postajal neprijetno živ. Kakor da bi ležala, v samotnem tolmunu...

Nekaj je zaropotalo po hiši. Najbrž od spodaj, iz veže...

Toda potem je znova zavladala tišina. Da je slišala le vase. In so se splašene misli zlagoma znova nabrale v gručo, v blestikavo migotanje kar tako, v lebdenju, kakor da bi jim ne bilo treba nikamor skozi obokan somrak. In navsezadnje je bilo tisto zgoraj le slika, ki je ugasnila, če je zaprla oči... ali če se je gledala v ogledalu ter skušala oceniti mičnost drže telesa, razsutih las in nasmeška, ki se nekako ni mogel posrečiti v nedolžno zapeljivost, v zgolj prisrčen mik za poljub, kajti nekaj se je vseskoz galilo v njem, in ni hotelo biti lepota, in ni bilo obvladljivo – kajti če se je posrečilo v očeh, se je zalezlo v ustnice – nekako ohlapno in vse preveč nebogljeno za čar. Veliko bolje je bilo pač videti, če se je takole namulila ali si nadela izraz nekoliko zlovoljne z dolgočasnosti, neobčutljivosti, zmrdljivosti, kar ji je ob Mavriciu tako ali tako prihajalo samo od sebe in se ji je venomer zdelo čisto primerno za vso polizanost in sluzavo ustrežljivost, še posebej pa za tiste nekam žabje oči, ki so hkrati ponižno in pohlepno moledovale in silile vanjo. Toda – želela bi se smehljati,

nasmihati, muzati, vabiti in se izvijati hkrati. Pa ne Mavriciu. Želela bi obetati tu in tam, na videz le za šalo, s pogledom, z nasmeškom, ravno toliko, da bi se videlo, a dovolj dvoumno in varno, za vsak slučaj, seveda – dokler ne bi bila čisto prepričana in gotova v naklonjenost, v ljubezen... da bi smela brez strahu postati voljna in mehka in topla, vsa nežna, docela predana in srečno nemočna v krepkih, varnih rokah. Tudi to ji je bilo všeč, v ogledalu. Ničesar ni bilo treba hliniti, bilo je pripravljeno, hrepeneče, željno...

Nekdo je hodil po hiši. Čisto razločno je slišala. Pomislila je na Magdaleno in Violeta. Ki bi se mokra in prezebla utegnila pač že vrniti. Naglo je oblekla haljo. In znova prisluhnila. Stopila k vratom. Nikakor ne bi hotela, da bi jo Magdalena zalotila takole, pa še v lastni spalnici. Postelja je sicer ostala v neredu... Tudi kozarec. In steklenica. Toda sedaj ni bilo časa. Previdno je odprla vrata. Tiho je smuknila po hodniku. In šele v svoji spalnici nekoliko zadihala.

Postelje pač ne bi smela pustiti tako. Razmetane. Povaljane. Saj se je gotovo poznalo, da ni le sedela...

Toda, ko se je hotela vrniti in vsaj za silo poravnati, odejo vsaj... je zaslišala korake na stopnišču. In zmeraj bliže. Kakor nekoliko pritajene. Počasne... Magdale-na ni hodila tako. Tudi Marta ali Violet ne. Nihče iz hiše pravzaprav...

Odločno je odprla vrata.

»Mislil sem, če ste sami, če ne zamerite...« je jecljal Mavricio in se tako bedasto silil v nasme, da bi najraje kar zaloputnila z vrati.

»Na pokopališču je grozno. Blato do gležnjev. Samo pomislite... pa dame, jao, kar po tistem blatu, veste... Še sam sem se komaj za silo očedil tukaj v veži. Saj človek ne more vstopiti kar takšen...« Medtem si je znova na moč skrbno ogledoval hlače in čevlje, če bi morda še opazil kaj blatnega.

»Gospoda in gospe ni doma,« je rekla dovolj nestrpno in nejevoljno, da bi pač moral slišati, kako prav nič ji ni do njegove družbe in pogovora z njim.

»Vem,« se je delal ravnodušnega, ne da bi se nehal čediti in ogledovati.

»Vem!« je ponovil, ko se je vzravnal, pri tem jo je pogledal tako naravnost in srepo, da se je zdrznila, da jo je hladno spreletelo od leska iz tistih nadutih oči. Kakor da za hip sploh ne bi bil več on, Mavricio. Kakor da bi siknilo nenadoma iz teh oči in kakor bič oplazilo dušo... Nato se je znova zmedel, vsaj videti je bilo.

»Mislim... saj pridejo, kmalu, kajne? Po takšnem blatu pa res...«

»Ne vem,« se je nakremžila, »nič niso rekli.« Potem je nekaj časa molčal, kakor da bi ne vedel, kaj naj še reče, kakor da bi se skušal domisliti česa, kar bi jo morda zanimalo. V bebasti zadregi je napenjal ustnice, kot bi ga nekaj zbadalo...

»Ne počutim se dobro. Zato bi prosila...«

»Ne, ne, prišel sem vam povedat,« jo je prekinil, »veste... vi ne veste, veliko tega ne veste, pa sem mislil, ja, da bi bilo prav, če bi vedeli. Mislil sem, no...«

»Kdaj drugič, Mavricio, res,« je skušala prijazno, »ne počutim se dobro, prav res ne.«

»Nikoli ni bilo prave priložnosti,« jo je kratko malo preslišal. »Nikoli nisva bila sama, da bi vam lahko povedal...«

»Oprostite, Mavricio,« je presekala odločno. »Legla bom. Pridite jutri ali kdaj.«

Toda, ko je hotela zapreti vrata, je podstavil nogo. In iz oči je zopet odblesknilo, zariplo in škilasto, kakor naravnost iz tiste noči...

»Mavricio!« je kriknila. A le režal se je – široko, slinasto, brez glasu... in rinil v vrata, da je morala popustiti potem. Da je morala odstopiti. Da je otrpnilo v mislih.

»Mavricio, prosim, pustite me,« je zaihtela, ko se je še kar režal, ko je še kar stal...

»Zakaj mi pravite tako?« je čez daljši čas, ko je zopet nekaj premišljeval in ga je menda zopet zbadalo ali kaj, zagolčal kakor iz nekakšne stiske in kot bi tudi njemu samemu šlo na ihtenje. »Ne smete mi praviti tako.«

Zdelo se je, da se bo zjokal. In pomislila je, da bi kričala, da bi bežala, tudi nejasna misel na okno in »vrt« je šinila mimo... Ni si ga upala pogledati naravnost. A je vseeno videla, kako je počasi, skoraj preudarno izvlekel iz žepa porumenelo, nekakšni štoli podobno cunjo in kako mu je potem že naslednji hip ta ista cunja postala odveč – predeval jo je nekaj časa iz roke v roko, kot bi ga po malem žgalo v prste ter jo nazadnje nekako globoko zamišljen znova zatlačil v žep. Pri tem je postajal zadihan. Rahlo mu je požvižgavalo v nosu. In čutiti je bilo nekakšne sunke, v sapi, kot bi ga prešinjali krči ali kaj. Ni bilo ihtenje. Nekaj kolcanju podobnega. Vendar brez glasu... Otrplost v mislih je sicer nekoliko popustila, toda ničesar uporabnega ni bilo tam, ničesar, kar bi lahko izrekla v ta moreči molk, kar bi lahko ukrenila ali česar bi se lahko oprijela, da bi ne bila tako docela na razpolago in nemočna pred tem očitno bolnim človekom. Le razbijalo je in drhtelo po notrini. In oddaljen sračji krehet se je sukal v strah. Še premakniti si ni upala. In zdelo se je, da se rahlo pozibava, vse skupaj, da tla počasi polzijo v nagib in da tista piskajoča, v sunke natrgana sapa ne zaleže, da nekako ne seže do pljuč.

»Veste... tudi mesta umirajo,« je šepnil in tiho zaprl vrata. Potem je stopil do postelje in sedel nanjo.

»Prisedite, Nina.«

»Ne... ne...« je zajecljala. Prešinilo jo je, da bi sedaj morda lahko zbežala, da bi morda morala – do vrat, po stopnicah, na ulico... Toda morda je prežal – in zbala se je, da bi utegnil opaziti misel.

»Tudi naše,« je nadaljeval sključen vase. »Vi ne veste, kako je bilo prej. Sedaj pa – nobenega veselja več. Nobene veselice. In največkrat vidiš samo še praznino, kako se steguje po trgih in ulicah. Tudi, če hodijo ljudje. Ja. Tudi če hodi veliko ljudi...« Sunkoma je dvignil glavo, kakor da bi se vzdramil iz neke sanjavnosti. In nekaj časa znova nepremično bolščal vanjo.

»Zakaj ne prisedete?« Slišati je bilo kot sicer tih, pa vendar dovolj srepeč očitek, kot komajda še zatajevana groznja, ki ne trpi nikakršnega ugovora ali sprenevedanja.

»Skuham nama čaj,« se je domislila, se je oklenila, »res, prilegel bi se. Pa malo višnjevca...«

»Zakaj ne prisedete?« je vztrajal že zopet sunkovito zasopel, pri tem mu je nekajkrat zapored glavo sunilo vznak, kakor bi neobvladljivo in silno pljusnilo vanjo. Potem je obmiroval v tistem izbuljenem pogledu. Zariplost, ki je bila naraščala s sunki, je polagoma usahnila. Nato je za silo pomirjen nadaljeval: »To sem večkrat mislil, ja, večkrat v nočeh. Tu spodaj, pod temle oknom sem mislil... da bi bobnelo kot iz bobnov, če bi jih tepel. Da so votli, ja, da kadar mislijo, ni ničesar, tudi če se smejiijo ali če govorijo, ni ničesar. Pa je bilo, prej, bilo, bilo, ko pa ste prišli vi, vem... kako bi rekel, no, hodil sem pač sem in tja, in če sem še tako gledal, še tako poslušal, poskušal razmisliti to, pa ono, ne vem, bolje bi bilo, če vas ne bi bilo,

ja, tako mislim... Če pa mogoče mislite, da ne smem tako misliti, če mislite... A mislite? No, če mislite, vprašam!»

»Ne... ne...« je odkimala zmedeno. To ga je očitno razveselilo, kajti tisto grozeče, napeto pričakovanje, ki je med govorjenjem vse bolj zatezalo obraz, se je razlezlo, skoraj naenkrat, v sproščenost, v nasmešek, kakor da bi mu nenadoma odleglo. Obrnila se je k oknu in se kakor z zanimanjem zagledala skozenj. Pri tem je napeto prisluškovala k postelji. Slehernemu dihu... Razbila bi steklo, če bi vstal, če bi se ji približal. In bi pograbila črepinjo. Brez pomisleka. Tudi zarezala ali sunila bi brez pomisleka, v obraz, v trebuh – kamor bi pač zadela. Misel na to možnost, ki se je nepričakovano ponudila sama od sebe, jo je navdala s pogumom. Tudi drhtavica se je poglela. A hkrati jo je zajela nekakšna grenkobna otožnost, užaljenost – kajti nikoli si ni bila mislila, da bi utegnila biti tukaj komurkoli odveč. Lahko, da sta tudi Magdalena in celo Violet gledala nanjo tako. Čisto lahko. In še marsikdo. Vsa ta skrb, ustrežljivost in gostoljubnost, vse prijaznosti so se ji sedaj kazale kot nekaj prisiljenega, hlinjenega, grdega in mnogo malenkosti, ki se jih je v naglici domislila, je kazalo na to.

»Saj bi že šla. Pa še kako bi šla,« je zamomljala bolj zase, ne da bi umaknila pogled od »vrta«, ki se ji je tokrat zdel prijazen in kakor tolažba, vsej svoji puščobnosti in sivini navkljub.

»Lepo vas je gledati, takole, v svetlobo,« se je jecljavo in slinasto nežil Mavricio. Kakor da tisto prej ni bilo nič. In želela ga je prizadeti, ponižati, enkrat za vselej opraviti z njim. Ni se odmaknila od okna, čeprav se je zavedala, da se skozi prosojno haljo ponuja obris, da je spodaj čisto gola in da se najbrž pohlepno naslaja ob tem.

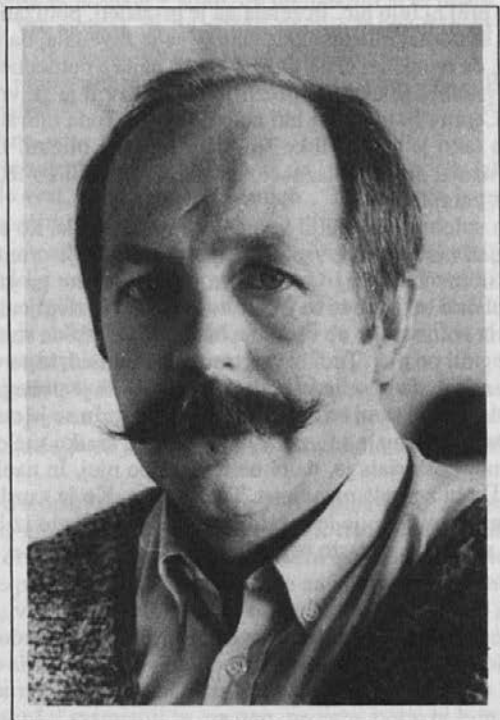
»Odidite, Mavricio!« je ukazala prezirljivo. Čeprav ji je že vnaprej bilo jasno, da ne bo zaleglo. Čeprav bi utegnilo biti celo nevarno. Toda morala je, hotela je, ni šlo drugače. Samo tako je sploh lahko še bila v njegovi bližini. In čutila je, da je nobena njegova grožnja, nobena blaznost ne more več prisiliti v to, da bi se še kdaj, pa četudi le za hip, zatajila.

Vendar potem sploh ni več buljil vanjo – ko se je zbrala, ko se je obrnila... ko ga je hotela pogledati naravnost, z vso prezirljivostjo, ki jo je premogla. Zakrival si je obraz z dlanmi in menda nekaj šepetal sam vase. Klavirno ga je bilo videti v tej sključeni, zlomljeni držji in lahko bi se ji celo zasmilil, če iz zlepljenih las, iz bleščeče spoliranih nohtov, iz potne srage ob ušesu ne bi žehnel nekakšen stud, ki bi se utegnil vsak hip znova iztegniti po njej. Tudi iz vseh mogočih pomad, ki so vonjale od njega, je čutila ta stud. In misel, da bi se je kakorkoli dotaknil, se je pretegnila kakor ogaba po notrini. Kakor da bi njej sami za hip zasmrdelo iz ust. In se je nekako pomadasto zlepljalo v slini. Da kratko malo ni vzdržala več. Da je kratko malo šla... Poskušala je mirno. Vzravnano. Poskušala je, da bi ne divjalo po njej. In naokoli. Da bi se ne šibila in nagibala. Da bi zmogla naravnost. Tudi potem. Ko je zaprla vrata. Za sabo. Ko je ostal. In se ni zganil. Ko je le vršalo iz misli. In škripalo iz lesenih stopnic... v mrakobno tišino vsega pomadasto tujega prostora te hiše.

INTERVJU

Milan Dekleva

Smo mreža, ki lovi jezike, in antena, ki jih oddaja

Avtor fotografije: NACE BIZILJ

Milana Dekleve ni težko prepoznati. To je tisti simpatični »brko« (glej fotografijo), ki ga lahko tudi v najbolj hladnem vremenu srečate, kako na »modrem dirkalcu na pet predstav« drvi od Stare cerkve proti Zmajskemu mostu – in narobe. Sicer pa je to pesnik, za katerega je dolgo časa veljalo zmotno prepričanje, da je eden redkih slovenskih avtorjev, ki ga je skorajda nemogoče prevajati. Da to vendarle ni tako, so dokazali prevajalci, ki so ga prepesnili v angleški, nemški, francoski in italijanski jezik; in v srbohrvaškega, jasno. Čeprav je pesniško pot nastopil razmeroma zgodaj (beri intervju), je do prve pesniške zbirke prišel »še« pri štiriindvajsetih; leta 1971 je v uredništvu študentskega časopisa Tribune izdal prvenec z naslovom *Mushi, mushi*. Nato so sledila leta »spektaklov in debaklov«, pa postopen konec športne poti (Dekleva je bil odličen vaterpolist in še boljši ragbijist; mimogrede, njegov najzvestejši fan je bil pesnik Milan Jesih, ki je za ljubljanski ragbi klub spisal celo himno, ki se začinja nekako takole: »V nedeljo rad nag bi / igral s tabo ragbi!«) in končno leto 1978, ko so se na knjižnem trgu pojavila *Dopisovanja*, njegova druga pesniška knjiga. Samo leto kasneje še *Nagovarjanja*, ki so jim leta 1984 sledila *Narečja telesa*, pa *Zapriseženi prah* (1987) in *Odjedanje božjega* (1988) ter *Panični človek* (1991), za katerega je lansko leto dobil Jenkovo nagrado. Vmes je seveda vneto pisal za »male in velike otroke«, dramske predloge, dva muzikala ter pridno in vestno novinaril. To v kulturnem uredništvu Ljubljanskega Dnevnika počne še danes.

Literatura: *Čeprav ste mi nekoč dejali, da ne marate govoriti o pesništvu, še posebej ne o svoji poeziji, da so vam pogovori o poeziji itd. nadvse zopni, bi tale najin pogovor tempiral ravno na poezijo. In to na poezijo, pod katero se podpisujete vi. Prvo zbirko ste izdali leta 1971, in sicer pri časopisu Tribuna, katerega urednik ste bili, časopisa, ki je takrat še nekaj pomenil...*

Dekleva: ... takrat je bila stvar precej drugačna; drugačna zaradi tega, ker je šlo za povsem drug čas, za drugačne razmere, za generacijo, ki se danes deklarira kot generacija 68. Študentska gibanja so k nam prišla z zamudo. Vse tisto, kar se je pri nas dogajalo v začetku sedemdesetih, so v drugih evropskih mestih že preživeli. Pa tudi vsebina tako imenovane revolucije je bila drugačna kot drugje po Evropi. Nam ni šlo za kakršenkoli družbeni preobrat, za revolucijo v klasičnem smislu te besede, pač pa za revolucijo duha. Se pravi, najprej spremenimo nekaj v naših glavah, potem pojdimo spreminjat družbo, potem pojdimo delat revolucijo še na druga polja. Mor-da je to bila neke vrste duhovna oziroma estetska revolucija; in s tem v zvezi je šlo za animacijo, ki pa ni zajela le velikega dela študentske populacije, temveč tudi tiste druge, torej neštudentske ali kakor bi se temu že reklo. Takrat seveda ni bil problem z entuziazmom napraviti zbirko in jo tudi prodati. *Mushi, mushi* je izšla v nakladi 1500 izvodov in bila v celoti razprodana. Prodajali smo jo sami; sam sem postavil »štant« pred filofaks in prodajal. Prodajali smo tudi v avli faksa, po ulicah itd.

Literatura: *Z zadnjo zbirko Panični človek ste vsaj na vsebinskem nivoju posegli tudi v vzhodnjaško, orientalsko tradicijo, v Mushi, mushi pa na nivoju oblike.*

Dekleva: V *Mushi, mushi* gre za haikuje in že sama forma haikujev je tako ozka, tako ostra, da je treba v petih ali sedmih zlogih povedati kar največ. Se pravi, da je z branjem treba poseči tudi v tisto, zaobjeti tudi tisto, kar je v pesmi zaradi ostrine forme zamolčano. Šlo je za čimbolj kristalično formo; navsezadnje forma diktira izraz.

Literatura: *Skratka, poskus racionalizacije oziroma ekonomizacije jezika, k čemur se bova še vrnila. Sicer pa mislim, da je bil tudi čas, tj. začetek sedemdesetih, tisti, ki je narekoval formo vzhodnjaških haikujev.*

Dekleva: Seveda. Študentska revolucija je narekovala to zanimanje za vzhodnjaške filozofije, za vzhodnjaški način življenja. Ljudje so potovali na vzhod; šlo je za postbitniško generacijo, za zapoznili flowerpower. Vsi, z mano vred, smo začutili manko zahodne civilizacijske poti, ki je bila do sveta zmeraj v dominantnem položaju, gospodovalna, in ki je kolaps doživela že ob koncu šestdesetih. Reakcija z naše strani je bila povsem logična, zdravorazumarska. Vzhod je ponujal neko drugo rešitev, ki jo je bilo treba preveriti – ali se da znotraj našega življenja napraviti kakšno korekcijo v smislu vzhodnjaške filozofske misli in načina življenja?

Literatura: *Že v prvi zbirki ste znali prisluhniti tišini, v Dopisovanjih ste celo zapisali, da je »tišina izmerljivā«. Tišini se torej ne da le prisluškovati, pač pa jo lahko tudi merimo?*

Dekleva: Gotovo. Meri jo naše telo, meri jo vsako naše enkratno in neponovljivo življenje, ta pot, po kateri stopamo. To je ta vatek tišine.

Literatura: *Potemtakem je pesem neke vrste privilegiran prostor jezikovnih zmoglosti?*

Dekleva: In obenem paradoksalen ravno v tem, da vsako stvar izgovori z veliko napetostjo, z veliko dramatičnostjo in muko, ker se jezik zaveda, da je prislonjen na tišino. In da je tišina tista, ki omogoča besedo. To je tako kot pri svetlobi; ožji ko je žaromet, večji ko je laserski snop svetlobe, dalj ko seže v prostor, bolj se ob tem zavedamo moči teme. V bistvu se šele v tem snopu luči zavedamo, da nekje obstaja tudi tema. Isto velja za zvok in tišino.

Literatura: *V Dopisovanjih se odrekate vlogi pesnika, čigar skrb je lepotičenje, zakaj vi niste »ličilec«, temveč tisti, ki zre »onkraj udobnega dobrikanja«. In hkrati problemsko vprašanje skrajšanja stiha. »Kako skrajšati stih, ne da bi pognali klastre ritma?«*

Dekleva: Ves čas govorim o tem nesuverenem subjektu, lirskem subjektu, ki je že razpokan, ki zase ve, da ne sme biti tako zelo nadut, da ne sme nastopati kot absolutno prezenten. Skratka, gre za poskus osmislitve novoveške filozofije, tistega, kar je izpovedala že novoveška filozofija z Nietzschejem, pa eksistencialistična tradicija. Sam se nikoli nisem čutil povsem suverena, suverena namreč v tem slabem smislu, v tem smislu novoveškega subjektivizma, kjer je človek nevprašljiva substanca in temelj vsega.

Literatura: *Če vas prav razumem, je bila vedno beseda tista, ki ste se ji čudili; njenemu zvenu, njenemu zvoku, njenemu prevajanju v verzno govorico, razmerjem in odnosom med njenim pomenom in njenim bistvom?*

Dekleva: Zven je vedno korekcija pomena besede, kakor so to znali lepo povedati ruski formalisti. To je globoka resnica, ki jo moraš čutiti tudi takrat, ko pišeš, kot svojo biološko naravo. Zvena nikoli ne moreš podaljšati v večnost, v trajanje, ampak je, nasprotno, krhek in izgineva. Že ko struna zavibrira, veš, da ne bo vibrirala v neskončnost, da bo izzvenela. Skratka, zven je telo pomena in korigira

pomen, da ta ne postane odvečen in prevečen, da ne dobi označbe kakšne totalitete, kakšnega absolutuma.

Literatura: Poezija se torej dogaja izključno na ravni jezika, na nekem specifičnem diapazonu jezika?

Dekleva: Mi dostikrat pozabljam o vse druge zmožnosti jezika, na njegove plasti od pogovornega pa do vseh drugih, znanstvenega, kolokvialnega, arhaičnega in tako naprej; vsi ti jeziki so ves čas v nas. Mi smo mreža, ki lovi te jezike, in antena, ki jih spet oddaja.

Literatura: Seveda je znotraj teh jezikov še jezik poezije, ki je, kot sva prej ugotovila, specifičen. Morda specifičen ravno v tem, ker močno vzpostavlja svojo lastno umrljivost, smrtnost?

Dekleva: To je tisto, s čimer je obdarjena poezija in česar se ne da povedati na noben drug način.

Literatura: Kako vam uspeva obdržati jezikovno kondicijo, moč, energijo, ko pa uporabljate enkrat arhaični, drugič pogovorni, tretjič filozofski, četrtič npr. kritiški in časnikarski jezik in konec koncev tudi visoko literaren jezik? Se človek pri tem ne utruja, ne izrablja, njegov jezik ne izgublja?

Dekleva: Menim, da je treba biti samo potrpežljiv in pozoren ter občutljiv prisluškovalec. Človek je kondenzator vseh teh jezikov, ki jih srečujemo zmerom in povsod. In če je odprt, do njih strpen, če jim zna prisluhniti, potem se to v njem akumulira ter najbrž v pravem trenutku preide v pesem. Časnikarstvo pa je zanimivo zato, ker srečuješ ljudi z drugačnimi jeziki in z drugačnimi življenjskimi pogledi in prepričanji. Ravno takšni intervjuji, kot ga imava midva, ljudem omogočajo, da vedno znova postajajo oazice teh jezikov znotraj drugih jezikov, ki kar naprej krožijo okoli nas.

Literatura: Kaj pa osebna skušnja? Ali ne igra osebna skušnja tiste najmočnejše vloge, za katero pravimo, ja, ta pa stoji za tem, kar piše? Marsikateri pesnik pravi, da ga bolj kot jezik, bolj kot empirični svet okrog njega, zanima tisto, kar je sam doživel, podoživel?

Dekleva: Tudi jaz ne morem reči, da se ta akumulacija jezikov dogaja drugače kot z osebno skušnjo. Jaz pač nisem tip vulkanskega ali gejzirskega pesnika, kjer se ta akumulacija z neko erupcijo, z nekim morda tudi nadrealističnim diktatom podzavesti transformira v besedo in od tod v pesem. Sam sem bolj konceptualen. Pesem je zame paradoks; to pa je tisto, kar je hkratnost nečesa, kar je zoper dialektiko, zoper napredek, ne prihaja iz teze in antiteze v sintezo, ampak je hkratnost molka in govornice. To je napetost, kjer se ta dva pola venomer bijeta. Zaradi tega je vsaka moja pesem ena sama velika selekcija.

Literatura: Ena vaših najlepših pesmi se mi zdi tista iz uvoda k Nagovarjanjem: »Kakor fini finski kozarček se je razletela v črepinje besed. Prej smo potrkali ob kozarček in je zvenel; črepinje ne zvenijo niti s počenim glasom ne. Besede so le še skrivnostne pismenke večne večno za večnost, in ker so negibne, se ne morejo združevati med seboj.« Imam občutek, kot da gre za paradoksalno situacijo, v kateri ta fini finski kozarček nastopa v vlogi selektiranega pesniškega izdelka. Brž ko ga razbijemo, ko razmečemo besede, zvena več ni. Še več, enkrat razbite pesmi se ne da

več sestaviti, kot se ne da sestaviti enkrat počenega kozarca. Nato pa pravite, da se besede sploh ne morejo združevati med seboj, ker so negibne in večne. Jaz pa mislim ravno nasprotno, da niso večne in da jim ravno ta negibnost, če že pristajava na ta argument, daje moč združevanja?

Dekleva: Točno tako. Gre za paradoks, od katerega sploh ne odstopam. Nanj celo prisegam, se ga zavedam in sem prav vesel in zadovoljen, da je tako, kot je. Črepinja je kakor svet: disperzen in razpršen, katerega totalitete več ne obvladujemo. Dalj ko gremo, bolj smo izgubljeni. To je naša usoda, ki jo moramo vzeti nase, popolnoma moško in brez vsakih pretvez. Če tega ne storimo, če bi se začeli pretvarjati in sprenevedati, potem bi iz območja poezije zdrsnili na raven ideološkosti in teleološkosti. Poezija je odprto polje, ki postavlja vprašanja. Odgovorov nima. Če zapustimo ta nivo, potem imamo opravka z nečim drugim, samo s poezijo ne.

Literatura: *Ko sem se prebijal skozi vaš opus, me je obletaval občutek, kot da berem avtorja, ki se skrivaj spogleduje s krščanskim reizmom?*

Dekleva: To ste me presenetili.

Literatura: *Notranjega monologa ni oziroma je zelo redek. Nadomeščajo ga psihološki opisi stvari in stanj. Svoj pogled usmerjate k stvarem, približujete se jim z nagovarjanjem samega sebe.*

Dekleva: Se ne strinjam. Ne gre za psihološko opisovanje, temveč za fenomenološko; fenomenološko v tem smislu, da je treba preseči subjektivističen pogled, ki je zmeraj nekam naperjen, ki je zmeraj neka projekcija. Treba je znati prisluhiti stvarem, da nam one govorijo iz svoje lastne govornice. Prepričan sem, da ima vsaka stvar svojo govornico, da kamen izpoveduje svojo kamnitost, da bolnik govori skozi lastno bolečino itd.

Literatura: *Kakor je dejal eden izmed herojev fenomenologije. Slika je lepa, dokler jo gledaš. Ko se pojavi želja po tem, da jo imamo, po materializiranju, je več ni. Ne slike ne njene lepote. Enako velja za žensko, ki je lepa vse dotlej, dokler jo opazuješ kot žensko, dokler iz nje govori govornica ženskosti. V trenutku, ko se pojavijo take ali drugačne misli, moja babica jim je pravila »prašičje misli«, njena lepota popolnoma zbledi.*

Dekleva: Tako je. Ne gre za psihologijo, pač pa za fenomenologijo v tem smislu, da začetim to bitno dimenzijo stvari, kot bi rekel Heidegger, pa še pred njim Sartre. Gre za to in za našo intencionalno povezavo s stvarmi, za to prelivanje med nami in stvarmi, za to preseganje subjektivistične zavesti v neko drugo dimenzijo, ki ji jaz zdaj pravim kozmološka zavest.

Literatura: *Pa sva pri ljubezni in erotiki...*

Dekleva: ... pa sva pri ljubezni in erotiki. Sploh se mi zdi, da poezija brez tega ne more. Vsekakor mora biti prisoten erotizem; ni nujno, da do drugega bitja, do ljubljene bitja, ampak do vseh stvari. Sestop iz pollaščevalske pozicije v ekstatično, kot sva prej dejala, ker človek je v najvišjem pesniškem zrenju izbrisan, izbrisan tisti hip, ko se zgodi čudež, ki spreminja stvari v vsej svoji silni moči. Dejansko je to neke vrste samopozaba.

Literatura: V Odjedanju božjega ste zapisali, da »ženske govorijo žargon zrahljanih gredic«, »da bolniki pripovedujejo iz bolečine«, kakor ste malo prej sami omenili. Kakšna je govorica Milana Dekleve?

Dekleva: Moja govorica je najbrž tista skrivnost, ki je nikdar ne bom doumel, ki se skozi moje pesmi navidezno kopiči in kristalizira ter skozi moje staranje in odpiranje tudi zapisuje. To je popolna enigma. Tega odgovora ne vem; če bi ga vedel, potem bi bila tista največja pesem že končana, že izpisana, že izpeta, potem lahko nastopi le še obdobje popolnega molka. To bi bil konec. To je tista transcendenca, ki ji ne moremo najti nobenega človeškega izrazila.

Literatura: Mislim, da ravno v Odjedanju prvič neposredno naslavljate podeželje, čeprav je najbrž tudi res, da ste obmorske pokrajine narekovali že v Narečju teles. Zanimiva je govorica urbanega mesta, ki se prav tako prikaže šele v Odjedanju; ali vas je to razmerje med toplim brezupom mesta in med hladno pokrajino podeželja tako zelo fasciniralo, da ste se spustili celo v prepletanje dveh ritmov: ritmov mesta in podeželja, sodobne pesniške govorice in ljudskega izročila?

Dekleva: Res je; šele tukaj v popolnosti spregovori govorica mesta. Prej je šlo za govor podeželja, pokrajine, pejsažnih, živalskih, rastlinskih govoric. Sploh me čudi, da je v slovenski poeziji tako malo te urbane mestne govorice.

Literatura: Po Odjedanju je prišel Panični človek. Spet gre za diskurz nagovarjanja. Tokrat starogrškega filozofa Anaksimandra. Še več, vaša poezija tokrat govori skozi Anaksimandra, skozi njegovo filozofsko komponento. kaj je Anaksimander storil tako zelo hudo usodnega, da vas je v celoti prevzel, da ste mu posredno posvetili celo zbirko? In, ali je bil res paničen? Ali je sploh Anaksimander tisti, ki ga imenujete panični človek?

Dekleva: Bolj je šlo za to, da sem želel preveriti, kaj se je zgodilo, kaj je bila tista iskra božja, ki je preskočila takrat na stare Grke, da so pognali to kolo, ta vztrajni stroj civilizacije v smer, kjer danes smo. In ta smer je – kot sami vidite – spet paradoksalna in niti najmanj preprosta. Morda smo se sploh prvič znašli pred neko kataklizmično situacijo, odpiramo še zadnje pečate skrivnosti tega sveta, ubadamo se z vprašanji glede možnosti preživetja kot živa bitja. Opažamo, da nismo nikakršna privilegirana krona vesolja itd. Zdi se mi, da, ko se krog sklene, spirala doseže svoj vrhunec, človek postane preprosto ponovno dovzeten za začetek. Šlo je torej za poskus pogleda nazaj, v sam začetek. In Anaksimander je začetek tudi v tem smislu, lahko pa ga gledava tudi kot metaforo tega začetka.

Literatura: Krog je torej sklenjen. Če ga gledava v ekološkem smislu, potem je sklenjen v najzlahotnejšem in najširšem pomenu te besede. Človek, skratka, postane občutljiv pred vprašanjem smrti tudi kot vrste, občutljiv za začetek, za rojstvo. Lahko pa je krog sklenjen tudi na način, ki kot začetek postavlja vašo prvo knjigo, v kateri se z vhodnjaško filozofijo spogledujete skozi formo, obliko, kot konec in ponovni začetek pa Paničnega človeka, ki se s tem spogleduje na nivoju vsebine.

Dekleva: Ja, seveda, tudi v tem smislu.

Literatura: Aleš Berger, vaš stalni recenzent, če ga smeva tako poimenovati, je na zavihku Paničnega človeka zapisal: »Anaksimander je trdil, da je narava duše zrakasta; kako dušasta je narava poezije, Milan?«

Dekleva: S tem se ponovno vračava k vprašanju mojega jezika, tistega jezika, ki ga v poeziji zapisujem. To vprašanje je seveda retorično, ker nanj enostavno ne vem odgovora. Gre za poskus s Anaksimandrom, za poskus preseganja subjektivizma, samozadostnosti, samogotovosti, samoutemeljenosti. Če smo se torej znašli na koncu, potem smo obenem postali dovzetni za začetek, za ponovno rojstvo. Smo, skratka, kot otroci; nedolžni in naivni ter hkrati zelo modri in izkušeni.

Literatura: Najbrž ciljate na zahodnjaško stremljenje k napredku, na progresivno naravo zahodne poti?

Dekleva: Zahodnjaški svet je obremenjen s pojmom napredka, napredovanja, kar se kaže v različnih etapah in različnih epohalnih koscih in cenzurah, ki se kažejo globoko tja v 19. stoletje, ko je bilo še moč govoriti o neizmerni veri v pozitivne znanosti. Bolj ko smo zaverovani s tem, da napredujemo, bolj ko se s tem soočamo, bolj ko osvajamo nove prostore, zapuščamo lasten planet, prodiramo v druge svete, v makro svet, bolj smo podobni otrokom ali celo živalim. In s tem ne mislim nič slabega, s tem, ko pravim, da smo podobni živalim, ker mislim enostavno na to, da smo postali animalični, vprašljivi sami sebi.

Literatura: Tomaž Šalamun je v intervjuju za Literaturo izjavil, da ga oplajata slikarstvo in kiparstvo, da ni samo branje drugih avtorjev tisto, ob čemer se navdihuje. Uroš Zupan je dejal, da se sklicuje na rock glasbo, na mitologijo ceste, filma itd. Na kaj se sklicuje Milan Dekleva?

Dekleva: Na vsak način ne moreva mimo glasbe. Ta me je vedno fascinirala, njen pol, ki se imenuje jazz. Pri jazzu je šlo vedno za tisti odnos do sveta, kjer sicer obstaja možnost začetnega impulzivnega dogovora med glasbeniki, med samim izvajanjem pa gre za neko notranjo, popolnoma odtrgano konstelacijo, ki ji ne moremo predvideti niti njenega začetka, niti razvoja, niti konca. Gre za vzpostavljanje nivoja kolektivne improvizacije, ustavljanja časovnih komponent. Se pravi, doseganje transcendentne večnosti v hipu, kar je spet vrhovni paradoks. Transcendca ni več nekaj, kar je zunaj človeka, ker je enostavno v njem; pa ne v smislu protestantskega boga, temveč v smislu, kaj jaz vem, to je tisto nedoločljivo, tisto, kar je pri Anaksimandru apeiron. Fascinacija z jazzom poteka tudi na ravni preseganja omejitev. Jazz je namreč nastal iz strahotne mešanice, dinamične mešanice, moderne človeka v postbaudelairjevskem smislu in zahodnoafriške ter latinskoameriške tradicije. Ta spoj je potekal na tako lahkoten način, da mu ni dolgo časa nihče posvečal pozornosti.

Literatura: Kdaj je Milan Dekleva odkril pesnika v sebi?

Dekleva: Začel sem pravzaprav zelo zgodaj. Prve objave so bile tam pri trinajstih. Sicer sem pa zelo počasen tip človeka. Mislim, da morajo stvari nekaj časa ležati in se mediti. Tudi v življenju sem svojo zrelost doživljal zelo počasi, ves čas sem bil v zamiku; generacije, ki so prihajale za menoj, so me kot za stavo prehitevale, kar me ni nikoli motilo. Vedno sem skušal slediti svojemu tempu, ki mi ga diktira lastno telo.

Literatura: Tista, da se pesnik pravzaprav že rodi, bo torej kar držala?

Dekleva: Hja, to je zelo smešno. V moji družini, na primer, smo zmeraj živeli na strani umetnosti. Mati je bila pianistka, oče se je ukvarjal s slikarstvom, čeprav

ni bil slikar; vedel je vse o lesu, se ukvarjal z rezljanjem, bral kot nor... V meni se je začel pojavljati podzavesten odboj na vse to in na tisto, kar sem začel objavljati pri trinajstih. Dolgo časa sem se tipal, se izpraševal, kaj bom, za vruga, s tem, čeprav sem bil v šoli zaradi pesništva zelo popularen. In tako sem se odločil, da grem za bratom na tehniko. Kasneje se mi je vendarle odprlo, ugotovil sem, da me tehnične vede ne zadovoljujejo, da so nezadostne, kar zadeva moj pogled na svet, da to, jebemti, ni tisto, kar jaz hočem od življenja. Na srečo so za mano vedno stali starši, ki so me pri tem podprli. In tako sem se znašel na literaturi.

Literatura: Omenjate zvezdnštvo, popularnost. Kdaj bo pesnik postal medijska zvezda? Ali je to sploh mogoče?

Dekleva: V to nisem bogve kako zelo prepričan, ker menim, da je literatura stvar narcisoidne pozicije do sveta. Govorica literature je namreč zelo ezoterična in v tem smislu tudi precej tiha, z lahkoto jo preglašajo druge govornice. Ljudje težijo k enostavnosti, k tistemu, kar pomirja, literatura pa ravno nasprotno, zelo vznemirja, vzburka ta mirni red stvari v svetu. Literatura ljudem ponuja zagatno dimenzijo njihove eksistence, tisto brezno, pred katerim se soočamo vsakič, ko prebiramo kakšno pesem. To je drzna hoja po robu, ki je, jasno, zmeraj zelo nevarna, zato se je ljudje otepajo. To je preprosto avanturizem, ki ga lahko zganjajo le zelo zbrani posamezniki, kakor lahko zganjajo vrhunski alpinizem le ljudje z določenimi psiho-fizičnimi predispozicijami. Zato menim, da pesniki kake posebne medijske zvezde nikoli ne bodo...

Niti v Združenih državah, kjer sta poezija in literatura zaprti v ozek krog univerzitetnih središč. Tam je še v bolj marginalni poziciji kot pri nas. Življenje je tam precej bolj razgibano, poezija je tam nekaj off, nekaj, kar je zaprto v cehovske kroge. Tisto, kar izbruhne, je prej proza, morda dramatika, seveda film, nikakor pa ne poezija. Kdo pa je v Ameriki pred kratkim slišal za Emily Dickinson? Koliko ljudi v Chicagu sploh ve, da je bil Hemingway njihov someščan?

Srednja Evropa ni le meteorološki pojem, kot misli Handke. V srednjeevropskem prostoru smo znali ohraniti jezikovni spomin kot neko kontinuiteto. Američani lastno zgodovino in tradicijo odkrivajo šele danes, in to v muzejih. Žal samo v muzejih. Seveda so morali to najprej eksekutirati v svoji nonšalanci in zavesti. Oni so samo radikalen podaljšek poti, na katero je davno pred njimi stopila Evropa.

Literatura: Prostor, na katerem je Evropi uspelo realizirati lastno utopijo.

Dekleva: Tudi tako, če hočete.

Z Milanom Deklevo se je prve januarske dni v zgornjih prostorih kavarne Miklavž pogovarjal Tadej Čater

VIRTUALNA RESNIČNOST

Vilém Flusser

O virtualnem

Za medialno celostno umetnino

Nikoli ne imej v ustih tuje besede, saj nikoli ne veš, v čigavih ustih je bila prej. Tovrstni nasvet velja tudi za tujko »virtualno«, čeprav – ali pa prav zato še bolj – jo sedaj imajo v ustih vsi. Na žalost nas v tem primeru iz precepa ne more rešiti poseganje po slovarju; samo še bolj zmedeni bomo, kot smo bili prej. Najprej bomo na plan seveda privlekli angleški slovar, saj je ta beseda (kot že toliko drugih) nad nas prišla iz Amerike. V slovarju bomo prebrali, da ta beseda pomeni »nekaj, kar je za sleherni praktični smoter toliko kot »resnično«. Če ta razlaga komu ne bo všeč (in to se bo seveda zgodilo), bo posegel po filozofskem besednjaku. Tam bo morda našel naslednjo razlago: »možno, navidezno«. Če bo tudi ob tem koga začelo zvijati v trebuhu, bo pogledal še v etimološki slovar. Vendar bi bilo bolje, da misel na to kar opusti, saj bo šele zdaj padel v pravi vražji blodnjak. Preprosto povedano: beseda virtualno je izpeljana iz »vis« = »sila, moč«, od tod »vir« – moč; od tod »virtus« = »moška sila in krepost«, od tod »virtualno« = »možato silovito in krepostno, torej učinkovito, delujoče«. S takim sprehajanjem po slovarjih nismo postali nič bolj pametni, kot smo bili prej. Saj smo že prej vedeli, da ima beseda »virtualno« nekaj opraviti z »možnim«, »učinkovitim« in »skorajda resničnim« in da ljudje z njo mislijo na tisto, kar lahko zagledamo na računalniškem ekranu. Za to pa velja, da več ko ljudje o njem vedo, manj so, tako se vsaj dozdeva, zmožni govoriti.

Morda bi se poskusa približati se pomenu te besede lahko lotili po obratni poti, torej z izključevanjem. »Virtualno« pomeni nekaj, kar ni dejansko resnično: kaj torej pomeni »resnično«? To je eno od tako imenovanih ontoloških vprašanj in spet zaidemo v pojmovne in jezikovne zagate. Menimo z besedo »resnično« tisto, kar je »realno« ali »učinkovito«, ali pa tisto, kar Angleži imenujejo »actual«. Vendar te težave lahko premagamo. Če je izjava resnična, je resnično tudi tisto, kar izjavljamo. Če na primer nekdo pravi, da dežuje, in če je to, kar pravi, res, potem resnično dežuje. Tisti, ki se malo spozna na logiko, pa bo vedel, da sem tu nastavil past.

Običajno govorimo nasprotno: če je tisto, kar izjavljamo, resnično, je izjava resnična (pravilna) in prav to je pomen besede »resnica«. Vendar sem po tej poti šel zavestno in z določenim namenom: od stavčne resnice hočem namreč priti do resničnosti, saj menim, da nam bo ta pot olajšala razumevanje virtualnega.

Če rečem: »Dežuje in to je resnično,« sem zagrešil miselno napako, in to isto napako, kot bi jo napravil, če bi trdil: »Dežuje in to ni res.« Resnice ali neresnice izjave »dežuje« se ne da izreči, na žalost je za to treba pogledati skozi okno. Če rečem » $1 + 1 = 2$ «, potem vem, da je to resnično (pravilno), in če rečem, »ena je več od dve,« potem vem, da je to napačno. Te vrste izjave so a priori resnične ali neresnične, saj ničesar ne izrekajo. Njihov dokaz obstaja v reduciranju na nič na številski premici, so prazne propozicije. Zato nimajo nič opraviti s tistim, kar imenujemo »resnično«. Nobenega smisla se nima spraševati, ali je ena in ena v resnici dve. To vprašanje je smiselno le pri stavkih tipa: »Dežuje.« Toda tudi pri teh naletimo na težave, in to prav z gledanjem skozi okno. Če se namreč hočemo izogniti oknogledju in računalniku (brez oken) dvakrat rečemo, da dežuje, in enkrat, da ne dežuje, potem bo, če bo vprašan, trdil, da dežuje z verjetnostjo dve proti ena; to pa vsekakor ni tisto, kar običajno poimenujemo z besedo »resnično«.

Denimo, da dva človeka sedita v sobi. Prvi pogleda skozi okno in reče: »Dežuje.« Ko pogleda skozi okno drugi, pa pravi: »Tega, kar se dogaja zunaj, pa nikakor ne moremo poimenovati z izrazom dežuje.« V sobo bi lahko vstopil še tretji in rekel, da glede resničnosti dežja med obema opazovalcema ni konsenza, vendar je ta možen. Obema bi na primer lahko predlagal, da govorita o virtualnem dežju. Prvi bi potem rekel: »Če pogledam skozi okno, lahko vidim, da je izjava Dežuje zelo blizu resnici, tako blizu, da jo lahko imam za resnično. Drugi pa bi rekel: »S stopnjo resničnosti izjave Dežuje nisem tako zelo zadovoljen, kot je moj prijatelj.« To je konsenz, čeprav na prvi pogled ni videti tako. Opazovalca se namreč ne prepirata več o tem, ali resnično dežuje ali ne, temveč se strinjata, da bolj ali manj dežuje. S tem pa vpraševanje po resničnosti izgubi svojo veljavnost.

Ta stvar, ki nas speljuje na zelo zanimiva in razburljiva področja, je zanimiva iz dveh razlogov. Prvi razlog je ta – če pustimo Kanta ob strani, obstajata dva tipa izjav: en tip je resničen oziroma neresničen, ker ničesar ne izreka; drug tip pa je bolj ali manj resničen ali neresničen, ker nekaj izreka. Povedano drugače: kadarkoli izjava nekaj izreka, je bolj ali manj napačna, če pa je čisto resnična, je to zato, ker ne izreka ničesar. Če povemo še drugače in še bolj radikalno: resnica je mejna vrednost izjav, in če je ta mejna vrednost dosežena, so izjave prazne. Če z besedo »resnično« menim tisto, kar izjavljajo resnične izjave, potem sploh ni nič resnično. In potem je virtualno tisto, kar izjavljajo verjetne (ne pa resnične) izjave, in sicer tako, da je nekaj tem bolj virtualno, čim bolj je verjetna izjava, ki to izreka. Če torej na primer pravim, da dežuje, in potem pogledam skozi okno, da bi ugotovil, kolikšna je stopnja virtualnosti tistega, kar sem s to izjavo izrekel. Ko ljudje govorijo o virtualnem, s tem torej mislijo na vse tisto, kar so doslej imenovali »resnično«.

Drugi razlog za napetost in razburjenje ob padcu resničnosti je verjetno še bolj zanimiv. Če pustimo logiko za zdaj ob strani, obstajajo še pojavi, ki se jih ne da izreči z besedami, temveč samo s števili. Tovrstnih pojavov, na primer zelo majhnih fizikalnih delcev, se ne da opisati, lahko jih samo štejemo. Pri tem se izkaže, da je metodologija tega štetja verjetnostni račun. Ta pa se da le zelo okorno izraziti z besedami. Vzemimo na primer izraz »kvantni skok«: izraz izreka to, da atomski

delec iz ene krožnice lahko preskoči na drugo, ne da bi za to porabil čas, da je delec torej istočasno lahko na dveh različnih mestih. Vprašanje »Kje je delec v resnici?« zato lahko opustimo oziroma ga celo moramo opustiti. Enačba namreč ne govori o resničnih, temveč o virtualnih mestih. S tem pa postane nesmiselno tudi vprašanje »Je delec resničen?«, saj enačba ne govori o resničnih, temveč o virtualnih delcih. Izraz »mirujoči verjetnostni val«, s katerim poskušamo to dejstvo iz enačbe prevesti v besede, nam razumevanje tega pojava še olajša. Pomeni namreč to, da svet obstaja iz delcev, ki jih je nesmiselno imenovati resnične, zato moramo na tako zgrajeni svet gledati kot na emergenco virtualnosti. Ko torej ljudje govorijo o »virtualnem«, naj bi s tem mislili na temeljno podlago vsega tistega, kar so dosedaj imenovali »resnično«.

Tako smo na negativen način, z izključevanjem, le zgrabili pomen besede »virtualno«, s tem ko smo pokazali, kako virtualnosti ni smiselno imeti zgolj za medel približek »resničnega«. Nasprotno, pokazalo se je, da je »resnično« medla ekstrapolacija »virtualnega«. V življenju imamo opraviti z virtualnim, resnično je le utvara abstraktnega mišljenja. Vendar s tem rezultatom našega premisleka še ne moremo biti zadovoljni. Ko ljudje govorijo o virtualnem, s tem še nočejo reči, da so uvideli, kako nima smisla govoriti o resničnosti. Nasprotno, »virtualno« hočejo razločiti od nečesa drugega, na primer virtualni prostor od drugih vrst prostora. Premislili bomo prav ta problem.

V ta namen (in v kontekstu prej povedanega) bomo razlikovali med pojmom »konkretno« in »abstraktno«. »Konkreten« bodi vsak pojav, ki ga zaznavamo s čuti, in »abstrakten« vsak pojav, ki ga na kakršenkoli način z abstrahiranjem izvedemo iz pojava, ki smo ga zaznali. S tem postane vprašljiv samo pojem »zaznavanja«. Dokler verjamemo, da je smiselno govoriti o resničnosti, lahko s pojmom »zaznavanje« razumemo pasivno sprejemanje resničnosti (ali nekaterih njenih parametrov). Zdaj pa moramo zaznavanje razumeti kot aktivnost, s pomočjo katere konkretiziramo virtualno. (Sicer pa ta interpretacija »zaznavanja« ni le stvar gornjega logičnega in spoznavnoteoretičnega premisleka, blizu so ji tudi dognanja sodobne nevrofiziologije). Danes že imamo pojem, s katerim lahko ta proces bolj razumljivo opišemo: zaznavanje je komputiranje virtualnega.

Če to upoštevamo, se nam jasneje razkrije še nekaj zelo pomembnega. Do zdaj na par konkretno–abstraktno nismo gledali kot na nekaj simetričnega. Tako so obstajale različne stopnje abstrakcije, ne pa tudi različne stopnje konkretnega. Pojem »žival« je na primer bolj abstrakten kot pojem »domača žival«, ta pa je spet bolj abstrakten kot pojem »pes«. Lastno ime psa, na primer »Nero«, pa označuje nekaj konkretnega. Zdaj lahko govorimo tudi o različnih stopnjah konkretnega: »Nero« je lahko tudi ime holograma kakega psa ali pa kibernetičnega psa ali pa psa, ki je proizvod genetskega inženiringa. Če je »konkretno« komputacija virtualnega, potem morajo obstajati različne stopnje konkrekcij.

Na ta način sodobno govorjenje o virtualnem ni le nekaj smiselnega, temveč postane tako rekoč kotišče novih pomenov. Zdaj namreč o konkretnem svetu, v katerem živimo, lahko rečemo, da je celostna umetnina, ki jo naši čuti in centralni živčni sistem komputirajo iz virtualnega. S tem smo hkrati postavili dvoje trditev: prvič, da se da celostno umetnino »konkretni svet« vse bolj izboljševati, da se jo da komputirati vedno bolj konkretno; in drugič, da se da virtualno konkretizirati tudi čisto drugače, kot se to dogaja prek posredovanja čutov in centralnega živčnega

sistema, in da na ta način lahko tvorimo prav tako ali pa še bolj konkretne alternativne svetove. In če ljudje govorijo o virtualnem, s tem mislijo prav na alternativne celostne umetnine, ki jih lahko s pomočjo novih kibernetičnih sistemov konkretiziramo iz virtualnega, zato da bi ti bili bolj konkretni kot svet, v katerem živimo s pomočjo komputacije prek živčevja. Ko ljudje govorijo o »virtualnem«, potemtakem izrekajo misel (ne da bi to vedno tudi vedeli), da se iz našega konkretnega sveta lahko preselimo v čisto drug svet, najmanj tako konkreten, kot je naš.

Gornji razmislek nikakor ni dal kakih veličastnih rezultatov. Saj smo že vnaprej vedeli, da ljudje z »virtualnim« mislijo približno tiste stvari, ki smo jih zgoraj omenili. Vendar zaradi tega to razmišljanje nikakor ni nekaj odvečnega. Poskušalo je prikazati, kakšen prelom v logičnem mišljenju, v spoznavnoteoretičnem raziskovanju in nasploh v doživljanju konkretnega je potrebno in je bilo potrebno narediti, če hočemo besedi »virtualno« dati tisti pomen, ki je v rabi danes. Morda bo tudi naš razmislek prispeval k temu, da se bomo nekoliko bolj uspešno lotili sedanjega prehoda v nove kategorije mišljenja, delovanja in doživljanja.

Prevedel Samo Krušič

Warren Robinett

Raziskovanje novih izkustvenih področij

Pogovor je vodil Florian Rötzer

F. R.: Bi nam kot znanstvenik lahko na kratko pojasnili, kaj pomenita pojma kibernetični prostor oziroma virtualna realnost?

W. R.: Virtualna realnost je pojem, ki verjetno nekoliko zavaja, saj ta realnost ne pomeni tistega, kar ljudje s to besedo običajno razumejo. Morda je za cyberspace oziroma virtualno realnost bolj ustrezen izraz proizvedeni tridimenzionalni svet, v katerega lahko vstopimo, če si na glavo poveznemo čelado, ki pošilja programske informacije našim čutom, predvsem očem in ušesom.

F. R.: Ali že obstaja možnost, da v ta proces vključimo tudi druge čute, na primer okus? Bo to mogoče izvesti v prihodnosti?

W. R.: Da, seveda bodo kmalu nastale možnosti za projiciranje vseh človekovih čutov. Vendar je zame povsem jasno, kateri čuti imajo prioriteto. Najbolj primeren čut je vid, nato sluh in potem tip, ki vključuje različne stvari: zaznavanje sil, zaznavanje lastnega položaja v prostoru, zaznavanje vročega in mrzlega, zaznavanje tresljajev. Obstaja dolg seznam zaznav, ki spadajo k haptičnemu čutu. Na konec prideta vonj in okus, ki prav gotovo nista tako pomembna kot drugi čuti. Vonj je s tega stališča zelo zanimiv čut, čeprav do zdaj še nimamo aparatur, da bi ga lahko posneli oziroma reproducirali. Že sama predstava o tem se ljudem verjetno zdi smešna. Če pa se pomaknemo za sto let nazaj, ko še ni bilo naprav za snemanje zvoka, je bila za takratne ljudi ta ideja prav tako komična in absurda. Nekateri trdijo, da vonji vplivajo na način zaznavanja realnosti, na primer vonj po svežem zraku, ko stopimo na plano, ali pa vonj po živalih, če imamo kmetijo. Če bi lahko posneli oziroma reproducirali vonje, če bi to lahko naredili vsaj za določene vonje, bi s tem področju virtualne realnosti vsekakor odprli še nekaj zanimivih perspektiv.

F. R.: Kje se virtualna realnost sploh uporablja? Mar rabi le za proizvajanje bolj popolnega Disneylanda?

W. R.: Virtualna realnost je nekaj zelo splošnega, uporabljamo jo lahko za različne namene. To je tako kot z električnimi motorji, s katerimi lahko poženemo vozilo ali pa si zmešamo hrano. Virtualno realnost lahko uporabimo za zabavo ali pa na primer v medicini; če uporabimo skener, ki nam daje informacije o notranjosti telesa. S skenerjem lahko te informacije potem prenesemo na sliko, ki jo spet lahko projiciramo na realno telo, tako da lahko dobesedno gledamo v notranjost živega bitja.

F. R.: Bi bilo možno naše okolje posneti s kamero ali s fotografskim aparatom, te informacije potem vstaviti v računalnik in iz tega potem narediti umetno realnost, v katero bi lahko ljudje vstopali?

W. R.: Načelno je to možno, čeprav bi morali za to nujno izvesti celo vrsto tehničnih in konceptualnih sprememb. Postavili ste dobro vprašanje, saj nam razkrija dva različna pogleda na virtualno realnost. To bi lahko v principu naredili, če bi za to imeli primerne naprave, na primer tehnično izpopolnjena očala, ki bi posnela vse, kar sami vidimo, opremljena z mikrofoni, ki bi registrirali vse, kar slišimo, z napravami za vonj in okus, in če bi za to imeli primeren polnilnik, potem bi lahko govorili o tem, da lahko posnamemo celo življenje in sleherno izkušnjo. Če se bo tehnologija v bodočnosti še bolj izpopolnila, bo imel vsakdo na razpolago celoto vseh svojih izkustev sveta, vloženo v banko podatkov. Morda bo težava v tem, kako v vložišču najti določeno izkustvo, vendar je to že poseben problem. Če pa sprašujete po tem, ali je možno virtualno realnost proizvajati tako rekoč hodeč naokrog, bi bilo to možno le, če bi vsak objekt v realnosti posneli z vseh možnih strani. Pri tem bi se pojavil problem, kako se tridimenzionalno realnost sploh da rekonstruirati, če izhajamo pri tem iz delnih informacij o svetu. Tisto, česar nikoli nismo videli od zadaj, je podobno temni strani meseca. Nihče ne more vedeti, kakšna je zadnja stran stvari, dokler je ne vidi. Človek torej lahko hodi naokoli in delno posname svet, po katerem se giblje, lahko pa si predstavljamo tudi globalno banko podatkov, v kateri je posneto in vsakomur dostopno vse, kar je kdorkoli kdaj videl. Tako bi se lahko porodila ideja, da bi zgradili model sveta, ki bi ustrezal vsemu tistemu, kar sicer vsakdo konstruira kot svoj interni model sveta, da se potem lahko v svetu znajde. Če pa si zamislimo mogočen računalniški polnilnik, ki nove podatke sprejema iz realnega sveta in te dodaja k že shranjenim podatkom, bi v takem polnilniku ljudje lahko našli vse, kar je nekoč obstajalo v resničnosti. Vse, kar se je komurkoli kdaj pripetilo, bi bilo zdaj na razpolago vsem.

F. R.: Mislite, da bi bilo v kibernetičnem prostoru možno animirati inteligentno umetno življenje, torej proizvesti virtualno bitje, ki bi lahko inteligentno delovalo in s katerim bi človek potem lahko bil v interakciji? Če bi si tako bitje izoblikovalo tudi lastno identiteto, kaj bi se zgodilo, ko bi tak virtualni svet izključili?

W. R.: Umetno življenje in umetno inteligenco bi seveda lahko integrirali v kibernetični prostor. Ta prostor je za umetno inteligenco pravšnje okolje, saj ji v njem ne bi bilo treba reševati problemov, ki jih imamo danes z roboti, namreč z njihovim premikanjem in delovanjem v resničnem svetu. Do stopnje, na kateri lahko sama umetna inteligenca sploh konstruira umetna inteligentna bitja, ta lahko vgradimo seveda tudi v kibernetični prostor. Ali imajo ta bitja identiteto, tudi ko iz kibernetičnega prostora izstopimo, pritisnemo na stikalo in ga izključimo? Identiteto bi prav gotovo lahko stabilizirali tako, da nikakor ne bi bilo nujno, da bi izginila. Tu se nam postavlja še eno vznemirljivo vprašanje. Ko ljudje govorijo o tem, da bodo izključili stikalo, če bi stroji postali preveč pametni, obstaja upravičen strah, da bi v prihodnosti res lahko ustvarili inteligentnega stroja, ki bi bil pametnejši od človeka. Stroj bi se lahko demoniziral, ne bi več hotel delati tistega, kar hočemo; lahko bi bil dovolj pameten, da bi nam, ko bi hoteli omejiti njegovo moč, to tudi preprečil. Lahko bi zahteval oblast nad vsem svetom. Morda je nekoliko nenavadno, vendar se mi zdi ta strah upravičen. Ko ljudje govorijo, češ, še vedno lahko izključimo stikalo, je to

neumen odgovor, saj bo stroj, ki je tako inteligenten kot človek, znal tudi manipulirati s svojim okoljem. Odkril bo načine, kako izraziti svojo moč, pa tudi orožja, s katerimi bo branil vire te svoje moči.

F. R.: Virtualna orožja?

W. R.: Ne, resnična, taka, ki jih bodo upravljali roboti.

F. R.: Po predstavah nekaterih ljudi, na primer Timothyja Learyja, bomo v prihodnosti tako rekoč popolno strojno opremo uporabljali za to, da bo vsak oblikoval lasten virtualni svet svojih sanj in želja. Je ta predstava realna, saj bi nedvomno potrebovali ogromno znanja, pa tudi dela, če bi hoteli proizvesti tudi zelo preprost sen? Mar virtualnost vendarle ne ostaja stvar ekspertov, ki izdelujejo in ponujajo programe in tehnike virtualnih resničnosti, v katere sicer lahko vstopamo, sami pa jih v resnici ne moremo proizvesti?

W. R.: Ta utopija nikakor ni realna. No, morda se motim. Morda se bo v prihodnosti dalo te stvari ustvariti na zelo preprost način, vendar sam v to vseeno nisem prepričan. Za virtualnost velja nekaj podobnega kot za druge umetnostne medije: ljudje lahko svoje sanje realizirajo tako, da napišejo roman, naredijo skulpturo ali pa posnamejo film, vendar večina ljudi teh stvari ne producira, temveč samo doživlja. Veliko truda je namreč potrebno vložiti v to, da napišeš roman ali ustvariš skulpturo.

F. R.: Za vas torej kibernetični prostor ostaja neke vrste množični medij. Peščica ljudi piše programe, drugi jih konzumirajo ali se z njimi igrajo, vendar kibernetični prostor ne pomeni uresničitve sna po tem, da bo nekoč vsak človek umetnik.

W. R.: To je vsekakor logični sklep tega, kar sem povedal prej. Sam ne verjamem v to, da si bo vsak človek izumil svoj lastni svet. Ljudje si zdaj svetove ustvarjajo tako, da si kupujejo pohištvo in odločajo o tem, kaj bodo postavili v svoj dom. Odločajo se, katere slike bodo obesili na steno. Nekaj podobnega se bo zgodilo tudi z virtualno realnostjo. Seveda si z virtualno realnostjo lahko zgradimo npr. lastno hišo. To je celo zelo preprosto. Če si torej kdo lahko zgradi na primer hišo, seveda v tem smislu, da si konstruira svoje bivalne prostore, se mi zdi, da to zadostuje za to, da se bo tehnika virtualnih svetov razširila. Vendar nikoli ne vemo, kaj se bo še zgodilo. Počakati moramo na to, kar se bo iz vsega tega razvilo.

Prevedel Samo Krušič

Robert Jacobson**Televirtualnost: »biti tam« v 21. stoletju****Uvod**

Tehnologija virtualnih svetov uporablja posebno strojno in programsko opremo, s katero na naravne načine povezuje ljudi z računalniki. Preprosto povedano, v računalniku se ustvarja podatkovni model ali »virtualni svet« in se predstavlja uporabniku oziroma »udeležencu« kot zaobsegajoči tridimenzionalni svet pogledov in zvokov. Udeleženec, ki ima občutek, da je v svetu samem, je opremljen z lokacijskimi senzorji, ki spreminjajo svet tako, da ustreza udeležencemvemu gibanju po prostoru. Po drugi strani udeleženec uporablja različne vhodno/izhodne (V/I) enote, s pomočjo katerih upravlja z navideznimi predmeti v svetu. Ko udeleženec to počne, spreminja podatkovni model v računalniku.

Razvoj tehnologije virtualnih svetov (TVS) bo dramatično spremenil načine, s katerimi ljudje komunicirajo z računalniki in med seboj. Ko bo izginil računalniški terminal (malo »okno« – ekran in vražja tipkovnica), bodo postala dostopna nova področja računalniško generirane izkušnje in sprejemanja znanja. Danes uporabniki še poskušajo novost tridimenzionalnih zaobsegajočih »svetov«, ustvarjenih v laboratorijih, jutri bodo stopali v virtualna okolja, da bi razširili svoje delo in igro.

Tehnologija mrež, združena s TVS, omogoča nov fenomen: televirtualnost. Televirtualnost je delitev enega ali več virtualnih svetov med dva ali več uporabnikov. Televirtualnost širi področja drugih aplikacij virtualnih svetov. Distribucija procesiranja po mreži omogoča posameznikom, da uživajo v izkušnji virtualnega sveta, ne da bi bili sami prisiljeni v velika vlaganja v računalnike. Televirtualnost kot komunikacijski medij bo zaobsegla druge medije, tudi telefon, sredstva obveščanja (vključno s televizijo visoke definicije – HDTV) in računalniško grafiko.

Neprekinjen razvoj TVS in televirtualnih sistemov zahteva znatno javno in privatno podporo. Do te podpore bo končno tudi prišlo. Ko bo, bodo televirtualni sistemi razširili vlogo računalniške obdelave in telekomunikacij na vse vrste organizacij. Ta referat na kratko opisuje televirtualnost, način, kako se vzpostavlja, in nekatera od ekonomskih, političnih in socialnih vprašanj, povezanih z njo.

Tehnologija za virtualnimi svetovi

Da bi čimbolje razumeli televirtualnost, moramo najprej razumeti tehnologijo virtualnih svetov. Konceptualno je sistem virtualnega sveta preprosta reč. Eden ali več računalnikov je programiranih za model kraja – ali virtualnega sveta – in pred-

metov, ki ga naseljujejo. Ti kraji so lahko tako razsežni, kot je znano vesolje, ali tako specifični, kot je prostor znotraj delca atoma. Ni pa nujno, da virtualni svet podvaja kak kraj ali stvar. Pri bazah podatkov, na primer, kjer ne gre za predstavljanje fizičnih značilnosti, je mogoče uporabiti različne metaforične podobe, ki zastopajo lastnosti podatkov (hierarhije, intenzitete, usmerjevalne odnose in podobno).

Ti modeli so udeležencu predstavljeni s pomočjo posebnih izhodnih enot, ki oponašajo navadne informacijske kanale: stereoskopska širokokotna »očala« z ekranom na tekoče kristale ali navadnima ekranoma, ki ustvarjajo sto dvajset stopinj široko vidno polje, tridimenzionalne slušalke in celo enote, ki dajejo taktilno povratno informacijo in simulirajo občutek površine. (Slednje so še vedno v eksperimentalni fazi.) Trenutno prihaja vnos v vsako od obeh oči iz posebnega računalnika. Vendar bo mogoče sliko tudi »razcepiti« in dobiti dve različni gledišči z enim samim računalnikom. Zvok lahko proizvaja preprosti računalnik Mac II z uporabo sistema Focal Point, ki ga prodaja Gehring Research, lahko pa tudi kompleksnejši Convolutron, ki sta ga razvili Crystal River Technology in NASA. Te priprave se precej hitro razvijajo, tako da lahko pričakujemo, da bomo imeli v prihodnjih petih letih mnogo lažje prezentacijske naprave z večjo ločljivostjo. Pri Human Interface Technology Laboratory (HIT Lab) razvijamo načrte, da bi začeli z gradnjo prototipa »virtualnega mrežničnega skenerja«, ki bi ustvarjal maxwellsko podobo izredno velike ločljivosti (16×10^6 slikovnih elementov) v samem očesu in bi opustil vsakršno optiko.

Pozicijski senzorji – trenutno se največkrat uporabljajo Polhemusovi magnetni rezonatorji, toda zadoščajo tudi video kamere v treh oseh – berejo udeleženčeva dejanja v prostoru. Računalnik prilagaja predstavo sveta, tako da ta vedno ustreza udeleženčevim premikom v svetu. Te senzorje bodo morda zamenjale inercialne pozicijske enote, vdelane v opremo na glavi, tako da udeleženec ne bo več vezan na današnje pozicijske naprave in njihov omejeni doseg. Z uporabo orodij, opremljenih s senzorji, recimo z Dataglove ali Wand, lahko udeleženec povečuje ali pomanjšuje svet, dodaja, odvzema in modificira objekte in po želji priključuje druge medije (HDTV ali video).

Ko udeleženec uporablja naravne telesne gibe in ukaze z glasom, da bi spremenil virtualni svet in stvari v njem, računalnik, ki vzdržuje in podaja svet, bere te akcije in ustrezno prilagaja podatkovne modele in baze podatkov. (Ti računalniki so v značilnih konfiguracijah povezani v mrežo Ethernet.) Navsezadnje virtualni svet nadomesti računalniški terminal kot V/I sistem, in to tisti V/I sistem, ki ima prednost pred drugimi. Ne samo, da je virtualni svet hitrejši in dostopnejši vmesnik (tako za začetnika kot za izkušenega uporabnika računalnikov), pač pa udeležencu tudi omogoča, da počne z računalnikom stvari, ki so bile prej, ko je uporabnik rabil le svoj čut vida – ne pa tudi enako pomembnega čuta za prostor, »virtualnost« – težke ali nemogoče. Ko je zdaj v zaznavanje in upravljanje podatkov vpeljan udeleženčev čut za prostor, ni več omejitev, ki jih je vsiljevalo zgolj vizualno predstavljanje podatkov. Stare, a pozabljene haptične spretnosti lahko pripomorejo pri ukvarjanju s problemi resničnega sveta, ki so bistveno prostorski.

Tehnologija virtualnih svetov napreduje tudi pri programski opremi. Virtualne svetove, ki so jih razvili za program SuperCockpit za vojno letalstvo Združenih držav, je ustvarjala zaščitena programska oprema na računalnikih Digital PDP-10. Tudi NASA je gradila virtualne svetove z zaščiteno programsko opremo. Družba Autodesk, Inc., iz Sausalita v Kaliforniji je več let delala na tridimenzionalni verziji

svojega najbolje prodajanega CAD programa AutoCAD. Pred kratkim je družba VPL Research, Inc., iz Redwood Cityja v Kaliforniji poslala na trg programski paket za »virtualno realnost«, v katerem so tridimenzionalni CAD program Swivel, renderer ISAAC in Body Electric. Zdaj so dostopni tudi drugi komercialni programi. W Industries, Ltd., iz Anglije prodajajo program za gradnjo svetov, imenovan Espaluty. Pri HIT Lab zdaj dokončujemo razvoj prvega javnega operacijskega nivoja za virtualni svet (Virtual World Operating Shell – VEOS), ki ga bo po območju aplikacij mogoče primerjati z Unixom.

Danes stanejo sistemi za virtualne svetove od štirideset tisoč do dvesto petdeset tisoč dolarjev ali še več, saj so v glavnem zgrajeni po naročilu, delovne postaje, na katerih potekajo, pa so precej drage. Ker cena računalniških čipov in sestavnih delov še naprej pada, se bo znižala tudi cena sistemov virtualnih svetov. Še več, dostopnost mrež bo znižala ceno individualnega investiranja v tehnologijo. Ker je mogoče locirati procesiranje tja, kjer je najbolj učinkovito, bodo posamezni udeleženci potrebovali le minimalno lokalno opremo za vstop v virtualne svetove, ki jih bodo vzdrževali veliki računalniki drugje.

Trenutno potekajo raziskave in razvoj na področju virtualnih svetov predvsem na Oddelku za računalniško znanost Univerze Severne Karoline, v PL Research, Inc., v Autodesk, Inc., v Amesovem raziskovalnem centru NASA in v HIT Lab. Digital Equipment, Sun Microsystems, IBM in Hewlett Packard gradijo laboratorije za raziskavo aplikacij te tehnologije na svojih trgih. Bechtel Corporation je eden prvih končnih uporabnikov, ki so začeli delati s TVS.

Za Evropo je značilen trud majhnih podjetij, kot sta W Industries in Advanced Robotics Laboratory v Britaniji in LIFIA v Grenoblu v Franciji. Drugače je na Japonskem, kjer Fujitsu, ATR Laboratories, NTT, Matsushita in NHK (nacionalna RTV mreža) ves čas delajo na tem področju. Konec leta 1990 sta MITI (nacionalna agencija za industrijsko politiko) in Japonska zveza za prenos tehnologije zbrali »študijsko komisijo za virtualno realnost in teleprezenco«, ki je združila intelektualne vire najuglednejših japonskih akademskih in industrijskih laboratorijev z ekonomskimi viri petindvajsetih največjih nacionalnih firm.

Februarja leta 1991 je simpozij o industriji v Seattlu, ki ga je podprl HIT Lab, prvič združil mnoge zgoraj naštetih pri razpravi o tem, kako bi bilo mogoče katalizirati novo industrijo. Julija 1991 bo študijska komisija Japonske zveze za prenos tehnologije organizirala podoben simpozij v Tokiu, da bi še bolj spodbudila zanimanje za TVS.

Televirtualnost

Televirtualnost je delitev virtualnih svetov prek javnega telekomunikacijskega omrežja in privatnih komunikacijskih omrežij. Televirtualnost, ki je še bolj zamisel kot aplikacija, bi teoretično omogočila distribucijo potreb po računalniški obdelavi prek mreže. Tako kot so v mrežo povezani računalniki popolnoma spremenili izvajanje poslov, ki so jih prej opravljali samostojni računalniki, bo tudi televirtualnost spremenila izkušnjo virtualnih svetov. Na primer, skupno projektiranje v tridimenzionalnem prostoru bo mnogo bolj učinkovito, če bo vsak projektant lahko posegal v skupni model z ločenega kraja. Isto velja za druge aplikacije na področju medicine,

izobraževanja, umetnosti, industrije in znanosti. Televirtualnost je ključ, ki bo iz virtualnih svetov naredil tehnologijo, uporabno v praktičnih situacijah.

Zagovorniki televirtualnosti imajo dve različni viziji jutrišnje televirtualne mreže. Gre za dve skrajnosti razmerja med uporabnikom in izvajalcem. Po eni skrajnosti bi bili posamezni udeleženci odgovorni za skoraj vse potrebno procesiranje, s katerim bi ustvarjali in vzdrževali svoje virtualne svetove. Vsako posamezno mesto bi imelo precej obsežen sistem za obdelavo sprejetih podatkov, ki pa bi obsegali le omejeno število informacij, na podlagi katerih bi računalnik na tem mestu transformiral svoj virtualni svet v skladu z drugimi. Mreža bi morala nuditi le usklajevalne informacije in bi bila zato lahko njena konstrukcija precej preprosta, njena prevodnost pa nizka. V VPL Research so predlagali vzpostavitev »mreže za realnost« (»Reality Net«) vzdolž teh linij. Vsako vozlišče omrežja bi zahtevalo popolno celoto za računalniško obdelavo (ki bi stala približno sto tisoč dolarjev), a prevodnost same mreže bi bila le 9,6 K bitov na sekundo.

Po drugi skrajnosti razmerja med uporabnikom in izvajalcem bi moral imeti lokalni udeleženec le vidno in slušno pokrivalo, nekaj pripomočkov za virtualne svetove in majhen računalnik, ki bi sprejemal virtualne svetove, ki bi jih oddajali po mreži. Mreža bi nosila breme računalniške obdelave vključno z ustvarjanjem, vzdrževanjem in shranjevanjem virtualnih svetov, ki bi bili v rabi, vodila pa bi tudi njihovo distribucijo in koordinacijo predstavitev po posameznih mestih. V tem primeru bi bili tako osrednji računalniki kot mreža zelo zmogljivi (če se izrazimo zelo blago). Podatkovni tokovi, ki bi jih ustvarjali osrednji računalniki, bi bili ogromni in kompleksni, obsegali bi mnogo gigabitov podatkov in morali bi biti koordinirani in distribuirani med tisoči ali celo milijoni hkratnih televirtualnih »pogovorov«.

Dejanska izpeljava televirtualnih sistemov bo verjetno med tema dvema skrajnostima, tako da bo mreža prispevala precej potrebne moči za računalniško obdelavo, ne pa tudi vse, računalniki na posameznih lokacijah pa bi opravili ostalo. To pomeni, da bo morala biti tudi lokalna tehnologija precej zmogljiva. Na srečo padanje cene glede na stopnjo zmogljivosti pri računalnikih in V/I opremi nakazuje, da bo navsezadnje mogoče tudi s skromno investicijo v lokalno tehnologijo ustvariti ustrezne virtualne svetove. Z nekoliko višjo investicijo bodo televirtualne mreže lokalnih področij, ki bodo obsegale urad, industrijski park ali mestno področje, zadovoljevale potrebe po interni virtualni komunikaciji privatnih in javnih podjetij.

Kako bi tak sistem deloval? V glavnem uradu (GU) telefonske družbe ali kake druge telekomunikacijske ustanove, recimo kabelske televizije, bi veliki računalniški sistemi vzdrževali knjižnice virtualnih svetov na CD-ROM ali na drugih shranjevalnih medijih. Ti svetovi bi bili lahko tako vsakdanji kot vaš ali moj urad ali dnevna soba (ali karkoli, o čemer bi radi klepetali s poslovnimi znanci ali prijatelji) ali tako zapleteni kot mestni prizori iz drugih časov in krajev, kompleksni fizikalni procesi, interpretirani v multimedialni obliki, ali fantazijski svet, konstruiran tako, da poudarja metafizične uvide. Ti računalniki bi tudi shranjevali prirejene svetove za posebne namene, ki bi nastali s pomočjo medsebojne komunikacije (na primer srčno mišico posameznega pacienta, ki bi bila konstruirana iz rezultatov EKG, računalniških tomografov in kirurških postopkov). Po varianti tega scenarija bi v GU prišlo do preklopa na računalnike neke tretje strani, ki bi bili povezani z mrežo, vendar jih ne bi upravljalo telekomunikacijsko podjetje. Ta scenarija se medsebojno ne izključujeta.

Ko bi sprejel pozivni signal stranke, ki bi želela stopiti v virtualni svet, bi računalnik GU (RGU) – pomagajmo si z modelom telefona – aktiviral hitro linijo med sabo in stranko, ki bi klicala. Med strankinim kompletom za virtualne svetove in RGU bi potekali uskladitveni signali. Komunikacije med RGU in lokalno opremo bi potekale po različnih kanalih, da bi se ohranil red med različnimi komponentami virtualnega sveta: temeljnim modelom in njegovimi objekti, udeležencem V/I akcijam na njegovi lokaciji in udeležencem predstavami v virtualnem svetu, ko bi se premikal po njem. RGU (ali računalnik tretje strani) ne bi v resnici podajal virtualnih svetov; to bi opravila lokalna tehnologija stranke, ki bi klicala, ali pa posredni računalniki, ki bi bili razporejeni po omrežju.

(Zmožnost trenutno dostopne telefonske tehnologije za vzpostavitev in vzdrževanje virtualnih omrežij opozarja, da se je mogoče v veliki meri in morda popolnoma izogniti problemom, ki bi se utegnili pojaviti ob zelo hitrih komunikacijskih linijah in paketnih mrežah.)

Stranka na enem mestu bi lahko poklicala tudi stranko na drugem, da bi si delili ali skupaj konstruirali virtualni svet. RGU bi tedaj pomagal ne le pri koordinaciji udeleženca na enem mestu, pač pa več udeležencev na več mestih. Obseg računalniške obdelave za takšno magijo je zelo velik in zahteva premišljene rešitve pri porazdelitvi bremena po hierarhiji mest. Teoretično ni to nič drugače kot upravljanje sedanjih mrež, praktično pa bi bilo zelo zamotano. Toda vrednost komunikacijskih mrež bi se s televirtualnimi kapacitetami zelo, celo revolucionarno povečala, s tem pa bi se investicija splačala.

Na lokalnem nivoju bi ti postopki odsevali (na bolj neposreden način) v sistemu uporabnik-izvajalec v pravem smislu besede. Seveda bodo virtualni svetovi, ki jih bodo uporabljali v eni sami organizaciji, precej manj številni od tistih, ki jih bo terjala celotna populacija uporabnikov, in zahteve po lokalnem shranjevanju bodo morda sorazmerno majhne. Lokalna oprema bo morda tudi prilagojena, da bo kar najbolje ustrezala določenim tipom dejavnosti, ki si bodo pomagale s televirtualnostjo (kirurgija, knjižničarstvo, telekonference ipd.). Vendar bodo celo zmanjšane zahteve teh lokalnih dejavnosti morda močno obremenile lokalno opremo. Vendar ni nobenega delujočega kraja, kjer bi lahko preskusili ta empirična vprašanja, zato nanje ni mogoče odgovoriti.

Aplikacije televirtualnosti

Če pomislimo na telekonference, si navadno zamišljamo dve skupini, nerodno posajeni pred televizijske kamere. Pri tem vsaka skupina vidi dvodimenzionalno rastersko sliko druge. Televirtualni sistemi pa bodo po drugi strani omogočali resnične telekonference, na katerih bo mogoče stvari »videti in otipati« kot na fizičnih konferencah. Ta pomembna kvalitativna razlika med konvencionalnimi komunikacijskimi mediji in televirtualnim medijem se bo pojavljala na vseh področjih aplikacije.

Izumljanje aplikacij za TVS in televirtualnost je med današnjimi privrženci tehnologije prijetna igra, in to ena najlažjih. Skoraj vsakdo, ki stopi v virtualni svet, pride iz njega z zamislivi o aplikacijah... Na primer:

- virtualno oblikovanje in izdelovanje prototipov,
- vizualizacija po vsem podjetju,
- zdravniška skrb in konzultacije,
- medkulturna komunikacija,
- virtualna potovanja in zabava,
- virtualna mobilnost (za invalide),
- marketinške predstavitve,
- virtualni muzej ali galerija.

Te aplikacije se bodo sčasoma, ko bo TVS postala bolj razširjena, razvile in presegle računalniške in telekomunikacijske sektorje. Industrija je zdaj šele v začetkih. Trenutno smo tisti, ki raziskujemo in razvijamo TVS, odgovorni tudi za odkrivanje in trženje aplikacij. Ta položaj se bo hitro spremenil, ko se bo TVS razvila in pocenila in bodo začele večje organizacije prodajati opremo drugih proizvajalcev in usluge. Že zdaj Alias Research, Inc., iz Toronta v Kanadi, proizvajalec vrhunske CAD programske opreme, pomaga različnim aplikacijam te tehnologije, ko se povezuje z Banff Art Centrom in drugimi neindustrijskimi razvojnimi centri.

Tisti, ki razvijajo TVS, si s svojim pridiganjem sčasoma pridobivajo spreobrnjenec k paradigmi virtualnih svetov, po kateri naj računalniki, ki komunicirajo tako, kot komuniciramo mi, razširjajo človeško inteligenco (in ne umetno inteligenco). Pri tistih, ki so bili osebno izpostavljeni TVS, se ta paradigma subjektivno krepi. Ker doživlja to vse več vodilnih uslužbencev tako v privatnem kot v javnem sektorju, bo zahtev po vpeljavi TVS vse več in bodo vse močnejše.

Ekonomski vidiki

Kljub napovedani zahtevi po številnejših in boljših aplikacijah TVS, kot jo je predvidel tisk, ki se je močno zanimal za TVS, ni trenutno nobenega zagotovljenega vira financiranja razvoja te tehnologije. Zvezna vlada ZDA je močno investirala v »konvencionalno« tehnologijo HDTV in ima, kot kaže, le malo sredstev za razvoj novih komunikacijskih medijev, kot je TVS. Celotni mali vojaški TVS raziskovalno-razvojni projekt, ki se je začel v sedemdesetih letih in se nadaljeval v osemdesetih, so prikrajšali na račun drugih projektov.

Tudi privatni sektor ob recesiji, katere vseh dimenzij še ne poznamo, potrebuje kapital. Osemdeseta leta, leta »razcveta«, ki so povzročila neverjetno zadolženost vse ameriške ekonomije, so bila nenaklonjena bazičnim znanstvenim in inženirskim raziskavam. Ne le, da je za raziskovanje na voljo le malo kapitala, temveč je raziskovalno-razvojna infrastruktura tudi v izredno slabem stanju. Nove laboratorije za TVS je treba graditi dobesedno od samega začetka, pri čemer je finančna podpora zelo pičila. Skratka, tistih nekaj raziskovalnih laboratorijev za TVS v Severni Ameriki ima skupni letni proračun med enim in petimi milijoni dolarjev.

Drugje, zlasti na Japonskem, položaj še ni tako žalosten. Japonska TVS je izredno dobro razvita; na tem področju dela več laboratorijev, in to bolj ali manj povezano. Največje japonske firme so se pri teh naporih združile pod varstvom Japonske zveze za prenos tehnologije, kot sem opisal zgoraj. Obstajajo nekatere variante TVS, ki so izrazito japonske, na primer nadomestitev Polhemusovih senzor-

jev, ki jih navadno uporabljajo v Severni Ameriki, s tremi video kamerami, ki opazujejo udeleženca v treh oseh. Japonci sicer niso opravili pomembnih prebojev v TVS, vendar je njihovo delo kompetentno in na visokem nivoju – in financirano z najmanj štiridesetimi milijoni dolarjev na leto. A čeprav je ta podpora precej višja kot tista, ki jo uživajo njihovi severnoameriški kolegi, so japonski raziskovalci redkokdaj v središču raziskovalnih naporov svojih organizacij. Vsaj v enem primeru je bil velik japonski projekt skoraj prekinjen, ker ni ustrezal prenatrženim pričakovanjem vodstva firme.

To pomeni, da je gradnja globalne industrije velik izziv za tiste, ki hočejo, da bi TVS napredovala. Hkratne ekonomske investicije mnogih kupcev in prodajalcev v več sektorjih lahko pripomorejo k veliki širitvi TVS. Prihodnost raziskovalnih laboratorijev je morda še vedno negotova, vsaj še nekaj časa. Toda če se razraščanju raziskovalno-razvojne dejavnosti najbrž ne da izogniti (v nekaterih korporativnih krogih je »ponovno izumljanje kolesa« precej priljubljen opravke), bo v raziskovalne laboratorije pritekalo več sredstev, ko bodo obeti tehnologije širše priznani. To bo pomembno za intenziven razvoj tehnologije, ki bo prešla na višji nivo učinkovitosti. Raziskovalno-razvojni laboratoriji lahko tudi do neke mere pomagajo pri koordinaciji skupnih naporov različnih udeležencev na tržišču, ki bi jih sicer tekmovalnost lahko pripeljala do medsebojne distance.

Televirtualnost bo zahtevala precejšnja vlaganja v visokopredvodna vlakna, preklape, računalnike, vgrajene v telekomunikacijsko omrežje, in velike računalnike za hranjenje virtualnih svetov. Domnevno bodo te razširitve omrežja plačali prodajalci telekomunikacijskih uslug in vnesli svoje stroške v pristojbine, ki jih bodo obračunavali strankam za televirtualne usluge. To, kako hitro bo prišlo do teh investicij, je velika neznanka, ki ne povzroča težav le napovedim v zvezi s televirtualnostjo, pač pa z vsemi novimi telekomunikacijskimi službami. Toda od vseh teh novih služb edinole televirtualnost ponuja aplikacije, ki bi koristile vsem kategorijam potrošnikov. Mreža, ki bi bila zmožna televirtualnosti, bi lahko radikalno znižala ceno individualne rabe televirtualnosti. Televirtualnost je integrativna tehnologija, ki bi lahko povezala nacionalna in mednarodna telekomunikacijska omrežja s splošno veljavnim skupnim standardom za prenos glasu, slike in podatkov.

Politični vidiki

Da bi pospešili razvoj in dostopnost televirtualnosti prek omrežja, je treba razrešiti pomembne politične vidike.

Prvi od teh političnih vidikov je, kako in pod kakšnimi pogoji korporacije investirajo v tehnologijo. Gre za prepričanje med velikimi korporacijami, da bo liberalnejše obravnavanje davka na dobiček iz kapitala skupaj s spodbudami za finančni avanturizem pospešilo investiranje v nove tehnologije, kot sta TVS in televirtualnost. To je morda res, toda korporacijske investicije v te tehnologije morda bolj ovira korporacijska kultura strahu in iskanja dodatnih mnenj, ki je okužila menedžerje poznih osemdesetih let. Naša izkušnja pri HIT Lab je, da so menedžerji zelo odprti za ideje o investiranju v TVS, ko si drugi drznejo po tej poti in pokažejo, da so tu kompetitivne prednosti. Do takrat je seveda priložnost za kompetitivno

prednost za pozne investitorje že izgubljena, a jih vsaj nihče ne more grajati zaradi neprimernega finančnega izzivanja. Kljub temu pa je mogoče zagovarjati vladne finančne spodbude, če bi tisti, ki bi se okoristili s to javno velikodušnostjo, tudi v zadostni meri dokazali, da so pripravljeni prevzeti potrebno tveganje. Te spodbude bi preplašenim vodilnim uslužbencem vsaj onemogočile udoben izgovor, za katerim so se vse predolgo skrivali.

Drugi politični vidik, ki ga je treba rešiti, je vprašanje, kako izbrati in predpisati standarde in protokole. Morda je prezgodaj pričakovati, da se bodo današnje zvrtnične tehnološke vode kar same pomirile in postale ugodne za sodelovanje. Na sci.virtualworlds, bloku novic na USENET, ki ga vodim kot moderator, se redno pojavljajo poročila o novih sistemih TVS, oblikovanih z uporabo najrazličnejših računalnikov od zaščitenih miniračunalnikov do Amige PC. Posamezni laboratoriji za TVS, ki so jih v ZDA ustanovili Digital Equipment, Sun in Hewlett-Packard, na Japonskem pa Fujitsu, Matsushita in NTT, si niti v nacionalnih niti v mednarodnih okvirih ne izmenjujejo veliko informacij o svojih projektih. Vsaj še nekaj časa bo neprestano prihajalo do sprememb. Ta težnja spodkopava dolgoročni cilj stabilne tehnološke baze, na kateri bi bilo mogoče graditi nove aplikacije (vključno s televirtualnostjo). Za zdaj na tem področju ni nobenega telesa, ki bi postavljalo standarde; celo profesionalne organizacije, kjer bi lahko tisti, ki raziskujejo in razvijajo TVS, produktivno klepetali, ni. (Kadar morejo, to večinoma počnejo pod okriljem SIGCHI in SIGGRAPH pri ACM.) Prvi profesionalni časopis na tem področju, Presence: The Journal of Teleoperators and Virtual Environments, ki ga bo izdajal MIT Press, bo izšel šele poleti 1991. HIT Lab poskuša s pomočjo Virtual Worlds Consortium – skupine svojih podpornikov – in s pomočjo on-line bloka novic sci.virtualworlds ustvariti »varna nebesa«, kjer bi lahko prišlo do usklajevalnih razprav. Toda rezultat teh naporov je precej negotov, negotovost pa duši načrtovanje televirtualnih aplikacij.

Končno moramo premisliti svojo nacionalno in mednarodno politiko glede javnih telekomunikacijskih omrežij. Mnogi so navdušeno pozdravili to »informatijsko avtocesto« kot hitro pot k nacionalnemu razcvetu. Na Japonskem že gradijo nacionalno omrežje iz optičnih vlaken, in to prav zaradi vzrokov, ki so jih navajali zagovorniki televirtualnosti in drugih novih informacijskih služb. V Evropi so predlagali podobno omrežje, čeprav mora iti najprej skozi torturo dvanajstih PTT služb, saj pomeni izziv zelo različnim nacionalnim telekomunikacijskim politikam. V Združenih državah ni še nobenega takega veličastnega načrta. IBM in njegove podružnice so zaposleni s predelavo mreže NFSnet v skladu s svojo lastno predstavo (to se pravi, veliki uporabniki dobijo usluge prvi, majhni uporabniki pa se bodo morda morali znajti sami). AT&T in MCI v tekmi na življenje in smrt, ki lahko pomeni preživetje ali pa konec šibkejšega tekmeca, opremljata glavne prometne poti z visokopredvodnimi vlakni. Kaže pa, da je zamisel o splošni službi hitrih linij tuja tistim, ki v Združenih državah usmerjajo politiko. To je ironično za nacijo, ki se ponaša, da je pravi kraj ekonomskih in kulturnih možnosti za vse. Dokler tega mandata, ki so ga sami razglasili, ne bodo vzeli resno, je težko napovedovati, kako in kje se bo razpletlo s televirtualnostjo – in komu bo služila.

Kratkovidna politika znotraj organizacij in med njimi ter v domačih in globalnih skupnostih ni kos viziji univerzalno dostopne televirtualnosti in televirtualnih obetov napredne komunikacije človeka z računalnikom in človeka s človekom. Če bo dovolj

tistih, ki usmerjajo politiko, doživelo ta medij, bo morebiti presežena ob navdušenju nad komunikativnim občim dobrim, ki ga restriktivna politika zanika.

Socialni in filozofski vidiki

Končno se tu pojavljajo socialni in filozofski vidiki – recimo, kje smo, ko prenašamo svoje podobe, ne pa svojih teles samih, na oddaljen kraj? Zmožnost virtualnega transcendiranja časovnih in prostorskih omejitev ne dela teh dimenzij za nesmiselne, le za dvoumne. Potovanje virtualnih bitij na »kraj«, ki obstaja le v računalniku, povezanem z mrežo – to je klasična definicija kibernetičnega prostora (cyberspace) – je nekakšno zborovanje, toda ali ima enak politični in socialni pomen kot množica, ki se zbira na cesti, in enako pravno odgovornost kot skupina poslovnih ljudi, ki sklepajo pogodbo? Svet, tako realni kot virtualni, je nenadoma postal kompleksnejši.

In to so le preprosta vprašanja, ki jih je lahko pretehtati, saj so tako očitna. Globlje so posledice televirtualnosti na posameznike kot člane kolektiva in posebna sebstva. Prenos bivanja nekoga ali vsaj dela njegove osebe v področja, za katera imamo še vedno le malo besed, gotovo spremeni dožemanje osebnosti – in ne najmanj osebi sami. Kdo sem, če sem lahko ne le v mnogoterih časih in krajih, pač pa tudi v mnogoterih identitetah – moški, ženska ali kaj drugega, star, mlad ali nerojen, človek, žival, rastlina ali neživ objekt, atom, vesolje ali simulaker samega božanstva? To niso le nepremišljene spekulacije. Do eksperimentov z nekaterimi manj kozmičnimi maskami je že prišlo, in včasih z osupljivimi rezultati.

Sedanjih medijev ne moremo zlahka zapustiti, čeprav nam dramske lekcije povedo nekaj malega o sredstvih, vrednosti in razumnosti privzemanja vlog, ki so drugačne od tistih, ki jih navadno igramo. Strukturirane forme komunikacije, ki so nam jih vsilila naša fizična, časovno omejena telesa (kar je le grobo prevladano z videom in drugimi sodobnimi oblikami sintetične prisotnosti), so edino, kar so človeška bitja poznala tisočletja, in to z eno samo izjemo. Ta izjema je izkušnja spremenjenih stanj zavesti, ki jo je mogoče najpopolneje najti v transu mistikov ali v stopnjevani zavesti, ki je dana nekaj številnejšim ljudem v trenutku transcendence.

Trenutek transcendence – kako redek in čudovit dar! Toda zdaj bo ta dar dan vsem, ki lahko pridejo do računalniškega omrežja ali le telefona. Kaj bo pomenilo, ko bodo milijoni ljudi lahko ušli svojim zemeljskim vezem? Svet, kot ga poznamo, bo kmalu postal svet, po katerem smo hrepneli. Ali smo pripravljeni na to veliko spremembo, tako s percepcijo kot razumevanjem? Z brezdušnimi stroji za računalniško obdelavo in telekomunikacije bomo proizvajali možnosti za spreminjanje življenja samega, vsaj kot si ga zamišljamo. Naš čas bo čas velikega učenja.

Sklep

V enem desetletju bosta telefon in računalniški terminal, iznajdbi, ki sta videli že boljše čase, začeli izginjati. Tehnologija mrež, ki danes podpira ti primitivni komunikacijski napravi, bo lahko namesto tega ponudila nov medij, televirtualnost,

ki bo za vselej spremenil načine, na katere ljudje komunicirajo med seboj in z računalniki.

Prevedel Igor Zabel

Vilém Flusser. Študiral filozofijo v Pragi, nato emigriral v London in São Paulo, kjer je nadaljeval študij. Od 1959 je kot predavatelj filozofije znanosti in profesor filozofije komunikacij poučeval na univerzi v São Paulu. V Evropo se je vrnil leta 1971. Organiziral je več razstav, pisal v umetnostne in filozofske revije in napisal več knjig o vprašanih estetike in komunikacij.

Robert Jacobson. Pomočnik direktorja Human Interface Technology Laboratory (HIT Lab) pri Washington Technology Center na Washingtonski univerzi, Seattle.

Warren Robinett. V poznih sedemdesetih letih je razvijal video igre. Leta 1980 je postal soustanovitelj in vodilni inženir za programsko opremo pri The Learning Company. Od 1986 je delal kot raziskovalec pri NASA v Amesovem centru in razvil programsko opremo za Virtual Environment Workstation, pionirski projekt NASA na področju virtualne realnosti. Od leta 1989 vodi raziskovalni projekt z ekrani, montiranimi na glavo, pri Univerzi Severne Karoline.

Tekste izbral Janez Strehovec

BORIS VIAN

Materinstvo

I

Ko se je René Lantulé zaljubil v Claudea Bédala, s katerim si je že nekaj tednov dopisoval prek male pošte v *Kino reviji*, še ni vedel, da je Claude fant. Pisala sta si zelo nežna pisma; rada sta imela iste igralce, se ukvarjala z istimi športi, oba sta oboževala ples... idila brez najmanjše senčice. Claude je živel na deželi in je le redko prišel v Pariz; Renéju je seveda poslal svojo fotografijo, ker pa je imel precej dolge lase, je René, pod vplivom mode, mislil, da gre za nekoliko emancipirano dekle (vsaj za provinco), ki si je skrivaj pred starši skrajšala lase. Pisava v pismih, bi rekli, bi sicer lahko razsvetlila Renéja... Vendar je bil on sam glede tega precej omahljiv in si ni upal česarkoli opaziti. Njuna dopisniška strast je trajala dolgo; potem pa se je zgodilo, da je moral Claude zaradi majhne dediščine priti v Prestolnico; René se je ves iz sebe od veselja odpravil na postajo s šopkom cvetja. Seveda, ker je pričakoval, da bo srečal dekle, Claudea ni spoznal, Claude pa je dobro vedel, kaj hoče, in tako se je seveda zgodilo, da sta se prijatelja poročila, kar je bilo v obdobju duhovne širine tistega časa nekaj povsem običajnega. René je imel na začetku sicer nekaj pomislekov, vendar ga je Claude po svoji vesti opozoril, da *Samedi-Soir* piše, da je v Saint-Germain-des-Prés videti le še homoseksualce, tako v Florette, v Tante Blanche kot pri Montati, in da moda, ki ji sledi tako širok krog intelektualne in umetniške mladine, ne bi mogla obstajati brez resne podlage. Sčasoma se je René navadil in s Claudeom sta kmalu sestavljala enega tistih prijaznih malih pederastičnih gospodinjev, ki so v čast tradicionalni francoski zvestobi in konformizmu.

II

Njuno življenje se je odvijalo brez zapletov. René Lantulé, ki ga je Claude nosil na rokah, je preživel dneve neizmerne sreče in je s pedantnim redom urejal njen dom. Bil je naravno nadarjen za kuhanje in se je s čuječno skrbjo posvečal vsem drobnim hišnim opravilom. Claude pa je kot inteligenten mladenič vložil dediščino v zanesljiv posel; čez dan je bil v pisarni in krmari je nadvse spretno, čeprav se je v resnici vozil z renaultom 4. Okrog šestih je uredil papirje, zaklenil predale in se napotil proti sladkemu domu, kjer ga je pričakoval René, štrikajoč kakšno cunjico.

Tam sta potem pod svetilko delala načrte za prihodnost in Claude je včasih čutil, kako se mu srce topi ob misli na *Kino revijo*, katere tedensko izdajo je bral s čustvom, ki je bilo podobno hvaležnosti.

III

Vendar je sčasoma, bolj ko se je njuno razmerje razvijalo, Renéjevo obnašanje postajalo čudno. Večkrat je Claude ob vrnitvi domov našel prijatelja žalostnega; čemernega obraza se je René komajda zmenil za njegove ljubeznive prijaznosti, ko mu je šaljivo našteval tisoč in eno pripetijo tistega dne. Včasih pa se je René celo obrnil stran, vstal, odšel iz dnevne sobe in se zaprl v svojo sobo. Sprva ni rekel Claude ničesar, nekega večera pa, ko je bil René videti še bolj zaskrbljen kot navadno, je počakal, da je prijatelj odšel v svojo sobo, potem pa prišel za njim. René je ležal na postelji, z glavo, zarito v blazino. Ko mu je položil roko na ramo, da bi ga potolažil, je Claude ugotovil, da René joka.

- Kaj pa je, zaklad moj? je vprašal Claude.
- Nič, je rekel René med ihtenjem.
- Kaj neki, radost moja, ljubezen moja, dušica draga?
- Nočem ti povedati... je zamrmral René.
- Povej mi, srček moj, je vztrajal Claude.
- Ne upam si, je rekel René.
- Daj no, ljubezen moja, povej...
- Sram me je povedati... je tiho rekel René.
- Da, daj, ljubica, povej že.
- Rad bi imel otroka, je rekel René.

In je spet zaihtel v blazino. Claudeov obraz je izražal veliko zaprepadenost. Lahko bi celo rekli, da je bil nekoliko jezen. Ni odgovoril in odšel je iz sobe, da bi Renéju prikrikl slabo voljo.

IV

Seveda je bilo od tega trenutka dalje življenje težavno. Claude je bil nerazpoložen in izgubil je več poslov. Njun odnos je bil še naprej nenormalen, vendar niti René niti on sam nista bila več vesela kot prej. Claude je okleval, potem pa se je nekega večera odločil.

- Poslušaj, ljubezen moja. Ker ne moreš imeti otrok, bova pač enega posvojila.
- Oh! je rekel René in obraz mu je zasijal od sreče. Boš naredil to?

Ginjen zaradi prijateljeve sreče je Claude privolil.

- Kaj pa bi rad? je vprašal. Dečka ali deklico?
- Majhno deklico... je zamaknjen rekel René. Tako srčkane so! In navežejo se bolj na mamo.
- Prav, je rekel Claude, dobil boš majhno deklico.

René mu je skočil okrog vratu in po dolgem času sta spet preživela zelo prijeten večer. Claude je bil srečen in naslednjega dne mu je uspelo skleniti res lep posel. Vzel si je prosto popoldne in se odpravil na poizvedovanje.

Kmalu je ugotovil, da je zelo težko najti majhno deklico, ki bi jo bilo mogoče posvojiti. Vse, ki so mu jih ponujali, so bile premajhne; bal se je, da jih René ne bi mogel hraniti, otrok pa, ki ga mati ni hranila, je občutljiv, to vsi vedo. Povrh vsega so bili otroci beguncev že vsi nameščeni, pa tudi sadisti so jih veliko pobili, skratka, vladalo je veliko pomanjkanje. Tistega večera se je vrnil praznih rok in o svojem neuspešnem iskanju ni Renéju ničesar povedal. Dober teden se je potikal naokrog v upanju, da bo kaj našel. Tudi njegovi oglasi niso prinesli nobenega rezultata. Nazadnje so mu na komisariatu 14. okrožja nekaj ponudili. Bila je to nekoliko suhljata adolescentka z lepimi plavimi očmi in zanemarjenimi črnimi lasmi.

– To je vse, kar imam, je rekel komisar.

– Koliko je pa stara? je vprašal Claude.

– Sedemnajst, je rekel komisar, vendar jih ne kaže več kot štirinajst.

– To ni ravno tisto, kar bi rad, je rekel Claude, pa nič zato. Vzel jo bom.

Ko jo je peljal domov, jo je vprašal po imenu; ime ji je bilo Andreja. Svetoval ji je, naj Renéju reče, da je stara štirinajst let. Občutil je rahel gnus v prisotnosti osebe tega spola, vendar je pomislil na Renéjevo veselje in se razvedril. Sicer pa, drobna in nervozna kot je bila, je bila Andreja podobna fantu; kljub temu ji je bilo mogoče pod modrčkom jasno videti majhne prsi.

– Tole boš skrila, je rekel Claude in pokazal nanje.

– Kako? je vprašala Andreja.

– Preveži si jih s trakom, je predlagal Claude.

– Pa saj nimam tako velikih... se je uprla Andreja.

– Res je, je priznal Claude. Res nimaš velikih. Ampak vseeno, ogabno je.

– Zakaj ste me pa potem posvojili, je jezno vprašala Andreja, če se vam pa gnusim? Saj vas nihče ne sili!

– Daj no, je rekel Claude, ne jezi se. Nič neprijetnega nisem hotel reči. Boš videla, Renéju boš grozno všeč.

– Je to moja mama? je vprašala Andreja.

– Ja, je rekel Claude. Zelo nežna je.

Ko sta šla mimo razsvetljenih oken frizerskega salona, se je Claude vprašal, ali bi ne bilo dobro, da pelje Andrejo k frizerju, da bi bila ob prihodu lepša, vendar je pomislil, da bi Renéja s tem prikrajšal za edinstven užitek, da uredi deklico po svojem okusu.

Ker sta se bližala domu, je Claude ponovno prosil Andrejo, naj prikrije svoja leta.

– René je želela majhno deklico, je razložil. Zate to ničesar ne spremeni, če rečeš, da imaš štirinajst let, njo pa bo to tako razveselilo.

– Zelo radi imate mojo mamo, je rekla Andreja z občudovanjem. Samo nanjo mislite.

Claude si je obrisal sladko solzo radosti ob misli na Renéjevo veselje. Mali avto se je ustavil pred poslopjem, kjer sta stanovala.

– Prišla sva... je rekel.

– Kakšna lepa hiša! je občudujoče rekla Andreja.

Ubogi otrok je dotlej živel v bednih mestnih četrtih.

– Boš videla, je rekel Claude, kljub vsemu nekoliko ginjen ob deklčinih čustvih, dobro ti bo pri naju, tudi dvigalo imamo.

– O fino! je rekla Andreja. Končno eden, ki dela! In imela bom obleke.

– Ja, je rekel Claude, vendar ne pozabi... štirinajst let imaš... in igrala se boš s punčkami.

– Jah, je rekla Andreja, videti bom bedasta... pa kaj potem; navsezadnje se bo pač treba malo žrtvovati.

Imela je prirojeno zdravo pamet pariškega otroka.

V

Težko je opisati Renéjevo veselje, ko sta Claude in Andreja stopila skozi vrata malega stanovanja. Strastno je objel Andrejo, potem skočil Claudeu okrog vratu in ga navdušeno poljubil na usta. Andreja je malo začudeno gledala ta prizor.

– Tadva pa sta ta prava, si je mislila.

Potem je na glas dodala:

– Kje je moja mama?

– To sem jaz, ljubezen moja, je rekel René, izpustil Claudea, objel Andrejo in jo zasul z nežnostmi.

– A tako, je rekla Andreja, ne preveč presenečena. Imate kaj piščanca?

– Vse, kar boš hotela, ljubezen moja, veselje moje, dušica draga, je rekel René.

Claude se je, nekoliko prizadet zaradi poljubov, s katerimi je René obsul svojo novo hčerko, poskusil pošaliti, da bi skril bolečino.

– Piščanca? je rekel. Jih še nimaš dovolj?

Duhovita aluzija se je nanašala na komisariat. Andreja se je zasmejela in razložila Renéju, ki se je tudi smejal. Claude je kljub težkemu srcu vendarle občutil nekaj melanholičnega veselja ob pogledu na Renéjev sijoči obraz.

VI

Življenje v troje so si uredili brez težav. Odločili so se, da bo Andreja spala v Renéjevi sobi, ločeni od Claudeove – to je bilo bolj primerno. Claude je tako zdaj ob prihodu iz pisarne našel Renéja in hčerko, kako sta bila vedno zaposlena s čim novim. Andreja je oboževala svojo novo mamo. Zaradi plahosti, ki je pri deklicah njene starosti opravičljiva, jo je klicala »teta René«. René sam pa je tudi nenehno hvalil Andrejo. Povedati moramo tudi, da je Andreja zaradi Renéjevega in Claudeovega dobrega ravnanja postala prekrasna oseba, lepo rejena, živahnega pogleda in posmehljivih ust. Claude ni mogel dolgo prikrivati resnične starosti njune varovanke, vendar to Renéja sploh ni spravilo v slabo voljo, videti je bilo celo, da ga je pomirilo. Vsak dan so se vrstila nova darila; lak za nohte, klobuček, par lepih čevljev, par nogavic; Andrejino življenje je postalo en sam neskončen praznik. Kadar je šla z Renéjem nakupovat v elegantne trgovine na ulici Royale ali v četrto Saint-Honoré, se redki mimoidoči niso ozrli za njo, vsi so bili očarani nad njeno milino in nad ognjem njenih pogledov. Njena izobrazba, ki je bila dolgo zanemarjena, je bila zdaj izpopolnjena na najprimernejši način in njen nekoliko robati jezik je izbrusilo izbrano izražanje obeh prijateljev. Povrh vsega je oboževala kino, kar je predstavljalo dodatno vez med tremi ljubečimi se bitji.

Zdaj, ko je poznal hčerkino pravo starost, René ni več odlašal in jo je peljal k slavnim modnim kreatorjem, predvsem k Pierru Balpognu, ki ga je spoznal v klubu

Saint-Germain-des-Pieds. Ko je prihajal na pomerjanja, je René odkril svojo nadarjenost za modno oblikovanje. Večkrat je pod Balpognevim vodstvom sam nabral v gube dragocene tkanine okrog posvojenkinih okroglih bokov, ko je stala v čipkasti kombineži med uslužbenci, in zdelo se je, da neskončno uživa tako opravljena kot diva. Balpogne je na vso moč spodbujal Renéja, ki ga je ta očarljivi poklic, za katerega ga je narava obdarila, zelo privlačil. Zvečer je doma Claudea zabaval z opisovanjem zmenkov pri Balpognu. René si je kupil nekaj pribora za šivanje in nekaj dobrega blaga in pogosto je, namesto da bi jo peljal ven, slekel Andrejo v njeni sobi in na njej pomerjal svoje nove modele. Andreja je bila v začetku zelo navdušena; sčasoma pa je postajala skoraj plašna; ko ji je zdaj René nežno slekel obleko in spodnje perilo, da bi na njej pomeril kos težke satenaste ali spreminjaste tkanine, je sklanjala glavo, si z rokami zakrivala prsi in sramežljivo stiskala bedra. Res je tudi, da ji je René pomerjal obleke z vedno večjim veseljem in njegove roke so se dolgo mudile pri glajenju gub okrog posvojenkinih oblin. Nekega lepega dne pa, ko ni več zdržal, jo je poljubil na ustnice na tako pomenljiv način, da se je deklica vznemirila in mu, ob spominu na kdove kateri dogodek iz njenega žalostnega prejšnjega življenja, vrnila poljub tako strastno, da se je René skoraj onesvestil. Ker se niti eden niti drugi nista mogla ustaviti, sta se opijala z vedno drznejšimi nežnostmi, tako da sta se pol ure kasneje prebudila iz ekstaze v naročju (in mednožju) eden drugega in so Andrejine črno obrobljene oči izražale zadovoljstvo, ki ga je vzela povsem zares. René sam pa si ni želel drugega kot začeti znova; in ji je to v naslednjih dveh urah tudi dokazoval.

Odslej je bilo težko nadaljevati nekdanje življenje; René se je zvečer vedno redkeje pridružil Claudeu in je vso svojo gorečnost hranil za Andrejo; način, kako so si uredili skupno življenje, in dejstvo, da je Andreja spala v Renéjevi sobi, sta še podpirala te obsodbe vredne odnose. René je zdaj delal z Balpognem, ki ga je vedno imel za svojega, mu razkrival poklicne skrivnosti in ga tudi redno plačeval. Andreja se je zaposlila kot manekenka pri Diargentu, slavnem kreatorju; in René je s pridom uporabljal nasvete, ki jih je vsak dan dobila.

René ni mogel dolgo prikrivati Claudeu svojega dokončnega razvoja in globoke spremembe, ki se je zgodila v njem. Claude je bil zelo prizadet zaradi tega nerazumljivega položaja in niti njegove prošnje niti grožnje niso mogle odvrniti Renéja od odločitve, da bo živel od svojega dela in seveda z Andrejo. Razšla sta se spomladi naslednjega leta. In kar je najbolj škandalozno, tožba, ki jo je vložil Claude proti Renéju zaradi zapustitve zakonskega bivališča, je bila odločena v Renéjev prid, poleg tega mu je bila zaupana tudi skrb za otroka. Edino v Franciji, deželi razkrajajoče morale, lahko pred očmi in z vednostjo vseh pride do podobnih grozot.

Impotentnež

I

Vsak večer je v knjižnico kluba Saint-Germain-des-Prés prihajal eleganten mladenič, ki se je imenoval Avrelij Verkhoiansk in se je predstavljal za eksistenca- lista; iz tega je razvidno, da je trpel zaradi rahlega manjvrednostnega kompleksa, vendar je to po najboljših močeh skrival pod izvezenim škapulirjem, in kadar se je pojavilo simpatično dekle, ni zamudil priložnosti, da je ne bi potrepljal po zadnjici in se skupaj z njo zasmeljal z ostrim, nosljajočim smehom pristnega spreobrnjenca. Avrelij je dobival od staršev izdatno mesečno podporo, ki mu je omogočala, da je lahko skoraj redno študiral in vendarle nekaj veljal v Saint-Germainu, kjer tistih, ki ne pijejo, ne vidijo radi (resnici na ljubo je treba povedati, da zadostuje pitje Perriera in neškodljivih sokov, da veljate za poštenega človeka; pomembno je piti, pa čeprav mleko). Avrelij je torej pogosto pil in se spoprijateljil z barmanom Louisom Barucqom, zelo privlačno osebnostjo, katere odsotnost so ob nedeljah vsi obiskovalci soglasno objokovali; vendar je bilo še kako potrebno, da si je Louis odpočil. Dodajmo še, da je Louisova sestra, slavna umetnica z imenom Lesette, včasih prišla v bar in da se je Avrelij vanjo zaljubil; morda od tod izvira zgodba, ki jo boste prebrali; vendar nam Avrelijeva diskretnost glede motivov za njegovo neverjetno obnašanje prepoveduje, da bi z želeno gotovostjo sklepali v tej smeri.

Nekega večera, torej, se je Avrelij, sedeč v enem od vedno polomljenih visokih zelenih stolčkov v baru knjigarne, pomenkoval z Louisom. Ura je bila enajst, in ker je bila največja gneča že mimo, je Louis z Avrelijem pokušal »jagodni blisk«, ki se pripravi kot Aleksandro, le da se kakavni liker zamenja z enako količino »Fraise Succès«, ki ga izdeluje L'Héritier-Guyot; skratka: tretjino sveže smetane, tretjino konjaka, tretjino jagodnega likerja zmešate z ledom v mešalniku, nalijete v kozarce in popoprate, če vam srce poželi. Ker je bilo svežo smetano težko dobiti, jo je Louis zamenjal s sladkanim mlekom v prahu, vendar je bil napoj kljub temu slasten. Avrelij je ravno popil šesti jagodni blisk in začel poželjivo pogledovati svojo sosedo, prekrasno rjavolasko s srnjimi očmi, ki je odkrito pila svoje enajsto žganje in se spraševala, kako se bo vse to končalo, ker sta bila namreč oba prijatelja, ki sta jo spremljala, že pomilovanja vredno pijana. Ob pogledu na strast, ki je kalila Avrelijev pogled, se je Louis vmešal.

– Gospodična Miranda...

– Ja? je vprašala lepotica, ki ji je bilo ime Miranda Chenillet.

– Si lahko dovolim, da vam predstavim enega svojih najboljših gostov...

– Daj no, ga je prekinil Avrelij, izumitelj jagodnega bliska sem, pa me nimaš niti za prijatelja?

– Oh! Opravičujem se ti, je rekel Louis, gospodična Miranda je zanesljivo razumela, da ji ne predstavljam kogarkoli.

Avrelij je z naraščajočo vznemirjenostjo motril dekolte svoje sosede, ki se je vzravnala in je bilo tako brez navora moč videti njen modrček.

– Dober večer, je rekla Miranda in se obrnila k Avreliju. Ste pijani?

To je Avrelija malo pretreslo. Misli je, da prenaša pijačo kot odrasli.

– Se vidi? je razdraženo vprašal.

– Sploh ne, je rekla Miranda. Nisem tako mislila, vendar onadva sta, in ker mi gre to na živce, sem imela to v mislih.

In pokazala je na svoja prijatelja.

– Skratka, je posegel vmes Louis, ki je bil vedno na mestu, gospodična Miranda te sprašuje, ali bi jo lahko spremil domov.

– Pa imate veliko posteljo? je Avrelij vprašal Mirando.

V Saint-Germain-des-Prés si lahko lahkoživ v besedah, to nikogar ne pretrese.

– Vsekakor, je odgovorila Miranda in sprejela igro; a vedite, da je to slaba kupčija, sem namreč popolnoma frigidna.

– To je pa kot naročeno, je rekel Avrelij in prisilil se je, da je njegov obraz izžareval veselje dobrega družabnika. Jaz, jaz sem pa impotenten. Toda védite, popolnoma impotenten!

Louis, ki ju je poslušal s prijaznim nasmeškom, je videl, da gre vse kot po maslu, in se je zato posvetil drugim gostom.

Avrelij si je podrobno ogledoval Mirandin obraz. Imela je lepo medlo polt, čisto malo prifrknjen nos, kljub modi srednje dolge lase, slabo oblikovana usta, ki so bila morda prav zato privlačna. Ker jo je videl hoditi, je vedel tudi to, da je vitka in visoka, in v tistem trenutku je ugotovil, da njeni tanki prsti ne kazijo nepravilnega šarma celote. Ker mu je jagodni blisk vlil pogum, si je drznil prilastiti si Mirandino desnico in jo ponesel k ustnicam. Ona roke ni umaknila.

– Veste, je rekel, da je ležati skupaj, ne da bi kaj počeli, nekaj izrednega?

– Seveda vem, je rekla Miranda.

– Drug poleg drugega... je rekel Avrelij.

– Popolnoma gola... je rekla Miranda.

– Brez dotikanja... je rekel Avrelij.

– Ne... komaj da se dotikaš... rahlo se dotikaš.

– Vendar brez poljubljanja... je rekel Avrelij.

– Ah, ne, je protestirala Miranda, ves čas se poljubljaš. Brez tega, kakšen smisel ima vse skupaj. Če si frigiden, še ni rečeno, da se ne moreš poljubljati...

– Vendar je to vse, kar počneš... je zatrdil Avrelij.

– To je vse, je pritrdila Miranda.

Avrelij je potegnil iz svojega kozarca košček ledu, ki je ostal na dnu, in ga podržal med prsti. Ko so se ohladili, si jih je z robcem obrisal in pogledal Mirando. Med ovratnikom njenega kostima in ušesno mečico je bil košček kože. Tja je položil kazalec. Miranda je močno vzdrhtela in nagnila glavo proti rami, da bi zadržala Avrelijevo roko, saj se ji je zdelo, da se že umika.

– To je tista vrsta stvari, ki jih impotentni radi počnejo, je rekel Avrelij. Pomislite samo, da bi vam lahko to naredil prav povsod.

Miranda ga je napeto gledala. Potem ga je potegnila k sebi in mu pritisnila na ustnice poljub nepozabne vrste v barvni in reliefni tehniki, dišeč, žameten, popoln.

Avrelij je moral sam sebi priznati, da njegove intimne reakcije niso reakcije impotentneža, vendar je, ker je hotel biti s tako spoštovanja vrednim dekletom pošten, začel prostovoljno misliti na Paula Claudela in se skoraj v trenutku pomiril. Gidea si je prihranil za še težje trenutke.

– No torej, je rekel, prepričan sem, da sva si v bistvu vi s svojo frigidnostjo in jaz s svojo impotenco izbrala pravo pot naslade.

Ni bil nezadovoljen s svojo izjavo in občutek se je še povečal, ko je Miranda vstala.

– Spremite me domov... je rekla.

Vstal je, ji pomagal obleči rdeč plašč in ji sledil do vrat, ki jih je pridržal široko odprta.

– Na svidenje, Louis, je zavpil Avrelij.

Potem so se steklena klubska vrata vrnila na svoje mesto in Avrelijev zadnji pogled je bil namenjen Toniju, staremu gostu, ki se je, sedeč kot po navadi sam za mizico, široko nasmihal in si pripovedoval strogo zaupne zgodbe, pri tem pa ves prepričan majal z glavo.

II

– Tukaj sva... je rekla Miranda

Taksi se je ustavil. Avrelij je plačal, pustil izdatno napitnino in se pridružil rjavolaski v trenutku, ko se je začela vzpenjati po stopnicah.

– V tretjem stanujem, je rekla.

– Odlično, je rekel Avrelij.

– Pa ste vsaj res impotentni?

– Zagotavljam vam, je rekel Avrelij.

In imel je namen ostati iskren. Sicer pa se Paul Claudel še nikoli ni izneveril svoji vlogi. Sledil je Mirandi v njeno sobo. Bilo je prijetno toplo. Odvrgla je plašč in čevlje.

– Bi radi kaj popili? Kavoj?

– Po kavi ne bom mogel spati, je rekel Avrelij, in verjetno bi me razdražila.

– Slecite se in lezite v posteljo, je rekla Miranda. Pridružila se vam bom.

Avrelij si je odvezal čevlje in jih namestil pod posteljo, potem je odložil suknjič, kravato in hlače, ki jih je obesil čez naslonjalo stola, na katerega je položil še suknjič in kravato, srajco, nogavice ter ekstra trde gata in bil popolnoma gol. Ker se je zadrževal, da ni mislil na Mirando, mu je uspelo, da je ostal spodoben, čeprav povsem proporcionalen.

Miranda ga je poklicala iz kopalnice.

– Ste že legli?

– Ja, je rekel Avrelij in se skril pod odeje in med rjuhe, če smo natančni.

Miranda se je vrnila. Nosila je droben trak, s katerim je imela na tilniku zvezane čudovite lase. Avrelij je opazil trd in plosk trebuh, neubogljive prsi in stegna, ki so bila v stičišču elegantno odeta s skrbno negovanim astrahanskim trikotnikom.

Avrelij si je, vznemirjen, ker je začutil svojega kompanjona, pripravljenega za igranje šotorčkov z zgornjo rjuho, priklical v spomin *Satenasti čevljiček*.

Carovna formula je takoj začela delovati in napetost je popustila.

Miranda se je prikradla k Avreliju.

Ojoj, zanj je bilo to kot stik z električno. Nikoli si ne bi mislil, da ima deklica tako nežno kožo. Zagodel je.

– Poljubite me, je rekla Miranda. Ničesar se nama ni treba bati, če se poljubiva. Ne bi rada takoj zaspala.

Tako, da je bil kar najbolj odmaknjen od nje, jo je Avrelij sramežljivo poljubil na lice. Ona je z obema rokama prijela njegovo glavo in prilepila usta na njegova. Avrelij je začutil gibkega demona pritiskati na zobe in si začel v mislih recitirati začetek *Marijinega oznanjenja*.

Bila je to dobrodejna ledena kopel za njegova razgreta ledja. Upal si je odgovoriti na Mirandine poljube in tako ugotovil, če je bil natančen, da je bilo tako še bolje. Zdaj je z glavo to izkoristil, njegovo telo pa je ostalo mirno.

Vendar se je Miranda bolj in bolj približevala in Avrelij je že začutil dotik trdih vršičkov njenih prsi.

Ker je ob dotiku začutil živo zadovoljstvo, se je Avrelij povsem približal in si, da bi se kaznoval, priklical v spomin prve vrstice *Ozkih vrat*.

Tokrat se mu je zazdel učinek skoraj pregrob. Vseeno je bilo treba spoštovati načelo stopnjevanja. Vrnil se je h Claudelu, si priklical Hervéja Bazina in pustil Gidea za rezervo.

Vendar je Miranda potisnila eno svojih dolgih nog med Avrelijeva kolena. Misli je, da bo umrl. Neusmiljen se je njegov dvojnik prebudil.

Zanesljivo je bilo doziranje Gide-Claudela najtežja operacija, kar se jih je Avrelij kdaj lotil. Z velikim naporom si je priklical *Nathanaëla* in *Zemeljsko hrano*, vendar je lahko pričakoval le prehodno sprostitev.

Miranda mu je šepetala nežnosti.

– Noro je, kako rada spim z impotentnimi, je strastno šepnila v nesrečnikovo uho, ga grizljala in nežno poljubljala.

Avrelij, pijan od tolikšne ljubezni, je hotel pokazati, da je kos položaju, in ostati tako brezspolen kot štor, vendar je nenaden stik Mirandinega očarljivega trebuha z njegovim izničil opustošenje veličastnega citata iz *Ponarejevalcev denarja*. V tistem trenutku je njegov bojni konj ušel z uzde in se namenil, da sam zavzame mesto, za katero je bil prepričan, da mu pripada.

Miranda je to opazila in je protestirala.

– Avrelij, poslušajte, imela sem vas za resnega fanta.

– Ampak, Miranda, je brbljal Avrelij, draga moja, prisegam, da se trudim po najboljših močeh.

– Dajte no, dragec... vzemite bromid.

Potem se je odmaknila in ubogemu izdajalcu obrnila hrbet. Vzvišeno upanje... Avrelij si je priklical *Žejo* gospoda Bernsteina in, v hipu zledenel, se je lahko zagovarjal z navidezno iskrenostjo. Približal se je Mirandi; ojoj, v trenutku, ko so se njegova stegna rahlo dotaknila obeh očarljivih okroglin, namenjenih, da omilita primitivnost tistega sedečega položaja, ki ni naraven za moške, grajene v višino, ki bi morali živeti v ležečem položaju, se je upornik spet oglasil.

Ker se je neumno počutil, se je Avrelij osvobodil odeje in vstal. Miranda je kuhala jezo.

– Miranda, ljubica, je rekel Avrelij povsem iskreno, vem, kaj je na mojem obnašanju vredno vse graje. Po nedavnih razočaranjih sem imel vso pravico misliti,

da se bo moje telo, kot tudi moj duh, brez napora uprlo živalskosti navadne telesne ljubezni; nocoj, po srečanju z vami, sem bil prepričan – sem še vedno prepričan – da je najvišja oblika strasti prav tista, ki lahko poveže impotentnega s frigidno žensko. Vi ste frigidni: videti je, da ima lahko ženska za to manj zaslug kot moški, ki se je prisiljen boriti proti določenim živčnim muham svojega organizma, ki mu jih je težko uspešno prikriti. Vendar bodo odslej vse moje moči usmerjene v to inertnost, ki me bo naredila vrednega vaše nežnosti. Zapuščam vas: nočem, da se ta večer, ki se je začel v čistosti, konča v sramoti in odvrtnem mešanju spolov. Zbogom, Miranda, delal bom v korist najine ljubezni.

Dostojanstveno se je oblekel. Miranda se ni premaknila, ko pa je bil pripravljen, da odide, je sedla na rob postelje. Nočna svetilka je v njenih spuščениh laseh ustvarjala igro toplih senc in njene prsi, za katere ji ni prišlo niti na misel, da bi si jih ogrnila, so z rožnatimi vršički nezadržno privabljale ljubkovanje, prav kot strelovodi strela. Dve solzi sta ji spolzeli po medlih licih in skušala se je nasmehnuti.

– Avrelij, dragi moj, je rekla, verjamem v vas.

Razvnet od besed svoje ljubljene, se je Avrelij pognal iz sobe in si na zatemnjenem stopnišču razbil nos, ker je bila ura štiri zjutraj in je stikalna ura na stopnišču že zdavnaj prekinila tok.

III

Kirurg se je, v dvomih, praskal po nosu. Po njegovem mnenju je operacija nekoliko izstopala iz normalnih okvirov.

– Dragi gospod, je rekel Avreliju, moram priznati, da je to, kar me prosite, res neobičajno. Krepke postave ste, je dodal, ko je potežkal podvojen predmet spora, in s temle bi lahko imeli cel kup otrok.

– Doktor, je preprosto rekel Avrelij z jokavim glasom, za mojo srečo gre.

– Dovolite vendar, da vas vprašam, zakaj? je rekel kirurg in z obžalovanjem izpustil tisto, kar se je branil operirati.

Avrelij si je spet nataknil nogavice in gate.

– Dekle, ki jo ljubim, je rekel, želi biti ljubljena od impotentnega.

Zdravnik se je popraskal po glavi.

– Ha! je rekel. No dobro, če vam vse to odrežem, boste seveda nesposobni za razmnoževanje, vendar to ne bo onemogočilo demonstracije zunanjih karakteristik moškosti... kako bi rekel... z vštetim ponosom.

– Oh, je užaloščen rekel Avrelij.

– Poslušajte, je rekel zdravnik, močno mamilo...

– Nič me ne pomiri, doktor, je rekel Avrelij. Niti Bernstein.

– Oh, je rekel zdravnik, dobra elastika, veste...

– Hmm... je rekel Avrelij.

– Tako, je rekel zdravnik. To je rešitev. Preden greste k svoji strastni ljubezni, si torej vzemite eno normalno deklico in kakšno uro vadite z njo...

Avrelij je razmišljal.

– Genialno! je rekel. Za Mirando... bom storil to.

IV

Miranda ga je sprejela v oblačilu Botticellijeve Venere. Manjkala je školjka Saint-Jacques in lasje so bili krajši, vendar je bila iluzija popolna.

Avrelij se je trikrat posladkal pri neki prijateljici, katere živalski temperament je zahteval običajno ljubezen. Bil je na smrt utrujen.

– Ljubi, je rekla Miranda, ko ga je zagledala. Torej je gotovo!

Avrelij se je takoj spravil v posteljo in se stisnil v Mirandino naročje. Z večjim poljubom ga je skoraj spravila v nezavest.

V

Zbudil se je okrog enajstih zjutraj, izčrpan čez vsako mero. Bil je sam v postelji. Takoj zatem jo je videl priti iz kopalnice. Bila je polna modric. Planila je k njemu.

– Ljubezen moja... je rekla. Odkril si mi srečo. Pridi, se bova poročila...

– Jaz... kaj... je rekel Avrelij.

– Ljubim te, je rekla Miranda. Veš...

Zardela je...

– Veš, kolikokrat si me to noč ljubil? je končala.

Avrelij je odkimal in Miranda je stegnila obe roki, z upognjenimi palci.

– Enkrat, dvakrat, trikrat... štirikrat... je štel Avrelij.

Ko je prišel do osem, se je spet onesvestil. Preden pa je omedlel, je še slišal Mirando, ki je vzkliknila:

– Moje sanje se bodo končno uresničile... poročiti se z impotentnežem.

Kar, skratka, ni težko: tega je v Saint-Germain-des-Près vedno več, kot dokazuje ta resnična zgodba.

Izbrala, prevedla in spremno opombo napisala Nadja Dobnik

Boris Vian je poleg romanov, pesmi, šansonov, dram in številnih drugih tekstov napisal tudi celo vrsto kratkih zgodb, ki so bile objavljene v zbirkah *Mravljinici* (*Les Fourmis*) in *Volkodlak* (*Lout-Garou*).

Zgodbi *Materinstvo* (*Maternité*) in *Impotentnež* (*L'Impuissant*), ki sta bili prvič objavljeni leta 1981, torej več kot dvajset let po avtorjevi smrti, v zbirki neobjavljenih kratkih zgodb z naslovom *Ratichon baigneur* (*Far na kopanju*), bosta verjetno prava poslastica za vse vrste slovenskih patafizikov.

FRONT-LINE

Marjan Tomšič

Oštrigéca

Založba Mladika, Ljubljana 1991

Oštrigeca, zadnja Tomšičeva knjiga, je malenkostno nategnjena kratka zgodba iz avtorjeve prve »istrske« zbirke *Olive in sol* iz 1983. leta. Temu, da je zgodba dokaj neopazno izšla kot ena med enakimi v začetku osemdesetih, skoraj desetletje kasneje pa »prislužila« avtorju nagrado Prešernovega sklada, je gotovo botrovala sprememba v razumevanju literature in njenem vrednotenju, ki se je zgodila sredi osemdesetih. Morda je ravno Tomšič najbolj značilen indikator te spremembe, saj se je z obrobja, tudi geografskega, prebil na središčno mesto sodobnega pripovedništva. To jasno kaže, da so premiki pri vrednotenju literature takšni, da so Tomšiču v prid, še več – da je Tomšičevo pisanje kot nalašč za nove vrednote.

Tomšičevo pisanje – vsaj reprezentativni del, saj psihofantastika in znanstvena fantastika ne dosejata kvalitete domačih piscev tega žanra, čeprav jih ni veliko – je vezano predvsem na lokalno istrsko verovanje, na lokalne mitologije in magično doživljanje sveta, ki se je ohranilo pri Istranih, vse to je prepleteno z verističnimi in realističnimi elementi, ki postavijo zgodbe v konkreten socialni ali zgodovinski okvir, naj gre za lumpenproletarizacijo istrske vasi ali življenje tistih, ki trgujejo v naturi, ali zgodbe o izseljevanju mladih iz zaradi političnih in hkrati nacionalnih razlogov izpraznjenih vasi. Pri Tomšičevih najboljših zgodbah je vedno mogoče določiti kraj in čas dogajanja.

Zaradi prepletanja arhaične poganške folklorne tradicije in nakazanega realizma se je Tomšiča že zelo zgodaj prijela oznaka »magični realizem« (A. Blatnik, B. Gradišnik), s tem je bil ta avtor postavljen ob bok nekaterim latinskoameriškim piscem, ki so predstavljali eno od poti iz krize sofisticiranega in bolj ali manj hermetičnega modernizma. Zaradi skrivnosti in čudežnega in magičnega je predstavljalo Tomšičevo pisanje takšen splet tradicionalizma in fantastike, da je ugajal tako bralni publikli in hkrati nudil alibi netolažniške literature kritiki. Ob tem se je Tomšičevo pisanje – hote ali nehote – vezalo na new age kot takšno razumevanje človeka v svetu, ki ne prizna legitimnosti okolju škodljivim postopkom in brezglave industrializacije in mehanizacije; s takšnim odnosom do napredka je zahteva propagatorjev new agea podobna, celo identična prvinskemu strahu pred napredkom,

kakršnega goji agrarni del prebivalstva, ki se še ni vključil v dirko za modernizacijo – kot je razvidno iz Tomšičevih zgodb – tudi v Istri. Predvsem v zbirki kratkih zgodb *Kažuni* (Kmečki glas, 1990) je precej zgodb, ki govorijo o kvarnem vplivu človekovih posegov v naravo; *Vinograd* govori o ekološki katastrofi, ki jo povzroči pretirana uporaba herbicidov, *Gluh ko kamen* opozarja na nesreče z novimi in novejšimi poljskimi stroji – zgodba je tako polna nesreč, da že kar malo spominja na roman o (ne)varnosti pri delu *Očka, vrni se nam zdrav domov* Frančka Rudolfa.

Oštrigeca je ciklična zgodba z istrsko tematiko; glavni junak je štrigon oziroma čarovnik Boškin, ki spominja na mnoge junake iz Tomšičevih zgodb, saj je kot oni hkrati marginelec, postopač, brezdomec in revež, ob tem pa ima nadnaravne lastnosti, dela čudeže, zdravi in svetuje, torej opravlja delo šamana, le za mitologijo oziroma religioznost ljudi, med katerimi se giblje, ne skrbi. Boškin je torej eden tistih malih in ubogih, v katerih se še bolj kot v drugih skriva kraljestvo.

Boškin ni novoveški junak, saj ga v delovanje ne sili ideja, temveč je do te mere potopljen v naravo in magijsko mišljenje, ki ne loči med naravnim in božanskim, med človeškim in naturnim, da deluje v skladu z diktatom njemu nezanih in komaj dojemljivih sil. Rekli bi lahko, da se pri zdravljenju živali in ljudi predaja diktatu in zapovedim nadnaravnih oziroma nezavednih sil. Ker ni nosilec ideje, ki bi jo moral s svojim potovanjem, simbolom dinamike bivanja in iskanja, preverjati, je njegovo klatenje po svetu motivirano ravno narobe – v nasprotju z romanesknimi junaki, ki mislijo, da imajo vse, in na koncu zagrabiyo le nič, ko zazija špranja med idejo in resničnostjo, ima Boškin že vse, a zapada prepričanju, da je nekaj izgubil – in to rep, ki naj bi mu ga zmaknila protiigralka Štafura, nosilec zlobnega in hudobnega. Roman je torej »lov na rep« (Blatnik), ki ga nikoli ni bilo, zato Boškinovo ravnanje ne pelje v katastrofo, temveč v očiščenje (znoterj repu) in pomlajenje. Namesto zloma in smrti in propada ideje junak po hitro zvrtinem filmu življenja, tako značilnem za pričevanja klinično mrtvih in déja vu psihično razsutih, doživi imenitno regresijo, sreča Neznanca, »ki ga dobro pozna, a mu ne ve ne imena ne izvora«, ki vrednoti brez besed vsa Boškinova dejanja. In potem se zgodi: znajde se na istem križišču kot na začetku zgodbe, obkrožen z – istimi? A se da srečati dvakrat istega psa? Psa. Zgodba je namesto linearno speljana krožno, kar ponazarja mitsko večno vračanje istega, čas brez napredka, zaprt in zažrt vase, čas brez zgodovine. S tem je *Oštrigeca* blizu *Šavrinkam*, iz neskončnih potovanj zgrajenemu romanu o istrskih jajčaricah, ki v naturi trgujejo med primorskimi mesti, predvsem Trstom, in zakotnim zaledjem; tudi v *Šavrinkah*, čeprav se začnejo s prvo potjo Katine, imamo opravka s perpetuiranim kroženjem, tudi tam potovanje ne vodi k cilju, temveč gre za večno ponavljajočo se eno in isto pot, po kateri stopajo Šavrinke s kolena na koleno.

Na mitsko strukturo *Oštrigeca* nas ob cikličnosti napeljuje tudi dejstvo, da junak in njegova nasprotnica Štafura nista le posameznika, vzroki njunega boja niso osebne narave, temveč sta predvsem nosilca nasprotnih, ves čas bojujočih se principov – sta torej personifikacija skritih in skrivnostnih sil v naravi, ki se tudi v mitu ves čas bojujejo in s svojim delovanjem povzročajo menjavo vremena in druge nepredvidljive spremembe okolja, motnje v redu in podobno; tudi v *Oštrigeci* srečamo znatne vremenske in bolezenske spremembe v okolici, ki je prizorišče njunega spopada.

Čeprav je *Oštrigeca* istrska štorija, pa je bolj kot druge Tomšičeve zgodbe »odštekana« iz časa in prostora, verizma in konkretne socialne kulise je manj,

»realizem« – ki tudi sicer bolj kot za prikaz napredovanja razredov, zgodovine in posameznikov rabi za ozemljitev junakov v konkretno okolje – je nadomestila drastična fantastika, ki prehaja v pravljličnost. Boškin se tako pogovarja s travami in reko, s psi in kostanji; takšna pravljličnost omogoča večjo poetizacijo besedila, ki povzroči večjo vzvišenost – le-ta besedilu škoduje. *Oštrigeca* ni najboljše Tomšičevo delo z istrsko tematiko predvsem zato, ker poetični pravljlični pasusi zavirajo zgodbo, pa tudi vzvišenost je patetična in nestvarna; Boškin, ki rad zvrne kakšen liter vina in zraven prigrizne kakšno panceto, dobi vedno, kadar pride k ljubici Vitici, biser – kaj dela potem z njimi in zakaj kljub temu še vedno napol berači, ni jasno, tako da se mi zdi, da bi lahko biser pomenil kaj drugega; opisano bolj stvarno, to tudi ne bi sfižilo zgodbe. *Oštrigeca* je z alegoričnostjo in simboliko celo preveč v folklornem in mitskem in pravljličnem, s tem pa je porušeno razmerje med fantastičnim in realnim, ki ga Tomšič v *Šavrinkah* in še nekaterih zgodbah zelo dobro postavi.

V *Oštrigeci* sta dve epizodi, ki zmanjšujeta konsistentnost zgodbe; ena je tista, ko umre Vitica, Boškinova ljubica. Ko umre, že vse kaže, da bo »izginila v brezkončnem prostoru Niča«, vendar se čudežno združi z Boškinom, se prelije vanj in se »počasi staplja z njim«, dokler se spet ne »rodi v potepuhu in večnem popotniku, hodi z njim in v njem doživlja vse, kar je tudi sam doživljal«. Združenje moškega in ženskega je pogost motiv mitskih in ezoteričnih zgodb, le da tam vedno pomeni dvojno zlitje, torej izgubo individualnih lastnosti obeh, v *Oštrigeci* pa se dogodita Vitičina smrt in ponovno rojstvo kot izpolnitev hrepenenja, ki pa živega ne spremeni, razen da začne leteti. Mislim, da bi se moral tudi Boškin preobraziti v nekaj drugega, nekaj večnega, brez individualnih lastnosti, saj vdor nasprotnega principa nujno pomeni tudi preobrazbo, torej smrt prvega.

Neskladna z mitsko krožnostjo je tudi epizoda, ki razkriva Boškinovo motivacijo drugače kot v zgodbi, kjer je sicer pogosto orodje v rokah naravnih ali nadnaravnih sil; tako je Boškin enkrat prikazan kot nekdo, ki »hodi po svetu in išče, česar se ne da najti«. Iskal je, česar se ne da najti. Iskal je, kar sploh ni obstajalo; iskal nekaj, česar sploh še ni bilo na tem svetu... Če je iskal, česar ni in kar se najti ne more, bo moral to, česar ni in kar se najti ne more, ustvariti. Novo pa nastaja dolgo, to je vedel...« Ob blagi redundanci moti predvsem to, da se znotraj cikličnega pojmovanja časa pojavi ideja novega in napredka, ki pa ni speljana; to, da je Boškin kreator in hrepenovec, se pojavi le v tem odlomku, sicer pa ni utemeljeno, še več – bije se s siceršnjo zasnovo dela.

Sicer je *Oštrigeca* še vedno spretno napisana zgodba, v kateri kar mrgoli arhaičnih in narečnih istrskih besed, ki dajejo delu pravšnjo »štimgungo«. Predvsem dialogi so pisani v pogovornem jeziku, to pričara živost likov, kakršna je značilna tudi za druga Tomšičeva dela. Tomšič torej ostaja najzlahtnejši ubesedovalec istrske pokrajine in njenih čudežnih ljudi in pojavov.

Matej Bogataj

Feri Lainšček

Grinta

Pomurska založba, Murska Sobota 1991

Novi roman *Grinta* Ferija Lainščka je zanimiva zgodba. Dogaja se na robu družbe, pa tudi na robu realnega. Junaki so postavljeni pred bralca v elementarnosti, v vsej svoji nepredvidljivosti. Avtor vzpostavlja drugačen (malo)meščanski svet od onega, v katerem je posameznik vaju živeti. Brez pretirane mikropoetičnosti mu uspeva dati zgodbi tako močan zagon (niti sam ne ve, odkod mu), da jo ta nato naglo potiska proti izteku.

Na kratko. V stanovanju mojstra Hubertusa se pojavi mlada ženska in se sklicuje na leto star oglas, v katerem mojster išče modele. Ta je medtem že pozabil na oglas, vseeno pa zagrabi stvar in poskuša zadržati dekle, rekoč, da bo začel znova slikati. Kar tam se v dogajanje vplete t.i. Grinta, dekletov zvodnik, ki ni videti najbolj navdušen nad idejo, da bi Silvana pozirala takemu zapuščenemu kvaziumetniku. Toda vse to ni prevelika ovira, da se ne bi mogla med slikarjem in puzerko splesti intimna zveza, ki prek razosebljene erotike kmalu postane zaljubljenost. In strast po doživetjih. Vsa zadeva je preveč očitna, da bi je ne opazil Grinta, besni zvodnik, ki vidi, kako polagoma izgublja dekle, ki se, namesto da bi na »štacijonu« delala velike denarje, tu prepušča sanjarjam in se vdaja lažnemu umetniku. Vendar postaja tudi Silvana bolj in bolj besna na Grinto, odločena je, da se mora njeno življenje kako spremeniti. Po nekaj neuspešnih poskusih, kako si pridobiti dekle, pride nekoč Grinta v slikarjevo stanovanje oborožen z nožem, a v krčevitem napadu nanj postane žrtev krogle iz iste pištole, ki je nekoč njega samega odgnala od Silvane, zdaj pa jo je proti njemu sama uporabila. S tem dejanjem odpadejo vse maske. Izkaže se, da so lagali vsi trije, ter da sta bila dekle in zvodnik v vse drugačnem odnosu; v istem hipu postane tudi slikarju jasno, da poslej ne bo imel miru pred preganjanjem duha. Od tega preloma v zgodbi tudi vse bolj tone odnos med zaljubljenecema, ki se niti za enega niti za drugega ne konča čisto najbolje.

Zgodba se dogaja v mestu oziroma njegovem obrobju. Bolje rečeno, mesto kot tako obstaja zraven vsega dogajanja in ostaja samo kraj, odkoder je možno posamezniku pridobiti to ali ono materialno dobrino, sicer je povsem nepomembno. Vsa komunikacija junaka s svetom zunaj sebe je tu sovražna, odbijajoča, zaprta sama vase in nenehno ogrožena. Družba se dogaja nekje poleg, hiti po svojih tirnicah, in v nji ni prostora za klošarje; pa je ti take niti ne marajo.

Tako kakor zunanje okolje, se tudi notranje doživljanje protagonista cepi na dvoje slojev; na tistega zgornjega in tistega spodnjega. O prvem je jasno skoraj vse, razen morda tistega, kar je zaradi lepšega v pripovedi prikrito. Drugi ostaja pravza-

prav popolnoma zakrit in skrivnosten čisto do konca romana. Junaku samemu (in seveda bralcu) ni povsem jasno, kako je mogoče, da bi se kdo tako zelo motil o sebi in o drugih. Ob branju, denimo, začasno kar malce zdrknemo z resnične ravni, ko se pisatelju tam zapiše, kako se junak zgodbe pogovarja z duhom umrlega človeka, kako je ta ves nasilen, neizprosni in terja od njega nemogočih reči. Toda, če ni hujšega, sprejmemo pač ta izziv in dopustimo tudi tako dovzetnost. Že sama medtem iz Silvane v Cilo preimenovana soigralka ga gleda pošteno postrani, toda tu se ne da storiti ničesar: če mrlič, recimo, zahteva cvetje na svoji gomili v kleti neke stavbe, mu je treba pač ugoditi; pa naj se kdo še tako čudi. Vendar se svet dokončno podre seveda tedaj, ko poide še zadnje razumevanje od osebe, ki je prej edina še dajala ljubezen. Junak eks-slikar skupaj z njo utone v ribniku sredi mesta. Kriminalisti ugotovijo, da gre za dilemo samomor-nesreča-umor, pri čemer se Ivan Ivan, ki so ga bili potegnili iz vode, opredeli za najhujšo varianto. A ni in ni jasno, koga naj bi bil umoril, saj ni bilo v ribniku najti nobene utopljenke; to bi mogla biti kvečjemu njegova lastna mati. Še bolj čudna reč se zgodi kriminalistom, ko jim zmedeni pacient prizna, da je ubil človeka, ga pokopal v kleti na tem in tem naslovu, kjer zdaj počiva v miru; res, to bi mogel biti le njegov oče. Kdo je že bil tisti, ki je ubil lastnega očeta in mu prevzel ženo?

In da je kompleks, na katerega tu namigujemo, v vsem tem času postal simptomatičen v vsakem življenju, pa »seveda« tudi v literaturi, tega menda tudi ni potrebnost posebej poudarjati.

V *Grinti* se pripoveduje zgodba, polna prikritih obscenosti in usmiljenja vredne nizkosti opisanih junakov. Tako uspeva na primer Ivanu krasti vse mogoče, včasih stvari, ki so potrebne za najnujnejše preživetje, drugič le zato, da bi bolje ugajal zaljubljeni Cili; tako mu uspe okrasti cele blagajne, a ne morejo in ne morejo ga najti; ne morejo najti niti kraja, kjer naj bi izginil moški neznane ženske Cile. Ta ga lahko edina najde, pa le po zaslugi preteklosti, saj zdaj, v zgodbi, nima niti osebne izkaznice. Najbolj ga prizadene to, da mu kriminalisti ne verjamejo, da je moril; in ga kljub temu ohranjajo pri življenju.

Ritem daje pripovedi popolna razdrobljenost, nezmožnost zaznavanja, odsotnost notranje in zunanje zavesti junakov, ki ne vedo, kaj v resnici počnejo, niti ne vedo tega, zakaj ravnaajo tako (»In zazdelo se mi je – samo za hipec se mi je tako zazdelo – da bi lahko kdaj legla tudi z drugim, pa sem že kar to storila...!«). Sla po ubijanju in sla po življenju se hočeta sicer prepletati, a splet nerazumljivih naključij to vedno znova preprečuje. Naključja nemara najbolj vsiljivo prodirajo iz življenja »normalnega«, vsakdanjega sveta, ki se sicer tudi ne zneni za nič okrog sebe, pa ravno s to vnemarnostjo povzroča razdor v drugi, vzporedni realnosti.

Lainščkov novi roman tako razgalja dimenzije, ki se jih človek prihodnjih vekov sicer skuša znebiti, a kaj, ko ne more iz svoje pradačne kože (»Ti si ena Eva! Iz blata sem te napravil, zdaj pa sploh ne vem več, ali ti bom kos!«), zdi se, da se celo edino v tej počuti razmeroma varnega; le počuti, ker v resnici seveda ni. Zgodba se bere lahko kot kriminalka ali kot pravljica. V obeh primerih ležijo dejstva najbrž nekje drugje; po drugi strani velja biti trdno prepričan, da ostaja taka zgodba vedno nepopolna, saj stvari, o katerih pripoveduje, zgolj spretno nakazuje, dejstva, »resnica«, to pa je najverjetneje mnogo obsežnejše in se ga niti ne da spraviti v navadno zgodbo; morda v kakšno zelo dobro.

Aleš Kordiš

Peter Kolšek

Menina

Wieser, Celovec-Salzburg 1991

Malo je pesnikov na slovenskih tleh, katerih umetniški izraz bi dajal vtis tolikšne neprisiljenosti, kot je to značilno za poezijo Petra Kolška v zbirki *Menina*. Kolšek je namreč eden tistih ustvarjalcev, ki pišejo »naključne« pesmi, ki niso obremenjeni s svojim poslanstvom. Zdi se, da njegove pesmi nastajajo daleč za dogodki, ki si jih jemljejo za motiv kot literarno predlogo. Zato je v njih opazna distanca, ki je vsesplošna: distanca do jezika, do literature kot pesmi in do pesmi kot Pesmi. Popolnoma razvezana poezija s svojo neposrednostjo vendarle ustvarja ne samo dobro literaturo, ampak tudi opozarja na čarobni učinek besede, ki, čeprav izlizana in uporabljena (zlorabljen) od toliko pesnikov in »pesnikov«, še vedno zadeva svoj namen.

Ali pa ne, in hoče pesem doseči ravno nasprotni učinek, namreč razvodeniti vsakršen namen, pomen, vzvišenost? Prav mogoče. Navsezadnje sleherni človek, ki je le malo rdeč pod kožo (pa naj bo ta kakorsižebodi pobarvana), jasno vidi vse polno življenja okrog sebe, utripanja, vrenja, pravic, krivic in večnih norosti; kar vse, pa še veliko drugega, tlačijo v svoje učene vreče najrazličnejši pesniki vseh časov; in ni potrebno biti ravno bleščeč pesnik, izbranec, da bi povezoval vse te nitke v smisel (svojega lastnega) življenja.

Kljub razmeroma preprosti slogovni oblikovanosti ta osebno-izpovedna lirika včasih s tematsko plastjo poseže v višave vprašanj, o katerih posameznik razmišlja s svoje perspektive povsem eksistencialnih potreb. Nasploh so to pesmi posameznika, za katerega se zdi, da niti ne izraža v njih svojih osebnih razprtij, problemov v odnosu do okolice, temveč se kar dela, kot da se ga v bistvu okolica preprosto ne tiče; da, participira na njej, kaj mu pa drugega preostane, toda nič več kot to: zunanji svet seže samo do moje kože, od tod naprej si ne pustim ničesar vsiljevati. Pa tudi tovrstno nasprotovanje ni vidno tako očitno, saj posamezniku pomeni največjo vrednoto tak svet, v katerega se lahko skriješ, zatečeš in iz njega varno pogleduješ tja prek, v druge svetove, s katerimi seveda nimaš nobenih opravkov, največ, kar lahko napraviš v svojem položaju, je tu in tam kak komentar, kak osamljen klic, otožnost. Kolšek je tak pesnik. Noče posebno tvegati, z varne, a dovolj zmerne distance si pusti izražati svoje strinjanje, nejevoljo, potrebe. Ne spušča se predrzno na spolzke terene, raje ostaja na trdnih, zanesljivih domačih tleh (»Hiše«, »Luči predmestja«). O najvišjih temah govori z grozljivo vsakdanjim tonom, in to je pesem kot potreba ali slog pisanja kot modus vivendi.

Pesmi v zbirki *Menina* so živopisni sveženj opažanj, krokiji, rezultat pesnikovega začudenja nad samim seboj in včasih, se zdi, celo njegovega presenečenja, kako dogodki drviyo mimo, kako jih posameznih sploh ne utegne prav opaziti, ko že vidi, da so se pripetili. Zato nastaja subjektivna, (avto)refleksivna lirika, ki pogosto sama pri sebi premleva, zakaj morajo iti stvari pač v tisto smer, kamor gredo, in ne tja, da bodo človeku čimbolj dopadljive. Preteklosti se ne da popravljati, to je jasno, da se da previti film nazaj do tiste točke, kjer se dejanje cepi: resničnost gre naprej po enem tiru, želja po drugem v predor, iz katerega pride šele dosti kasneje, in se ji tam mimoidoči po eni strani čudijo, hkrati pa kot da obžalujejo, ker je za vedno ostala samo želja. To velja predvsem za nemalokrat skrbno prikrito erotiko v teh Kolškovich pesmih. Omejena in osredotočena je v čutnosti kot namigovanju, dotikih kot signalih, ki utegnejo povzročiti preplah, vzbujenje. Ali pa so to samo drobci spominov nekih davnih občutij, ki, čeprav morda že napol pozabljeni, iztrgani izginjanju dostikrat dosegajo takšno moč, kot da bi hoteli opredeljevati tudi danes živa čustva, določati tudi sedanje ravnanje.

Zbirka pesmi *Menina* je razvejana na dva dela, ki sta oba naslovljena po živalih; prvi del nosi ime *Kanje*, drugi pa *Ovce*. Nekatere pesmi so postavljene v natančno določen čas ali prostor (»Menina«, »Beograd«, »V Novem Sadu«), druge izvzete iz konkretnega sveta in poganjajo iz že omenjenih korenin večnih pozabljenih spominov. To spominjanje je nekakšna skromnost, nepompozno vračanje v samega sebe, iskanje tistega v lastnem nezavednem, kar pljuska čez rob vidnega in slišnega v trenutkih notranjega nemira, pretresov, celo viharjev.

In je treba omeniti tudi zadnji del zbirke, v katerem se še bolj kot v drugih pesmih odraža prevladujoča prvinskost, bolje rečeno, vinskost upesnjenih doživljanj, doživljenih v tonu celotne zbirke, a na način, ki je lasten Petru Kolšku.

Aleš Kordiš

ROBNI ZAPISI

Aaron Kronski: MESTO ANGELOV, Mladinska knjiga, Ljubljana 1991. Tomo Rebolj je pač некоč med drugim in drugimi ustvaril tudi Aarona Kronskega, in ko so se za javnost povsem nerazumljive (pa tudi nepomembne) uredniške za-devščine zapletle, je bil Aaron Kronski prisiljen začeti z ustvarjanjem književnih del. Toliko, kar se tiče literarne zgodovine. *Mesto angelov* je seveda Los Angeles. Kajti kje, če ne v Ameriki, se dogajajo bizarni labirinti človeških usod in kje, če ne v Ameriki, prebivajo prave privatne Ariadne niti – detektivi? Kronski se seveda napoti tja, urednik pa bi mu naredil gromozansko uslugo, če bi tistega, kar je potem zapisal v knjigo, ne označil za trdo detektivko. *Mesto angelov* od nje loči vsaj toliko kot Slovenijo od Amerike. Cel svet. Ampak mi seveda nismo tisti, ki bi kvaliteto iskali le drugje in še prav posebno tam ne, zato se skupaj s Kronskega, v maniri provincialnega Sherlocka Holmesa odpravimo čez lužo iskat izgubljenega brata naše delodajalke. Amerika pa je seveda umazan svet, zato se Kronski s svojo poklicno nalogo bolj lenobno ukvarja, pa veliko več razglablja o svinjariji, ki se ji reče življenje. Pred, med in po tem, ko brata najde, ki pa povrh vsega niti zares izgubljen ni bil, ga Amerika, brez vsakega smisla za njegove smeje ugotovitve, nekajkrat prebota, zapre, očara z mladim dekletom, mu pokaže par filmskih zvezd v živo, malo »ta zaresnega« streljanja, in ko že mislimo, da bo akcija končno stekla, ga seveda nekajkrat pošteno napije. Cinično razglabljuje in ves čas klečevsko pijanemu Kronskega se tako življenje odvija z naglico filmskih sličic, a ko se le prižgo luči, ne pride niti do prave izreznitve. Le en čisto običajen let iz New Yorka v Ljubljano. Ampak, da psevdokriminalka in psevdovtor proizvedeta resnične bralce, pa tudi ni od muh. In teh ima Kronski menda kar nekaj. (Ženja Leiler)

Janez J. Švajncer: NA STEKLENI STREHI, Prešernova družba, Ljubljana 1991. Magični realizem, ki preveva novo verzno tkanje Janeza J. Švajncerja, ni etiketa, ki bi jo prilepili na steklenico dobrega vina, ampak neke vrste predispozicija za tisto pisanje, ki se izmika tradicionalnim realističnim vrednotam in vpeljuje novum: realistično (za)beležko in tako imenovani komentar na minule dogodke. Resda je »Primer doktorja T.« obdelan na vseh možnih nivojih, vendar primanjkuje več akcije, kot nam ga tovrstno pisanje skozi romaneskno optiko skuša predstaviti. Mislim, da se je Švajncer poigral z nekaterimi dogodki in ljudmi, ki so krojili takratno zgodovino, kolikor mu uspe priklicati spomine na tisti čas, so to zgolj nejasne iluzije in slutnje, kljub vsemu pa premore toliko poguma, da tudi sebe uvrsti med »izbrance« in pometa pred svojim in pred tujim pragom. Vsekakor dovolj

obetavno, da se mu roman izide na čisto preprost način, obstaja pa vprašanje be-ročega občinstva, kaj smo pravzaprav prebrali: politično grotesko, agitko, romansi-rano pripoved, tragedijo? Recimo, da se je Švajncer z romanom *Na stekleni strehi* (po)skušal znebiti nekaterih tem, ki so ga mučile, dasiravno je to bilo »preveč literature za zgodovino in za literaturo preveč zgodovine«. (Rade Krstić)

Miran Hladnik, SLOVENSKA KMEČKA POVEST, Prešernova družba, Ljubljana 1990. Za Hladnika je bilo v knjigi *Šola kreativnega pisanja* zapisano, da je nedvomno najboljši poznavalec slovenskih literarnih žanrov. To potrjuje tudi ta knjiga, pravzaprav svojevrstno presečišče dveh Hladnikovih interesov, udejanjenih v zvezkih Literarnega leksikona *Trivialna literatura* in *Povest*. Po natančni analizi se izkaže, da je kmečka povest eden najboljšežnejših žanrov v slovenski prozni tradiciji, zato ni pravzaprav nič nenavadnega, da je tudi njen današnji podaljšek edini, ki ima svojo avtonomijo in vzdrži primerjavo s svetovnimi dosežki. Še en dokaz, da Slovenci nismo urban narod. Hkrati Hladnik kot poznavalec sistema uspešnic (eno, poimenovano *Praktični spisovnik*, je napisal tudi sam, priskrbite si tretjo izdajo!) ve, kako suho teorijo »ovlažiti«; knjiga, ki je pred nami, predstavlja lep in eleganten spust znanosti k poljudnemu načinu predstavitve svojih izsledkov, ki ga ne omogoča le poljudna snov, ki jo jemlje v pretres, in ki ne jemlje dostojanstva literarni vеди, temveč ji širi občinstvo. (Zdenka Hribar)

Bret Easton Ellis: AMERICAN PSYCHO, Vintage Books, 1991. Ellisa poz-namo. Napisal je *Manj kot nič*, zaslovel, potonil v pozabo, nato pa svoj zadnji roman prodal založbi za neznanske denarje, objavil nekaj šokantnih odlomkov, in ko se je založba prestrašila in prekinila pogodbo, je knjigo prodal še enkrat. Res so na enak način do denarja in slave prišli tudi Sex Pistols, a Ellis na izvirnost ne da veliko niti kot pisatelj: vrnil se je, in to šteje. Dolga poročila o večernem življenju poslovnih mladeničev z Wall Streeta, ki se berejo kot prodajni katalog najdražjih veleblagov-nic, občasno popestrijo hipernaturalistični opisi poglavitne zabave glavnega junaka: kar se da bolečega ubijanja. Na tem mestu Ellis ponuja De Sada za prelom tisočletja, času primerno očiščenega filozofije, ki bi utemeljevala užitek. Hecno je gledati, kako se ameriška kritika navdušuje nad Ellisovo kritiko družbe, ki da proizvede takšne deviacije – pravzaprav je označitev umora kot deviacije v to kritiko pripeljana od zunaj, iz drugačne etike, saj je, gledano z znotrajbesedilnega stališča, umor odlično inkorporiran v pojmovni aparat, v katerem naslovnemu liku posvečeni prostor, ka-mor nikakor ne more vstopiti, če se še tako trudi, predstavlja mondena restavracija. Žal pa je Ellis res sočen le v »prepovedanih« pasusih, morda tudi zato, ker ga tam izjemoma ni s kom primerjati. Ko, recimo, par poglavij posveti stebrom ameriške pop industrije (Whitney Houston in podobnim), si človek ne more kaj, da se ne bi z nostalgijo spomnil briljantnega sloga Henryja Millerja, ki je pisal o umetnostni zgodovini z enako vnemo in telesnostjo kakor o spolnem aktu. Ellis v taki primerjavi izzvni kot ambiciozen srednješolec. (Da ne omenjam, kako razglasi The Edgea za *basista* U2!) (Andrej Blatnik)

Tadej Zupančič: POP TV, Emonica, Ljubljana 1991. V kratkem uvodu h knjigi Adrian Dannatt pokaže vse zadrege, ki jih imajo s televizijo Britanci, ljudje

»z najmanj slabo televizijo na svetu«; on, recimo, ni mogel gledati nič drugega kot Top of the Pops, oddajo, v kateri »ni bilo scenarija ali celo kakšnega smisla«. »V tem je bil Top of the Pops stvar ameriške televizije,« saj je šele takšna zadeva, v kateri gre za fresko potrošništva (prekritega s patino zabave), začetek prave televizije, ki je prišla do samozavedanja šele z MTV-jem (Preberite o pojavu Empty-Vee še tekst M. Morsejeve v Literaturi 6/88). Potem Tadej Zupančič teoretsko paberkuje in v stilu stilno slabih šolskih čtiv po abecedi obnovi vsebino *vseh* ameriških tv nadaljevank. *Knjigo je subvencioniral Republiški sekretariat za kulturo!* (Matej Bogataj)

Andrej Krevzel: SELITEV POLETJA, Emonica, Ljubljana 1990. Pričujoča knjiga nam kot avtorjev prozni prvenec prinaša branje, ki se odlikuje po svojevrstni izbiri literarne snovi. Ta neprestano niha med svetovi resničnega in spominjanjem, nekoliko že pozabljenem in delno potlačenem nekje v globinah zavesti. Pripovedna perspektiva je odmaknjena od vsakdanjega vrvenja, utesnjena v odročna okolja, in tako omogoča več svobode in več časa za klesanje spominskih drobcev ter njihovo kovanje v misli, ki so v glavnem dokaj preproste, čeprav njihov ritem ponekod skoraj vzneseno brizgne do filozofskih višav. Toda res samo ponekod. Slovenskemu bralcu ob uživanju te proze žal ostaja prikrto, odkod že kar moteča nepravilnost pri zapisovanju prenekaterih besed. Ta očitana hiba se pa rahlo le porazgubi in obledi v senci močnih retoričnih figur, s katerimi je ta proza kar bogata; gre za izvorno metaforiko, ki se ne naslanja na splošno znane in razumljive asociativne modele, ampak se baha z avtorjevim očitno bujnim zakladom neizčrpane inventivnosti. *Selitev poletja* je vendarle proza, ki jo je težko brati ob zajtrku, pisanje, ki zaradi vsega omenjenega zahteva zavzeto branje. Čakamo naslednjo knjigo! (Aleš Kordiš)

Ivo Zorman: STISKA BOGOV, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana 1991. Bili smo nič, bodimo vse – na nasprotno pa vojaki revolucije niso pomislili. Zdaj, ko jih vse po vrsti v nič devajo in se delajo iz njih norce, se jih loteva še Zorman, ki razkriva njihove zapravljenosti in votle eksistence že v treh prejšnjih knjigah. Tokrat gre za častnika, ki ga ponoči preganjajo po nedolžnem ubiti in ženske, ki jih je zalezal in potem pobegnil, ob tem se njegova zadnja žena dol daje z njegovim sinom, in tako naprej. Zanimiva štiridelna kompozicija omogoča spregovoriti trem različnim protagonistom tega romana pa še »nevtралnemu« ironičnemu pripovedovalcu, žal pa Zorman – tako kot v svojih mladinskih delih – ne more penetrirati v razmišljanje mladih, zato je sinova pripoved čisto »mem«. Roman za tiste, ki ne morejo pozabiti. (Vera Vukajlovič)

